

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

No: 70 2017

Alfa Klasik

RENÉ DESCARTES

MEDİTASYONLAR

*Metafizik Üzerine
Düşünceler*

Ben varım, bu kesin. Ama ne kadar süre? Elbette düşünüyordüğüm sürece. Çünkü oldu da bütün düşüncelerimi bir anda durdurdum diyelim, işte o anda varolmaktan da hepten vazgeçmiş olurdum.

LATİNCEDEN ÇEVİREN ÇİĞDEM DÜRÜŞKEN

2. BASKI

ALFA

METAFİZİK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

RENÉ DESCARTES

1596 yılında soylu bir ailenin oğlu olarak Fransa'nın La Haye kentinde dünyaya gelir. IV. Henry tarafından kurulan ve Avrupa'nın kültür yaşamında önemli bir yeri olan Cizvit Kolejinde tahsil görür. Klasik dilleri, felsefe ve mantığı, fizik ve metafiziği burada öğrenir. Ardından Poitiers Üniversitesinde hukuk okur. Otuz Yıl Savaşlarının başladığı sıralarda Hollanda'ya gider ve sırf dünyayı gezip dolaşma isteğiyle gönüllü asker olarak orduya yazılır. 1619 yılında ise Almanya'ya gider ve Bavyera Dükü I. Maximilian'ın ordusuna katılır. 1619-1628 yılları arasında hayallerini gerçekleştirir ve dünyanın çeşitli ülkelerine yolculuklar yaparak yeni insanlar, yeni fikirler tanıma fırsatını yakalar. Ardından bu yolculuklar sırasında temelleri atılan kimi eserlerini yazmaya koyulur ve *Felsefenin İlkeleri*, *Yöntem Üzerine Konuşma* (Alfa, 2015), *Duygular ya da Ruh Halleri* (Alfa, 2014), *İnsan Üzerine İnceleme*, *Dünya*, *Aklın İdaresi için Kurallar* gibi felsefe tarihinde dönüm noktası sayılacak eserler ortaya koyar. Ancak İsveç Kraliçesi Christina'nın daveti üzerine gittiği Stocholm'de yakalandığı amansız zatürreye yenik düşerek 1650 yılında yaşama veda eder.

PROF. DR. ÇİĞDEM DÜRÜŞKEN

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Eskiçağ Dilleri ve Kùltürleri Bölümü, Latin Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında öğretim üyesidir. 1987 yılında "Seneca'nın *De Providentia*'sında Tanrı ve İnsan" başlıklı teziyle yüksek lisansını, 1990 yılında ise "Quintilianus'ta Çocuk ve Yetişkin Eğitimi ve Günümüzle Bağlantıları" başlıklı teziyle doktorasını tamamlamıştır. Aldığı bursla Perugia, Università Italiana Per Stranieri'de İtalyanca eğitimi almıştır; 1990 yılında aynı üniversitede Latina Lingua e Cultura seminerlerine katılmıştır. Antikçağ eserlerinin özgün dillerinden çevrilerek iki dilli edisyonlar şeklinde yayımlanması amacını güden *Humanitas* dizisinin editörlüğünü yapmıştır. Seneca, Cicero, Boethius, Augustinus, Thomas Morus, Erasmus gibi önemli düşünür ve edebiyatçıların eserlerini özgün dillerinde çevirerek dilimize kazandırmıştır. *Rhetorica* ve *Roma'nın Gizem Dinleri* adlı kitapları başta olmak üzere antikçağ ve ortaçağ kùltürü ve felsefesi konularında gerek ulusal gerekse uluslararası nitelikte çok sayıda kitap, çeviri ve makaleye imza atmıştır.

Meditationes De Prima Philosophia: Metafizik Üzerine Düşünceler
© 2015, ALFA Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Kitabın Türkçe yayım hakları Alfa Basım Yayın Dağıtım Ltd. Şti.'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

Yayıncı ve Genel Yayın Yönetmeni M. Faruk Bayrak
Genel Müdür Vedat Bayrak
Yayın Yönetmeni Mustafa Küpüşoğlu
Kitap Editörü Eyüp Çoraklı
Kapak Tasarımı Adnan Elmasoğlu
Sayfa Tasarımı Zuhul Turan

ISBN 978-605-171-165-2

1. Basım: Ekim 2015

2. Basım: Ekim 2017

Baskı ve Cilt

Melisa Matbaacılık

Çiftçevizler Yolu Acar Sanayi Sitesi No: 8 Bayrampaşa-İstanbul

Tel: 0(212) 674 97 23 Faks: 0(212) 674 97 29

Sertifika no: 12088

Alfa Basım Yayın Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti.

Alemdar Mahallesi Ticarethane Sokak No: 15 34410 Cağaloğlu-İstanbul

Tel: 0(212) 511 53 03 (pbx) Faks: 0(212) 519 33 00

www.alfakitap.com - info@alfakitap.com

Sertifika No: 10905

No: 70 2017
Alfa Klasik

MEDİTASYONLAR

*Metafizik Üzerine
Düşünceler*

2. BASKI

ALFA

İÇİNDEKİLER

Sunuş 7

METAFİZİK ÜZERİNE
DÜŞÜNCELER 21

Kaynakça 127

Dizin 131

SUNUŞ

DESCARTES'IN YAŞAM DÖNEMEÇLERİ¹

31 Mart 1596: Toprak sahibi soylu bir ailenin çocuğu olarak Fransa'nın kırsal bölgesi Touraine'deki La Haye şehrinde doğar.

1597: Annesi ölür. Erkek ve kız kardeşiyle birlikte anneannesinin yanında büyür.

1607-1615: IV. Henry'nin kurduğu, dönemin Avrupasının en önemli eğitim kurumlarından biri olan La Flèche'deki Cizvit Koleji'nde tahsil görür. Bu okul özellikle klasik diller ve edebiyatlarının öğretildiği, Aris-

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, çev. Çiğdem. Dürüşken, İstanbul: Alfa Yayınevi, 2015.

totelesçi geleneği takip eden bir merkezdir. Descartes burada Latince, Yunanca ve özgür sanatları öğrenir, son üç yılında da felsefe, mantık, doğa felsefesi (fizik), metafizik ve ahlakla ilgili dersler alır. Matematiğe olan büyük ilgisinin temelleri de bu okulda atılır. Çünkü ona göre öğrendiği hiçbir bilim dalı matematiğin kesinliğine ve kendiliğinden apaçık olan bilgisine sahip değildir. İyiden iyiye kuşkucu olmaya başladığındaysa, matematik ve mantık haricindeki her şeyin kuşku götürür nitelikler taşıdığını anlar ve doğru olanı bulmak için kendine başka bir yol haritası çizmeye karar verir.

9/10 Kasım 1616: Fransa'daki Poitiers Üniversitesi'nde hukuk okur. Babası onun da kendisi gibi bir hukukçu olmasını istemektedir. Ama Descartes'ın gönlü hukukçu olmaktan yana değildir. Bu yüzden diplomasını aldıktan sonra, hem hukuk alanından hem de Fransa'dan ayrılır.

1618: Otuz Yıl Savaşları başladığı sırada Hollanda'ya gider ve Breda şehrinde Protestan Prens Maurice'in (Maurits van Nassau) ordusuna gönüllü asker olarak yazılır. Amacı, cephede bire bir savaşmaktan ziyade, askerlik hizmetinden yararlanıp dünyayı dolaşmaktır. Çünkü Descartes için seyahat, eğitiminin adeta bir parçasıdır ve kitaplardan edindiği bilgilerin yanına dünya kitabından edineceği

bilgileri katmak, ona göre ancak bu seyahatlerle mümkündür.

Eylül 1619: Prens Maurice'in ordusundan ayrılır ve Almanya'ya gidip Bavyera Dükü Katolik I. Maximilian'ın ordusuna katılır ve Ferdinand'ın Frankfurt'ta düzenlenen taç giyme töreninde hazır bulunur. Törenin ardından Bavyera'daki orduya geri dönerken bastıran kış yüzünden Münih'in kuzeyinde, Tuna kıyılarında yer alan Neuburg'da konaklamak zorunda kalır. Bu zorunluluk onun yaşamının bir diğer dönüm noktasını oluşturur. Çünkü Descartes huzurlu bir Katolik prensliği olan Neuburg'da, sobalı bir odada dış dünyanın keşmekeşinden uzaklaşıp tamamen kendi düşüncelerine dönme fırsatı bulur. Bu dönüş, Descartes için tam dokuz yıl sürecek olan zorlu bir zihinsel yolculuğun ilk anıdır.

10 Kasım 1619: Neuburg'da kaldığı sırada gördüğü üç rüya Descartes'in zihin yolculuğunda kendisine adeta esin kaynağı olur. Bu rüyalar çok karışıktır ve bir sürü imgeyle doludur: Kasırgalar, bir kavun, selam vermeden yanlarından geçip gittiği tanıdıklar, gök gürültüsü, şimşekler, gözden kaybolup giden kitaplar ve Ausonius'un yazdığı bir şiirin başlığı: "Yaşamda hangi yolu takip edeceğim?"¹ Descartes bu imgeleri eski düşüncelerinden, inançlarından ve kaygılarından uzaklaşıp

¹ Hatfield 2003: 11.

kendiliğinden apaçık, evrensel bilginin peşine düşme zamanının geldiğine yorar.

1619-1628: Dünya kitabını okumak üzere dünyanın çeşitli ülkelerine, önemli şehirlerine yolculuklar yapar, yeni insanlarla ve yepyeni olaylarla karşılaşır. Bütün bu yeniliklere, kendi deyimiyle bir aktör olarak değil de, seyirci olarak katılır. Ama gerçekte öyle olmaz. Çünkü bu dokuz yıl boyunca, sonradan eksikleri geldikleriyle *Akılın İdaresi için Kurallar* başlığını taşıyacak olan "evrensel matematik" üzerine bir kitap yazmaya koyulur. Niyeti, doğruyu bulma yolunda kendi keşfi olan yöntemi açıklamak ve bu yöntemin bütün bilimlere nasıl uygulanacağını göstermektir.

1622-1628: Fransa'ya ve İtalya'ya seyahatler.

1625-1628: Paris'te, matematikçiler ve aydınlar arasında geçirilen dolu dolu saatler. Descartes bu yıllarda bir yandan *Akılın İdaresi için Kurallar* adlı çalışmasını yazmayı sürdürürken, bir yandan da optik bilimiyle ilgili deneyler gerçekleştirir.

1628: Hollanda'ya döner. Çalışmalarını tamamen saf matematik ve keşfettiği yöntem üzerine yoğunlaştırır. Bu arada ilk kez metafizik konularda araştırmalar yapmaya başlar. Paris'te tanıştığı ilahiyatçı Marin Mersenne'e yazdığı bir mektupta metafizikle ilgili doğruların geometrik kanıtlamalardan daha kesin

bir şekilde nasıl kanıtlanabileceğini keşfettiğini dile getirir. Yine aynı mektupta Tanrı, insan ruhu ve bedeniyle ilgili incelemelerinin onu fiziğin temellerinin keşfine götürdüğünü belirtir.¹ Bu arada *Dünya* adını vereceği çalışmasını yazmaya koyulur. Bu çalışmanın ilk kitabı ışık üzerine, ikincisi insan psikolojisi, üçüncüsü de insan ruhu ve zihni üzerine olacaktır. İki kitap olarak günümüze kalan bu çalışmanın son bölümü yoktur; ya hiç yazılmamıştır ya da zaman içinde kaybolmuştur. Ama ilk iki kitap Descartes'ın maddi doğaya ilişkin kapsamlı bakış açısını sunmaya yeter.

1629: Descartes kendisine yaşam yeri olarak Hollanda'yı seçer. Bu ülkenin dinginliği, özgürlükçü ortamı ruhunu rahatlatır. Sadece kısa süreli seyahatler için bulunduğu yerden ayrılır. Bu dönem ve sonrası Descartes'ın en verimli olduğu, dolayısıyla en ünlü eserlerini yayımlamaya başladığı çağdır. Avrupa'nın önemli felsefecileri ve bilim adamlarıyla ilişkisini hiç koparmadan, bu arada kendi görüşlerine getirilen eleştirilerle de mücadele ederek çalışmalarını hummalı bir şekilde sürdürür. Bu eleştirilerin en ağırları Cizvitlerden gelir. Bazı öğrencilerinin kendisini hayal kırıklığına uğrattığına tanık olur. Bu durum Prenses Elisabeth'le mektuplaşmalarına daha da önem vermesini sağlar. Çünkü 21 yaşında-

¹ Hatfield 2003: 16.

ki genç Prenses'in mektuplarında yazdıklarından kendi eserlerini ciddi ve dikkatli bir şekilde okuduğunu anlar.¹ Bundan duyduğu hoşnutluğu, sonradan yayımlayacağı *Felsefenin İlkeleri* adlı eserini Prenses'e adayarak göstermeye çalışır. *Dünya* adlı eserinin ilk iki kitabını tamamlar.

1633: Kopernik'in Dünya'nın Güneş etrafında döndüğü tezini savunan ve bilim ile din çatışmasının sembolü olarak tarihe geçen Galileo'nun, yazdığı bir kitap yüzünden Roma Engizisyonu'nun hışmına uğradığını işitir. Galileo'nun kitapları bir yıl önce toplatılmış ve kendisi de ömür boyu ev hapsine mahkûm edilmiştir. Descartes *Dünya* adlı eserinde Kopernik'in kuramını onayladığını düşününce, Galileo'yla aynı kaderi paylaşmamak için eserini yayımlamaktan vazgeçer. Hatta yazdıklarının hepsini yakmayı bile düşünür. Ama sonra bu düşüncesinden vazgeçer ve söz konusu eserden kalan bölümler, *Dünya, Işık Üzerine İnceleme, İnsan Üzerine İnceleme* başlıklarıyla, 1644 yılında Fransızca olarak yayımlanır.

1634: Amsterdam'da bulunduğu sırada Helena Jans van der Strom adlı bir kadınla ilişkisi olur ve bu ilişkiden 19 Temmuz 1635 yılında Francine adında bir kızı dünyaya gelir. Yazık ki Francine 1640 yılında, henüz beş yaşındayken kızıl hastalığına yakalanarak ölür.

¹ Marías 1967: 212.

Kızının ölümü Descartes'ın hayatının en büyük trajedisidir.¹

1637: Descartes, Galileo'nun mahkûmiyetinin ardından, bilimlerde yenilik yapma kararını bir kez daha gözden geçirme isteği duysa da, hatta o sıra kendisine Romalı şair Ovidius'un "Kendini iyi gizlemiş olan adam, iyi yaşar!"² sözünü düstur edinse de, sonradan felsefesini dünyaya tanıtması gerektiğini söyleyen Parisli dostlarının da ısrarı üzerine bu düsturundan vazgeçer ve eserlerini yayımlamayı göze alır. Böylece yeni fikirlerinin ilk denemesi olan *Yöntem Üzerine Konuşma* adlı eserini, *Optik, Meteoroloji ve Geometri* başlıklı üç denemeye birlikte yayımlar. Bu eseriyle benimsediği yöntemin ne olduğunu tanıtırken, eserin arkasına eklediği üç denemeye de bu yöntemin bilimlere nasıl uygulanacağını göstermeye çalışır.

1641: *Metafizik Üzerine Düşünceler* adlı eserinin Latince ilk baskısı, sonraki yıl da bu eserin genişletilmiş ve düzeltilmiş ikinci baskısı yayımlanır. Aynı yıl bu eser Fransızcaya çevrilir ve 1647 yılında da Fransızca olarak yayımlanır.

1644: *Felsefenin İlkeleri* adlı eseri Latince olarak yayımlanır. Descartes'ın *Metafizik Üzerine Düşünceler* adlı eserinden çok etkilenen

¹ Bordo (ed.) 1999: 4.

² Maclean (tr.) 2006: xvi.

Parisli rahip Abbé Claude Picot *Felsefenin İlkeleri*'ni Fransızcaya çevirir ve bu çeviri 1647 yılında yayımlanır. Aynı yıl, *Yöntem Üzerine Konuşma* adlı eseri de Latince olarak yayımlanır.

1646: İsveç Kraliçesi Christina'yla mektuplaşmaya başlar. Kraliçe çok geçmeden onu Stockholm'deki sarayına davet edecektir.

Ekim 1649: Son eseri olan *Ruh Halleri* Fransızca olarak yayımlanır. Bu eserine Elisabeth'le mektuplaşmaları esin kaynağı olmuştur, çünkü Kraliçe'nin mektuplarında özellikle Descartes'ın ruh ve beden hakkındaki görüşleriyle çok ilgilendiği ve bu konuda kendisinden ayrıntılı açıklamalar beklediği görülür. Aynı yıl, İsveç Kraliçesi Christina da Descartes'ı felsefe ve din üzerine tartışmalar yapması için sarayına davet eder. Descartes bu davet üzerine İsveç'e gider, ama bu yolculuk yaşamının son yolculuğu olur.

11 Şubat 1650: İsveç kışının soğuğu Descartes'ın zaten zayıf olan bünyesine hiç iyi gelmez. Stockholm'deyken zatürre hastalığına yakalanır ve hayatını kaybeder.

1662: Ölümünden sonra, *İnsan Üzerine İnceleme* adlı eseri Latince olarak yayımlanır.

1664: *İnsan Üzerine İnceleme* ve *Dünya* adlı eserleri Fransızca olarak yayımlanır.

1657, 1659, 1667: Descartes'ın *Mektuplar'ının* üç cildi Claude Clerselier tarafından yayıma hazır hâle getirilir.

1701: *Aklın İdaresi için Kurallar* adlı eseri yayımlanır.

Metafizik Üzerine Düşünceler

Descartes'ın Tanrı'nın varlığını ve insan ruhu ile bedeninin birbirinden ayrı olduğunu kanıtlamaya çalıştığı ve felsefe dünyasında tanınmasında çok önemli bir yeri olan *Metafizik Üzerine Düşünceler* adlı eserinin tohumları Hollanda'da ikamet ettiği dönemlerde atılır. Çünkü Descartes yaşamını ve zihnini dinlendirme fırsatı bulduğu bu yaşam aralığında düşüncelerini tamamen metafizik konular üzerinde yoğunlaştırır. Önce metafizik üzerine kısa bir inceleme yazar. Bu incelemesinden dostlarına yazdığı mektuplarda söz eder ve onların fikirlerini öğrenmeye çalışır. Hatta bununla da yetinmeyip incelemesini Fransa'daki ünlü ilahiyatçılara kendi eliyle teslim edip onların da onayını almayı düşünür. Ama değişik nedenlerden dolayı bu seyahate fırsat bulamayınca, bu işin sorumluluğunu dostu Mersenne'e yükler ve ondan özellikle Sorbonne'daki ilahiyatçılara eserini göstermesini ister. Tanrı'nın varlığı hakkındaki fikirlerine Sorbonne'daki ilahiyatçıların vereceği onay Descartes için çok önemlidir. Hatta bu onayı alırsa, eserini Sorbonne'a ithaf etmeyi bile yazar. So-

nuçta işler olumlu gider ve eser ilk kez 1641 yılında Paris'te Latince olarak yayımlanır. Bu kitabın editörlüğünü dostu Mersenne üstlenir. Bu edisyonun başlığı *Meditationes de Prima Philosophia: In Qua Dei Existentia et Animae Immortalitas Demonstratur: Tanrı'nın Varlığının ve Ruhun Ölümsüzlüğünün Kanıtlandığı Metafizik (İlk Felsefe) Üzerine Düşünceler* adını taşımaktadır. Ama Descartes sonradan bu başlığın kitabının içeriğiyle uyuşmadığını anlar. Çünkü kitap daha çok felsefi düşünceyle keşfedilen ilk nedenleri konu edinmektedir. Bu yüzden Descartes bu baskıyı tekrar gözden geçirir ve eserin 1642 yılında Amsterdam'da yayımlanan ikinci baskısının başlığını *Meditationes de Prima Philosophia: In Quibus Dei Existentia et Animae Humanae a Corpore distinctio Demonstrantur: Tanrı'nın Varlığının ve İnsan Zihninin Bedenden Ayı Olduğunun Kanıtlandığı Metafizik (İlk Felsefe) Üzerine Düşünceler* olarak değiştirir. Bu baskının başında Sorbonne Üniversitesi'nin İlahiyat Fakültesi'ne bir ithaf mektubu ve kitapların özeti yer alır; sonunda da ilk baskıdaki düşüncelere getirilen eleştiriler ve Descartes'ın bu eleştirilere verdiği yanıtlar bulunur. 1642 yılında eser Fransızcaya çevrilir ve 1647 yılında da Fransızca olarak yayımlanır.

Descartes'ın altı bölümden oluşan *Metafizik Üzerine Düşünceler* adlı eseri, dönemi-

nin bilimlerine sağlam bir temel oluşturmak kaygısıyla inzivaya çekilip kendini toplumdan soyutlayan bir düşünürün iç yolculuğudur. Descartes eserinin başından sonuna kadar sistemli bir kuşku yöntemiyle hareket eder ve eserin ilk bölümünde önceden doğru olarak bildiği ne varsa hepsini bir kenara atıp tüm önyargılarından ve inançlarından arınmış, arı bir zihinle yol alacağını okuyucusuna bildirir. İkinci bölümdeyse insanın her şeyden kuşku duyabileceğini, ama bir tek kendi varlığından kuşku duyamayacağını temellendirmeye çalışır. Üçüncü bölümde açık ve seçik olarak algılanan her şeyin doğru olduğu yargısına varan Descartes, yine de zihnin güvenilirliğiyle ilgili kökleşmiş kuşkularının hâlâ kendisini rahatsız ettiğini fark eder ve bunlardan ancak kendi içinde bulduğu ve dolayısıyla varolan bir Tanrı'dan gelebileceğine inandığı Tanrı fikri üzerine tefekküre dalarak kurtulabileceğini anlar. Dördüncü bölümde zihin ile irade arasındaki ilişkiyi konu edinir ve zihinsel hataya düşmenin formüllerini aramaya koyulur. Beşinci bölümde maddi şeylerin doğasını inceler ve Tanrı'nın varolduğuna ilişkin ikinci bir kanıt ileri sürer. Bu kanıt "varoluşun, üstün derecede mükemmel bir varlığın özünden ayrılamayacağı" fikri üzerine temellendirir. Altıncı bölümdeyse zihnin özünün (doğasının), bedenin özünden (doğasından) tamamen ayrı olduğu,

buna rağmen bu ikisinin birbiriyle bileşik bir yapıda olduğu düşüncesi üzerine yoğunlaşır.

Çeviri Yöntemi

Bu çeviride Latince kaynak olarak, AT kısaltmasıyla bilinen, C. Adam, P. Tannery (ed.) (1904). *Oeuvres de Descartes, vol. 7: Meditationes de Prima Philosophia*, Paris: L. Cerf, s. 17-90 = R. Descartes (1642). *Meditationes de Prima Philosophia, in quibus Dei Existentia et Animae Humanae a Corpore distinctio Demonstrantur*, Amstelodami: apud Ludovicum Elzevirium künyeli eser temel alınmış ve Descartes'ın kendine özgü felsefi terminolojisinin çözümlenmesinde ve çevirinin yorumlanmasında özellikle aşağıdaki eserlerden yararlanılmıştır.

1. J. Cottingham (1993). *A Descartes Dictionary*, Oxford: Blackwell Publishers.

2. R. Ariew, D. des Chene, D.M. Jesseph, T.M. Schmalz, T. Verbeek (2003). *Historical Dictionary of Descartes and Cartesian Philosophy*, Maryland: The Scarecrow Press, Inc.

3. J. Bennett (2007). *René Descartes. Meditations on First Philosophy in which are demonstrated the existence of God and the distinction between the human soul and body*,

<http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/descartes1641.pdf>, 26.03.2013.

4. E. Haldane, G.R.T. Ross (ed.) (1911). *The Philosophical Works of Descartes*, vol. 1, Cambridge: Cambridge University Press.

Descartes'ın *Metafizik Üzerine Düşünceler* adlı eserinin Latince'den Türkçeye ilk çevirisi olan bu kitabın yayıma hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen meslektaşım Sn. Eyüp Çoraklı ve Yayın Yönetmeni Sn. Mustafa Küpüşoğlu'nun şahsında Alfa Yayınevi'nin tüm kültür dostlarına teşekkürlerimi sunuyorum.

**Ortaköy, 2015
Çiğdem Dürüşken**

DESCARTES

**METAFİZİK ÜZERİNE
DÜŞÜNCELER**

Tanrı'nın Varlığının ve İnsan Zihninin Bedenden Ayrı Olduğunun Kanıtlandığı Metafizik Üzerine Düşüncelerin

Birincisi

Kuşku duyulabilir şeyler.

8 Bundan birkaç yıl önce, gençliğimden bu yana ne çok yanlış doğru olarak kabul ettiğimi, dolayısıyla bu yanlışların üzerine temellendirdiğim şeylerin ne kadar kuşku götürdüğünü fark ettim ve o günden itibaren bilimlerde sağlam ve kalıcı bir şey inşa etmek istiyorsam, hayatımdaki her şeyi bir kerede kökünden söküp atmam ve meseleye tekrar en başından başlamam gerektiğini anladım.¹

¹ Descartes'ın kuşkuları öğrencilik hayatının ilk yıllarından itibaren başlar ve bunlar ilk başta okulda öğrendiği özgür sanatların konularıyla ilgili bilgilere yönelik kuşkulardır.

Ama bu bana çok ağır bir işmiş gibi göründüğünden, yaşımın olgunlaşmasını beklemeye başladım, ta ki geriye bu disiplinleri daha iyi anlayabileceğim bir başka yaşım kalmamacasına. İşte bu nedenle öyle uzun süre oyalandım ki, harekete geçmek için kalan zamanımı da düşünüp taşınmaya harcasaydım, hata üstüne hata yapmış olacaktım. Neyse ki bugün bir fırsatını bulup zihnimi tüm dertlerinden arındırdım, kendime şöyle huzurlu bir zaman aralığı yarattım. Tek başıma inzivadayım. Nihayet kendimi ciddi anlamda ve serbest bir şekilde fikirlerimin topyekûn yıkımına verebileceğim.

Gerçi bunun için hepsinin yanlış olduğunu kanıtlamam da gerekmeyecek; zaten böyle bir işin belki de hiç altından kalkamazdım. Ama mademki aklım artık bana tam anlamıyla kesin ve kuşku götürmez olan fikirlere bile, en az apaçık yanlış olanlar kadar onay vermem gerektiğini söylüyor, o zaman hepsinden kurtulmam için, her birinde kuşkulu bir neden bulsam bana yetecek. Hatta tek tek üzerlerinden bile geçmeme gerek yok, çünkü bu da bitip tükenmez bir iş olur. Zaten temelinden kazdınız mı, üzerine inşa ettiğiniz ne varsa kendiliğinden çökecektir, bu yüzden ben de doğrudan doğruya vaktiyle tüm düşüncelerime temel oluşturan ilkelerin üzerine gideceğim.

Bu konuda bkz. Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa Yayınevi, 2015; ayrıca bkz. Descartes, *Principia Philosophiae*, 1.47, 71.

Bugüne değin çok doğrudur diye kabul ettiğim ne varsa hepsini ya duyularımdan ya da duyularım aracılığıyla edindim, ama bunların zaman zaman beni aldattıklarını da anladım. Sağduyuma göre de bizi bir kez aldatana da bir daha asla güvenmemeliyiz.¹

Evet, belki duyular bizi bazen çok küçük ve çok uzaktaki nesneler konusunda aldatırlar, ama duyular yoluyla edinilmiş olmalarına rağmen kendilerinden asla kuşku duyamayacağımız öyle çok şey de vardır ki; tıpkı benim şimdi burada olmam, ateşin yanında oturuyor olmam, üzerimde şu kışlık giysimin olması, elimde bu kâğıdı tutuyor olmam ve buna benzer şeyler. Çünkü bu ellerin ve tüm bu bedenim benim olduğunu hangi mantık reddedebilir? Tersine bir şey için ancak kendimi şu delillerle bir tutuyor olmam gerekir, hani beyincikleri kara safranın o yapış yapış nemiyle iyice sulandığından, fakir oldukları halde kral, çıplak oldukları halde mor kaftanlı olduklarına yeminler eden ya da kafalarının kilden, bedenlerininse tümüyle bir su kabağından oluştuğunu veya camdan yapıldıklarını söyleyen delillerle. Ama zaten onların aklı başında değil.² İyi de bir şekilde onları kendime örnek almış olsaydım, benim de aklımı kaçırdığımı düşünecektiniz.

¹ Descartes bu paragraf sonrasında adeta kendi kendine soru sorup cevap verir nitelikte bir düşünme tarzına giriyor.

² Diyeceksiniz.

Aman ne müthiş!¹ Sanki ben her gece uyku uyuyan bir insan değilim ve sanki rüyalarım da o delilerin uyanıkken yaşadıklarının aynısını, hatta ara sıra çok daha tuhaflarını yaşamıyorum! Kim bilir kaç kez şu bilindik olaylarla karşılaşmışımdır, yani gece uyurken burada olduğumu, üzerimde kışlık giysimin olduğunu ve ateşin yanı başında oturduğumu sanmışımdır, oysa o sırada üstümü çıkarmış yatağında yatıyorumdur. Ama şimdi uyanık gözlerle bu kâğıda baktığımdan kuşku yok, salladığım şu başım uykulu değil, bu elimi bile bile uzatıyorum ve uzattığının farkındayım,² oysa uyurken bunlar bu kadar net olmuyor. Aman sanki bunlara benzer sanıların oyununa geldiğim başka hiçbir olay hatırlamıyorum! Meseleye daha dikkatli bakınca, uyanıklığı uykudan ayıran öyle bariz işaretler olmadığını açıkça görüyorum. Öyle şaşkınım ki, bu şaşkınlık neredeyse uyuyor olduğumu sanmamın doğru bir şey olduğuna beni ikna edecek.

11 Tamam, diyelim ki uykudayız. Bütün bu ayrıntılar da, yani gözlerimizin açık olması, başımızı sallamamız, elimizi uzatmamız, aslında birer düş; dahası belki de bizim ne ellerimiz böyle ne de tüm bedenimiz.³ Ama ne olursa olsun uykuda görünen bu şeylerin adeta birer renkli resim olduğunu kabul etmek

¹ Aman ne müthiş bir çıkarım!

² Ne yaptığımı biliyorum.

³ Ne ellerimiz ne de bedenimiz bizim gördüğümüz biçimde.

zorundayız ve bu resimlerin ancak gerçek şeylere benzetilerek çizilebileceklerini; dolayısıyla en azından bu cins şeylerin, yani gözlerin, başın, ellerin ve tüm bedenin hayali şeyler değil de, sahiden varolan şeyler olduğunu da. Çünkü gerçek şu ki, ressamalar bile Sirenleri, Satirleri en alışılmadık biçimlerde çizmeye heveslendiklerinde, onlara baştan sona yepyeni bir doğa biçmezler, sadece değişik türde hayvanın kolunu bacağını birbirine kararlar. Ya da o ana değin eşi benzeri görülmemiş yepyeni bir şey, yani tamamen hayali, gerçek dışı bir şey uydurmayı başardıklarını kabul etsek bile, bu kez de hiç değilse o resmi meydana getiren renkler gerçek olacak. Demek ki bu tür şeyler, yani gözler, baş, eller ve benzerleri hayal ürünü olabilseler de, en azından daha basit ve daha genel olan başka şeylerin gerçek olduğunu kabullenmek zorundayız, hatta bunların sanki gerçek renklermiş gibi, zihnimize doğru ya da yanlış ne varsa hepsinin imgelerini oluşturan öğeler olduğunu.

- 12 Bu sınıfa¹ genel olarak maddi doğa ve onun kapladığı mekân dahil edilebilir; aynı şekilde yer kaplayan şeylerin biçimleri, nicelikleri, yani büyüklüğü ve sayısı; bir de bu şeylerin varoldukları yer, varolma sürelerini tayin eden zaman ve benzerleri.

¹ Daha basit ve daha genel olan başka şeylerden oluşan sınıfa.

İşte bundan dolayı Doğabilim, Gökbilim, Hekimlik ve benzeri bütün öteki bilimlerin, yani bileşik yapıdaki şeyleri konu edinen bilimlerin kuşku içerdiklerini, ama Aritmetik, Geometri ve bu türden başka bilimlerin, yani doğada varolup olmadıklarını pek hesaba katmaksızın sadece en yalın ve en genel şeyleri konu edinen bilimlerin kesin ve kuşku götürmez bir içeriğe sahip olduklarını söylersek, belki o kadar da kötü bir çıkarım yapmış olmayız. Çünkü ben uyanık da olsam, uykuda da olsam, iki ile üçün toplamı beş eder ve bir karenin dörtten fazla kenarı olamaz. Bunlar o kadar apaçık hakikatler ki, yanlış olduklarına dair bir şüphe uyandırmaları imkânsız.

13 Ama yıllar yılı benim zihnime çakılmış bir fikir var, her şeye kadir bir Tanrı'nın varolduğuna ve onun beni şu an nasılsam öyle yaratmış olduğuna dair. O halde ne malum, belki de Tanrı hiçbir şekilde yeryüzü, gökyüzü, yer kaplayan cisimler, biçimler, büyüklük, yer gibi şeylere sebebiyet vermedi, ama hepsini bana varmış gibi gösterdi, üstelik şimdi nasıllarsa, o şekilde! Bunun yanı sıra ben bazen başka insanların çok iyi bildiklerini sandıkları konularda bile yanıldıklarını görüyorum, öyleyse acaba ben de mi iki ile üçü toplarken, karenin kenarlarını sayarken ya da daha basit herhangi bir şey hayal ederken –tabii böyle bir şey mümkünse– hep böyle yanıliyorum? Ama bel-

ki benim böyle yanılmamı isteyen Tanrı değil, çünkü onun son derece iyi olduğu söyleniyor. Öyleyse beni hep böyle yanılacak şekilde yaratması onun iyiliğiyle bağdaşmaz. Ama o zaman benim ara sıra yanılmama izin vermesi de onun iyiliğine ters düşebilir. Yine de bu son söylediğimi iddia etmem mümkün değil.¹

Belki başka her şeyin belirsiz olduğuna inanmak yerine, böylesine güçlü bir Tanrı'nın varlığını reddetmeye dünden hazır insanlar da vardır. Ama onlarla hiç ağız dalaşına girmeyelim ve Tanrı hakkında söylediklerimizin hepsinin birer masaldan ibaret olduğunu kabul edelim. Bırakalım onlar benim şimdi ben olan şeye nasıl kavuşmuş olduğumu istedikleri şekilde düşünsünler; ister kadere bağlasınlar bunu, ister şansa, ister peş peşe gelen olaylar zincirine,² isterse başka herhangi bir şeye. Ama mademki aldanmak ve yanlış yapmak bir tür kusur olarak görülüyor, o zaman onlar benim kökenimi daha güçsüz bir nedene bağladıkça, benim de sürekli yanılacak derecede kusurlu olma olasılığım artacak. İşin aslı bu itirazlara

14 verecek bir cevabım yok, ama sonuçta vaktiyle doğru saydıklarım arasında kuşkulanmamı gerektirmeyecek hiçbir şey olmadığını da kabul etmekten başka çarem yok. Bu kuşkuya

¹ Descartes ara sıra yanıldığını bildiğinden, Tanrı'nın onun yanılmasına izin vermediğini söylemeyeceğini ima ediyor.

² Nedenler ve sonuçlar zincirine.

ben öyle palas pandıras ya da rastgele düşmüş de değilim, aksine gayet güçlü ve üzerinde kırk yarararak düşünölmüş nedenlerim var. Ama nihayetinde kesin olan bir şey bulmak istiyorsam, kesinlikle bu nedenleri bile onaylamaktan kaçınmalıyım, hem de en az apaçık yanlış olanlarından kaçındığım kadar.

Ama sadece bunu anlamış olmam yetmez, hatırlamak için de çaba sarf etmeliyim. Çünkü aşına olduğum sanılar sürekli geri dönüp duruyorlar ve neredeyse bana rağmen safdilliliğimi ele geçiriyorlar; zaten, deyim yerindeyse, uzun birlikteliğimizin ve samimiyetimizin hatırına, onu çoktan köle etmişler kendilerine. Ama belli ki ben bu sanılara inanmaktan ve güvenmekten asla vazgeçmeyeceğim, tabii benim sandığım gibi gerçek olduklarını düşündüğüm sürece.¹ Çünkü bunlar bir şekilde kuşku içerseler de, demin de belirttiğim gibi, olasılıkları gayet yüksek olduğundan, sanki onları kabullenmek, reddetmekten daha mantıklı. Bu yüzden düşünüyorum da, kendimi bile bile bunun tam karşıtı bir görüşe inandırıp kandırırsam ve bir süre için bu eski sanılarımın hepsi yanlışmış ve hayal ürünüymüş gibi davranırsam kötü bir iş yapmış olmayacağım, hatta sonunda önyargılarımın ağırlığını birbiriyle de dengelersem,² artık hiçbir

15

¹ Gerçekte neyseler öyle olduklarını düşündüğüm sürece.

² Hem eski hem de yeni önyargılardan bahsediliyor.

kötü huyum zihnimin bir şeyleri doğru algılamasına engel olamayacak. Biliyorum ki bunun sonucunda hiçbir tehlikeyle, hiçbir yanılsıla karşılaşmayacağım. Üstelik ben artık meselelere o kadar da çekingen yaklaşmam, çünkü şu anki derdim nasıl davranacağımdan çok, nasıl bilgi edineceğim sorunu.

Öyleyse, diyelim ki beni aldatmak için elinden geleni ardına koymayan, iyiler iyisi ve hakikatin pınarı olan Tanrı değil de, kötü niyetli bir cin; son derece güçlü üstelik ve de çok kurnaz. Diyelim ki şu gök, hava, toprak, renkler, biçimler, sesler ve benim dışımda ne varsa hepsi birer düşsel oyun ve bu cin bütün bunlarla benim safdilliliğimi pusuya düşürmeye çalışıyor. Bu arada kendimi de elleri, gözleri, eti, kanı ve hiçbir duyusu olmayan, ama yanılıp bu duyuların hepsine sahip olduğunu sanan biriymiş gibi göreyim. Öyleyse şimdi inatla bu düşünce silsilesini takip edeceğim; böylece herhangi bir hakikate ulaşmak benim gücümü aşıya bile, en azından yanılsıları kabullenmek benim gücüm dahilinde olacak. Ben de ne yapıp edip gardımı alacağım ve ne kadar güçlü, ne kadar kurnaz olursa olsun o aldatıcı, beni yanıltmasına asla izin vermeyeceğim. Ama bu iş çok zor bir iş, bu planı uygulamak büyük çaba istiyor; yetmezmiş gibi bir de bir tür miskinlik beni aşına olduğum yaşantıma geri çekiyor. Bir mahkûmdan hiç farkım yok,

hani rüyasında gördüğü hayali bir özgürlüğün tadını çıkaran, sonra uykuda olduğunu fark etmeye başlayınca uyandırılmaktan korkup o tatlı hülyalara isteyerek göz yuman bir mahkûmdan. İşte ben de aynı şekilde kendiliğimden eski inançlarımın kucağına düşüyorum ve sarsılıp uyanacağım diye korkuyorum, çünkü bu huzurlu uykunun ardından meşakkat dolu, uykusuz saatler başlayacak ve ben bir nebze ışık olmadan, kendi kendime galeyna getirdiğim o açmazların zifiri karanlığında çile doldurmak zorunda kalacağım.

II. Düşünce

İnsan zihninin doğası: Zihni tanımak, bedeni tanımaktan daha kolaydır.

Dün dalmış olduğum düşünceler zihnimi öyle kuşkulara saldı ki, artık onları bir daha unutmam mümkün değil. Ne şekilde çözülebileceklerini de bilmiyorum, sanki aniden derin bir girdaba dalmış gibi öyle altüst oldum ki, ne ayağımı dibe basabiliyorum ne de yüzüp üste çıkabiliyorum. Ama durmak yok, dün girdiğim yolu tekrar yürümeye başlayacağım ve bu kez en ufak kuşku içeren her şeyi baştan sona yanlış biliyormuşçasına eleye eleye yol alacağım, ta ki kesin bir şey bulana kadar ya

da hiç böyle bir şey yoksa, en azından hiçbir şeyin kesin olmadığını kesin olduğunu öğrenene kadar. Arkhimedes'in tek isteği,¹ tüm dünyayı yerinden oynatacak sağlam ve hareketsiz bir dayanak noktasıydı. Demek ki şöyle kesin ve sağlam minicik bir şey bulsam, benim de daha büyük keşifler için bir umudum olabilecek.

O halde gördüğüm her şeyin sahte olduğunu varsayıyorum, yalancı hafızamın sunduğu hiçbir şeyin asla varolmamış olduğuna ve hiçbir duyumun olmadığına inanıyorum; cisim, biçim, mekânda yer kaplama, hareket ve yer de birer masal canavarı.² Peki, hakiki olan ne? Belki de sadece şu: Hiçbir şeyin kesin olmaması.

Ama şimdi sıraladıklarım dışında, bende en ufak kuşku uyandırmayacak başka bir şeyin olmadığı ne malum? Bu düşünceleri bana zerk eden bir Tanrı yok mu ya da bu adla ana-
cağım bir şey? Ama niçin böyle bir şey düşüneyim, ya bütün bu düşüncelerimin kaynağı bensem? Ama o zaman en azından ben bir şey olmaz mıyım? Ama daha demin hiçbir duyumun ya da bir bedenimin olmadığını söyledim. Doğrusu kalakaldım, çünkü bundan ne çıkacak ki? Yani bedenime ve duyularıma, on-

¹ Ünlü Yunan matematikçi (İÖ yak. 287-212).

² Descartes burada Yunan mitolojisinin ünlü yarattığı Chimaera'nın (yarı yılan, yarı aslan, yarı keçi, ateş püsküren masalsı canavar) adını kullanarak ironi yapmaktadır.

larsız olamayacak kadar mı mecburum? Ama kendi kendimi dünyanın, göğün, yerin, zihinlerin, bedenlerin olmadığına inandırmıştım, öyleyse kendimin de olmadığına inandırmış olmuyor muyum? Kesinlikle hayır. Çünkü kendimi bir şeye inandırmışsam, demek ki vardım. Ama kesin bir aldatıcı var, öylesine güçlü, öylesine kurnaz ki bu, işi gücü sürekli beni aldatmak. Ama beni aldatıyorsa, hiç kuşkusuz ben de varım demek ki. O zaman istediği kadar aldatsın, bir şey olduğumu düşündüğüm sürece, hiçbir şey olduğuma beni asla inandıramayacak. O halde her şeyi yeterince ve dikkatlice gözden geçirdikten sonra şu önermeyi, yani *Benim, öyleyse varım*, önermesini ne zaman dile getirsem ya da zihnimden geçirsem, bunun zorunlu olarak doğru olduğunu kabul etmeliyim.

19 Ama şimdi *zorunlu olarak varolan beni* hâlâ tam olarak anlamış değilim. Bu yüzden körü körüne benim yerime herhangi bir şeyi geçirmemek için çok dikkatli olmalıyım ki, düşüncelerim arasında en kesin ve en aşikâr olduğunu iddia ettiğim bu düşüncemde bari yanlışmış olmayayım. Öyleyse bu düşünce silsilesine başlamadan önce, vaktiyle ben olduğuma inandığım şey üzerine bir kez daha yoğunlaşmalıyım. Ardından az evvel ileri sürmüş olduğum gerekçelerle az da olsa çürütülebilecek olan inançlarımı aradan çıkarmalı-

yım ki, sonunda geriye sadece kendimle ilgili bu kesin ve sarsılmaz inancım kalabilsin.

O halde ben evvelden kendimi ne olarak düşünmüştüm? Elbette bir insan. Peki ama insan nedir? Akıl sahibi bir canlı mı demeliyim? Hayır. Çünkü bunun ardından canlı nedir, akıl sahibi nedir, diye sormam gerekecek ve böylece tek bir sorudan gitgide daha zor sorulara kayacağım. Benimse artık böyle ince ayrıntılarla harcanmasına göz yumabileceğim hiç boş vaktim yok. Bu yüzden ben burada daha çok benim ne olduğumu düşündüğüm anda, zihnimde kendiliğinden ve doğanın yardımıyla ne oluşuyor idiyse onun üzerinde duracağım. Mesela zihnimde ilk oluşan, benim yüzümün, ellerimin, kollarımın olduğuydu; bir de beden adını verdiğimiz ve bir cesette bile görebileceğim türde organlardan ibaret bir makine. Sonra beslendiğim fikri oluşuyordu, hareket ettiğim, hissettiğim¹ ve düşündüğüm. Ben daha önce bütün bu eylemlerimi ruha² bağlıyordum. Ama bu ruhun ne olduğuna ya hiç kafa yormuyordum ya da onu ipince bir şey olarak hayal ediyordum, bedenin en sert kısımlarına bile nüfuz eden adeta bir rüzgâr, bir ateş ya da saf bir hava olarak. Bedene gelince, onda kuşkulananacak hiçbir yan bulamıyordum, aksine onun doğasını gayet ayrıntılı bir şekilde

¹ Duyularım ile algıladığım.

² Ruh-Zihin.

tanıdığımı sanıyordum. Belki de zihnimde onu nasıl canlandırdığımı tarif etmeye kalksaydım, şöyle şeyler söyledim: "Beden deyince, herhangi bir biçimle sınırlanabilen, bir yerle çevrelenebilen¹ ve bir mekânı içindeki bütün öteki bedenleri dışlayacak şekilde doldurabilen, dokunularak, görülerek, işitilerek, tadılarak ya da koklanarak algılanabilen ve birçok şekilde hareket edebilen, ama kendi kendine değil, başka bir şeyin dokunmasıyla hareket edebilen her şeyi kastediyorum." Kendi kendine hareket etme kuvvetine sahip olmak, yine aynı şekilde hissetme ya da düşünme kuvvetine sahip olmak, bana göre hiçbir şekilde bedenin doğasına özgü olamazdı. Gene de bazı bedenlerde böyle yetilerin olduğunu görmek, doğrusu beni şaşırtmıyor da değildi.²

21 Ama ya şimdi, bu kadar güçlü ve deyim yerindeyse beni oyuna getirmek için elinden geleni ardına koymayan, kötü niyetli bir aldatıcı varsayıyorsam, ben neyim peki? Az önce bedenın doğasıyla ilgili söylemiş olduğum özelliklerin tekine bile sahip olduğumu yine iddia edebilir miyim? Dikkat kesiliyorum, düşünüyorum, tekrar tekrar gözden geçiyorum, ama hiçbir şey çıkmıyor ve ben aynı şeyleri boş yere tekrarlamaktan yoruluyorum. Peki, ruha atfettiğim özellikler ne olacak? Beslen-

¹ Belirli bir biçimi ve konumu olan.

² Özellikle insanların hareket kabiliyetlerinden söz edilmektedir.

mek, hareket etmek? Öyle ya, mademki artık bir bedenim yok,¹ bu özellikler de sadece birer yanılgı olacak. Peki, hissetmek?² Bu özelliğin de beden olmadan bir anlamı yok; zaten ben düşlerimde bir sürü şey hissettiğimi sanmışımdır, ama sonra bir bakmışımdır ki, bunları aslında hiç hissetmemişim. Peki, düşünmek? İşte sonunda buldum, evet, düşünce. Çünkü bir tek o benden koparılamaz. *Benim, ben varım*, bu kesin. Ama ne kadar süre? Elbette düşünüyor olduğum sürece. Çünkü oldu da bütün düşüncelerimi bir anda durdurdum diyelim, işte o anda varolmaktan da hepten vazgeçmiş olurum. Demek ki artık doğru olması zorunlu olan dışında hiçbir şeyi kabul etmiyorum.³ Daha kesin konuşmak gerekirse, ben artık yalnızca düşünen bir şeyim, yani bir zihin, bir ruh, akıl ya da mantık; önceden anlamını hiç bilmediğim kelimeler bunlar. Kısaca ben hakiki bir şeyim ve hakikaten varolan bir şeyim. Ama nasıl bir şey? Dedim ya, düşünen.

22 Peki, başka? Hayal edeceğim: Ben, insan bedeni adı verilen şu organların bir toplamı değilim; ben o organlara nüfuz etmiş olan incecik bir hava da değilim, ne bir rüzgârım, ne bir ateş, ne bir buhar, ne bir soluk ne de kendim için kurgulayabileceğim herhangi bir şey; çünkü ben o tür şeylerin hiçbirinin olmadığı-

¹ Bedenimin olmadığını varsaydığuma göre.

² Peki ya duyu algısı?

³ Bundan böyle bu benim birinci ilkem.

nı varsaymıştım. Tamam, bu varsayımım aynen kalsın. Buna rağmen ben hâlâ bir şeyim. Ama bana tanıdık gelmedikleri için mevcut olmadıklarını düşündüğüm o şeylerin, tanıdığım *benden* farklı şeyler olmaması mümkün mü? Bilmiyorum, zaten şimdi bu konuyu da tartışmıyorum. Ben yalnızca bana tanıdık gelen şeyler hakkında bir fikir yürütebiliyorum. Kendimin varolduğunu biliyorum ve bildiğim bu *benin* kim olduğunu soruyorum. Bu *benin* bilgisinin, kelimesi kelimesine ele alındığında, varolduklarından henüz haberdar olmadığım şeylere bağlı olamayacağı gayet açık, öyleyse hayalimde kurguladığım herhangi bir şeye de bağlı olamaz. Hatta bu *kurguluyorum* fiili bile benim yanlış yaptığımı yüzüme vuruyor,¹ çünkü eğer kendimi herhangi bir şey olarak hayal etmiş olsaydım, gerçekten de kurgulamış olurdum; çünkü hayal etme cisimsel bir şeyin biçiminin, yani imgesinin temasından başka bir şey değildir. Ama ben artık kesinlikle varolduğumu biliyorum ve aynı zamanda bütün bu imgelerin ve genel olarak bedenin doğasına özgü her şeyin² birer düştten başka bir şey olmadığını da biliyorum. İşte bütün bu bilgilerimi tekrar gözden geçirince, *ne olduğumu daha net anlayayım diye hayal gücümü kullanacağım* derken epeyce saçmala-

23

¹ Hayal gücümün bu konuda bir hata yaptığını.

² Yani hayal gücü de dahil olmak üzere.

dığımı görüyorum, yani şöyle deseymişim de olurmuş: Ben şimdi uyanığım ve gerçek olan bir şey görüyorum, ama onu yeterince net göremediğimden, bile bile tekrardan uykuya dalacağım ki, rüyamda bana kendini daha gerçek ve daha net gösterebilir. Artık biliyorum, hayal gücümün yardımıyla kavrayabildiğim hiçbir şeyin benim kendime ilişkin bu bilgimle alakası yok ve zihnim kendi doğasını apaçık olarak algılayacaksa, benim onu bu şeylerden çok dikkatli bir şekilde uzaklaştırmam gerekiyor.

İyi hoş da, ben hâlâ neyim? Düşünen varlık. Peki, nedir bu? Düşünen, anlayan, kabul eden, reddeden, isteyen, istemeyen, ayrıca hayal eden ve hisseden bir varlık elbette.

Doğrusu bunlar hiç de az şey sayılmazlar, tabii tümüyle bana aitseler. Ama neden ait olmasınlar? Şu an her şeyden kuşku duyan, buna rağmen bazı şeyleri anlayan, bir tek bunun doğru olduğunu kabul eden, geri kalan her şeyi reddeden, daha fazla şey bilmek isteyen, aldatılmak istemeyen, bazen iradesine rağmen pek çok şey hayal eden ve birçok şeyin görünüşte duyular yoluyla geldiğini fark eden bizzat ben değil miyim? Ben her zaman uykuda olsam bile ve beni yaratan elinden geldiğince benimle oynuyor olsa bile, burada benim varolmamın doğruluğu kadar doğru olmayacak bir şey var mı? Hiçbiri benim düşüncemden ayrılabilir mi? Hiçbirinin benden ayrı

olduğu söylenebilir mi? Çünkü kuşku duyanın, anlayanın, isteyen bizzat ben olduğum o kadar açık ki, bunu daha da açık bir şekilde anlatacak başka bir şeye gerek yok. Ayrıca hayal kuran ve ben aynı kişiyiz. Çünkü yukarıdaki varsayımım gereği hayal edilen şeylerin hiçbirisi gerçek olmasa bile,¹ yine de hayal kurma yetisi gerçekten vardır ve benim düşüncemin bir parçasını oluşturur. Son olarak hisseden, yani cisimsel şeyleri duyular aracılığıyla algılayan da yine benim. Örneğin şimdi bir ışık görüyorum, bir ses işitiyorum, sıcaklığı hissediyorum; ama bu şeyler sahte, çünkü ben uyuyorum. Yine de kesin görüyor gibiyim, işitiyor ve ısınıyor gibiyim. Bu sahte olamaz; bu tam manasıyla benim doğamdaki hissetme denen şey² ve bu tam manasıyla düşünmekten başka bir şey değil.

İşte böylece ne olduğumu aşağı yukarı daha iyi kestirmeye başlıyorum. Ama hâlâ bana öyle geliyor ki ya da hâlâ düşünmeden edemiyorum ki, imgeleri düşünceyle oluşturulan ve bizzat duyuların araştırma konusu olan cisimler, hayal gücünün ufkuna bile düşmeyen bu *ben* muammasından çok daha net biliniyorlar; her ne kadar kuşkululu olduklarını düşündüğüm şu bilinmedik ve bana yabancı olan şeylerin, gerçek olan, bilinen, yani kısaca bizzat ben olan

¹ Hayal gücümüze konu olan nesneler.

² Duyu algısı denen şey.

şeye nazaran, benim tarafımdan daha net anlaşıldıklarını söylemek sahiden çok tuhaf görünse de. Ama neler olup bittiğini görüyorum; zihnim yolun dışına çıkmanın keyfini sürüyor ve henüz kendisinin hakikatin sınırları arasına hapsolmasına katlanamıyor. Peki tamam, bırakalım bir kez daha dizginleri ele geçirsin, nasıl olsa çok geçmeden bu dizginleri sıkma zamanım gelecek, o da kendiliğinden game boyun eğecek.

Şimdi de genellikle insanların en net bildiklerini sandıkları şeyleri düşünelim, yani dokunduğumuz, gördüğümüz cisimleri, ama öyle genelde bilinen cisimleri değil de (çünkü genel algılar her zaman biraz daha bulanıktır), özellikle tek bir cismi. Mesela bu bal mumunu ele alalım; kovanından daha yeni çıkarılmış, henüz balının lezzetini yitirmemiş ve hâlâ toplandığı çiçeklerin rayihası üzerinde. Rengi, biçimi, büyüklüğü açıkça ortada. Sert, soğuk ve kolayca dokunuluyor; parmağınızla şöyle hafifçe vursanız, ses veriyor. Kısaca bir cismin olabildiğince net anlaşılması için ne gerekiyorsa hepsine sahip. Ama işte, tam ben konuşurken ateşe yaklaşıyor; kalanının tadı bozuluyor, kokusu uçup gidiyor, rengi değişiyor, biçimi kayboluyor, büyüklüğü artıyor, sıvı halini alıyor, ısınıyor, zor dokunuluyor, artık vursanız bile ses çıkmıyor. Geriye kalan, hâlâ aynı bal mumu mu? Bir şeyin kaldığını kabul

etmeliyiz, kimse itiraz edemez, kimse başka türlü düşünemez. Peki, o zaman bal mumunda benim o kadar net anladığım ne vardı? Hiç kuşkusuz duyularımla algıladığım özelliklerin hiçbirisi. Çünkü tat alma, koku alma, görme, dokunma ya da işitme duyularına konu olan ne varsa, hepsi şimdi değişmiş durumda; ama bal mumu hâlâ var.

Belki de bu şey benim şu an düşündüğüm gibiydi, yani gerçekte bu bal mumu ne balın tatlılığıydı, ne çiçeklerin rayihası, ne beyazlık, ne biçim, ne ses; yalnızca gözüme evvelden bu özellikleriyle görünen, ama şimdi farklı özelliklerini sunan bir cisimdi. Peki ama benim şimdi hayal etmekte olduğum şey tam olarak nedir? Dikkatli düşünelim, bal mumuna ait olmayan her şeyi çıkaralım¹ ve geriye ne kalıyor bir görelim. Sadece yer kaplayan, esnek ve değişebilir olan bir şey. Peki, bu esnek, değişebilir şey ne? Yoksa hayal gücümde bu bal mumunun yuvarlakken kare biçimine ya da üçgen biçimine geçebildiğini canlandırabiliyor olmam mı? Hayır, kesinlikle değil,² çünkü ben bir bal mumunun böyle sonsuz sayıda böyle birçok şekle girebileceğini biliyorum, ama hayal gücümle onca şekil arasında koşturmama imkân yok.³ Demek ki bu bal mumunun esnek ve değişe-

¹ Bal mumunu bal mumu yapan her şeyi.

² Değişebilirlik bu değil.

³ Oysa hayalimde bunlardan daha fazlasını canlandırma imkân yok.

bilir olduğunu anlamamı sağlayan hayal gücüm değil. Peki, şu yer kaplamanın manası ne? Yoksa onun yer kapladığını da mı bilmiyorum? Çünkü bal mumu eridikçe, yer kaplama özelliği de artıyor; kaynatıldığında, daha da artıyor; ısısı arttıkça, kat kat daha artıyor. Bal mumunun böyle yayıldıkça hayal gücümde canlandırabileceğimden çok daha değişik şekiller alabileceğini düşünmemiş olsaydım, doğrusu bal mumunun ne olduğuna ilişkin¹ doğru bir yargıda bulunmam mümkün olmazdı. Öyleyse bu bal mumunun ne olduğunu hayal gücümle değil, sadece zihnimle algılayabildiğimi kabul etmekten başka çarem yok. Ben özellikle bu bal mumu diyorum, çünkü bir tek bu, bütün bal mumlarından daha açık anlaşılıyor. O halde sadece zihinle algılanan bu bal mumu sahidenden nedir? Tabii ki bu bal mumu, benim gördüğüm, dokunduğum, hayalimde canlandırdığım bal mumunun aynısıdır; kısaca baştan beri bal mumu olduğuna inandığım şeyin aynısı. Ama buraya dikkat edilmeli, çünkü benim için onun algısı, görme, dokunma, hayalde canlandırma değildir; başta öyleymiş gibi gelse de, hiç öyle değildi. Bu algı sadece zihinsel bir bakıştır ve bu bakış, benim bu bal mumunu oluşturan öğelere az ya da çok dikkat edişime göre, önceden olduğu gibi eksik ve bulanık da olabilir, şimdi olduğu gibi açık ve seçik de.

¹ Doğasına ilişkin.

Yine de¹ zihnimin yanılgılara ne kadar açık olduğuna çok şaşıyorum, çünkü her ne kadar bu meseleleri kendi içimde sessiz ve sözsüz düşünüyorum olsam da, hâlâ kelimelere bağlı kalıyorum ve gündelik konuşmanın tuzağına düşmeme ramak kalıyor. Çünkü bal mumu karşımızda olduğunda, onu gördüğümüzü söylüyoruz, ama onun renginden ya da biçiminden dolayı orada olduğu yargısına vardık demiyoruz. Buradan hemen şu sonucu çıkarabilir ve demek ki bal mumunu sadece zihinsel bakışla değil, gözüm gördüğü için de biliyorum, diyebilirdim. Ama şöyle camdan dışarı baksam ve sokaktan geçen insanlar görsem, o zaman tıpkı bal mumunu görüyorum dediğim gibi, normal olarak insanları da görüyorum derim. Ama gerçekte şapkalardan ve giysilerden başka ne görüyorum? Bunların altındaki pekâlâ kendiliğinden hareket eden birer makine de olabilir,² ama ben bunların insan oldukları yargısına varıyorum. Demek ki gözlerimle gördüğümü düşündüğüm bir şeyi, aslında sadece zihnimde bulunan yargılama kabiliyetiyle idrak ediyorum.

Genelin üstünde bilgi edinmek isteyen insan, kuşkularını genelin icat ettiği konuşma tarzlarıyla temellendirmeye çalıştığı için utanmalı. O halde şu noktaya dikkat ederek

¹ Böyle bir sonuca ulaşmama rağmen.

² Kendiliğinden hareket eden makineler.

daha ileri gidelim: Acaba ben bal mumuna ilk baktığımda onun ne olduğunu mükemmel ve net bir şekilde algılıyor muydum, yani onu şu dış duyumla ya da en azından müşterek his¹ denen hayal gücümle bildiğime mi inanmıştım, yoksa acaba onu şimdi daha mı iyi algılıyordum, yani onun hem ne olduğunu hem de nasıl bilindiğini dikkatli bir şekilde araştırdıktan sonra? Doğrusu bundan kuşku duymak saçmalık olurdu;² çünkü ilk algımda seçik olan ne vardı? Herhangi bir canlının göremeyeceği bir şey vardı, denebilir mi? Ama bal mumunu dış biçimlerinden ayırdığımda, bir anlamda giysilerini çıkarıp onu çıplak olarak düşündüğümde, o zaman, yargımda hâlâ bir hata bulunsa da, onu bu şekilde insani bir zihin olmadan algılayamam.

30 Peki, bu zihin hakkında ne diyeceğim, yani kendim hakkında? Çünkü şu ana kadar ben-
de zihinden başka bir şey yok dedim durdum. Öyleyse soruyorum, bu bal mumunu bu kadar seçik şekilde algılamış görünen ben neyim? Yoksa ben kendimi bir bal mumu kadar doğru, onun kadar kesin, hatta ondan daha açık ve seçik mi biliyorum? Çünkü ben bal mumunu

¹ Skolastik terminolojide, beş duyunun algılarını birbiriyle ilişkilendiren yeti, hissi müşterek. Hayal gücüyle hem duyularla hem de ortak duyuyla algılanan biçimleri saklayan adeta bir depodur. Bkz. Moriarty (tr.) 2008: 234, n. 23.

² Şimdi onu çok daha iyi algılıyor (=anlıyor) olduğumdan kuşku duymam saçmalık olurdu.

gördüğüm için onun mevcut olduğu yargısına varıyorsam, onu gören ben olduğuma göre, bu benim de mevcut olduğum gerçeğini bir kez daha açıklıyor. Çünkü bu gördüğüm şey, aslında bir bal mumu olmayabilir, hatta benim herhangi bir şey göreceğim gözlerim bile olmayabilir, ama ben gördüğümde yahut gördüğümü düşündüğümde (burada ikisi de bir benim için), düşünüyor olan *benin* bir şey olmaması imkânsızdır. Aynı şekilde ben bal mumuna dokunduğum için onun varolduğuna hükmediyorsam, sonuç yine aynı olur; yani benim varolduğum sonucu; bal mumunu hayal ettiğim için ya da başka bir nedenden ötürü onun varolduğuna hükmediyorsam, sonuç yine değişmez. Burada bal mumuna ilişkin çıkardığım bu sonucu, benim dışımda bulunan başka her şeyle de ilişkilendirebilirim. Dahası da var, eğer bal mumunun bilgisi salt görme ve dokunma yoluyla değil de, başka birçok kaynaktan edinildikten sonra daha net bir şekilde kavranabiliyorsa, artık siz düşünün kim bilir ben kendimi kendimden¹ ne kadar daha net bir şekilde biliyorum. Çünkü hiçbir neden yoktur ki, gerek bal mumunun gerekse başka herhangi bir cismin algılanmasına yardımcı olsun, ama aynı anda benim kendi zihnimin ne olduğunu bana daha iyi kanıtlamasın. Üstüne üstlük zihnimde beni kendi bilgisine

31

¹ Kendi zihnim tarafından.

daha net şekilde götürebilecek o kadar başka algı da var ki, bu algıların yanında bedenden zihne akan algıları tek tek sıralamanın bir anlamı olmaz.

İşte sonunda hiç zahmet çekmeden meseleyi istediğim noktaya getirdim. Çünkü artık cisimlerin bile aslında duyular aracılığıyla ya da hayal gücüyle değil de, salt zihinle algılandıklarını ve dokunulup görüldükleri için değil de, salt anlaşılmış oldukları için algılandıklarını öğrendiğime göre, artık benim tarafımdan zihnimden daha kolay ya da daha seçik algılabilecek hiçbir şeyin olmadığını açıkça biliyorum. Ama eski fikirlerime olan bağlılığımdan da öyle bir çırpıda kurtulmam imkânsız, bu yüzden burada biraz soluklanayım ki, bu yeni bilgimi uzun uzadıya düşündükten sonra hafızama yazabileyim.

III. Düşünce

Tanrı'nın varolduğuna ilişkin.

Artık gözlerimi kapayacak, kulaklarımı tıkayacak ve bütün duyularımı devre dışı bırakacağım, hatta maddi şeylerle ilgili bütün imgeleri bile ya zihnimden sileceğim ya da böyle bir şey çok zor olacaksa, hiç değilse onları boş ve değersiz şeyler arasına yerleştireceğim.

Böylece salt kendimle konuşarak, kendi içime daha derinden bakarak yavaş yavaş beni bana daha bilindik ve daha tanıdık hale getirmeye çalışacağım. Ben düşünen bir varlığım, yani kuşku duyan, kabul eden, reddeden, bazı şeyleri anlayan, birçok şeyden habersiz olan, isteyen, istemeyen, hatta hayal eden ve hissedem. ¹ Çünkü daha önce de belirttiğim gibi, hissettiğim ya da hayal ettiğim şeylerin benim dışımda belki de bir varlıkları yok, ama yine de duyumlar ya da hayaller olarak adlandırdığım düşünme tarzlarının, ² yalnızca düşünme tarzları olarak ele alındıkları sürece, ³ bende olduklarından eminim. ⁴

33 Aslında şu birkaç cümleyle doğru bildiğim her şeyi ya da en azından şu ana kadar bildiğimi anladığım her şeyi sıralamış oldum. Bundan böyle daha titiz bir şekilde, henüz dikkatimi çekmemiş olan başka şeyler de var mı, yok mu ona bakacağım: Ben kendimin düşünen bir varlık olduğundan eminim. O zaman acaba herhangi bir şeyden emin olmam için neye ihtiyaç duyduğumu da bilebilir miyim? Çünkü bu ilk bilgimde doğruladığım şeyin açık ve seçik algısından başka bir şey yok. Bu yüzden bu kadar açık ve seçik algıladığım şey yanlış çıksaydı, meselenin doğruluğuna beni

¹ Duyularıya algılayan.

² Duyu algısı ve hayal gücü.

³ Zihinsel meseleler olarak.

⁴ Bütün bunlar kesinlikle benim içimde oluşuyor.

yeterince ikna etmeyebilirdi. O halde bana öyle geliyor ki, artık *açık ve seçik şekilde algıladığım her şeyin doğru olduğunu* genel bir ilke olarak belirleyebilirim.

Yine de önceden tamamen kesin ve net olarak kabul ettiğim, sonradan kuşkulu olduklarını anladığım birçok şey söz konusu. Nelerdi bunlar? Mesela yeryüzü, gökyüzü, yıldızlar ve bunlar gibi duyularımın algıladığım her şey. Peki, onlarda açıkça algıladığım neydi? Tabii ki bu şeyler hakkında zihnimde bulunan fikirler, yani düşünceler. Zaten şimdi bile bu fikirlerin bende bulunduğuna bir itirazım yok.¹ Ama benim doğruladığım başka bir şeydi ve ben ona yıllar yıllı inandığım için açık şekilde algıladığımı düşünüyordum, ama aslında böyle algılamıyordum; yani benim dışımda bazı şeyler vardı ve bu fikirler o şeylerden çıkıyordu ve her bakımdan onları temsil ediyordu. İşte benim yanılsım buradaydı. Ya da bir anlamda doğru şekilde düşünüyor olmuş olsam bile, bu doğruluk benim algı gücümünden kaynaklanmıyordu.

Peki, ya Aritmetikte ya da Geometride çok basit ve kolay bir şey düşündüğümde, mesele iki ile üçün toplamı beş eder derken veya bunun gibi şeyler? En azından bunları doğru olarak kabullenmenin gayet açık bir şey oldu-

¹ Ama benim dışımdaki şeylerden gelen fikirlerin, o şeyleri her bakımdan temsil ettiklerine de inanmayı sürdürüyorum. Bkz. Bennett 2007: 10.

ğunu anlamıyor muydum? Aslında sonraları bu tür şeylerden kuşku duyulması gerektiğine karar verdiğimde, aklıma gelen tek neden şuydu: Belki bir Tanrı doğruluğu apaçık ortada sandığım meselelerde bile yanılacağım şekilde yaratmıştı benim doğamı. Ne zaman Tanrı'nın üstün gücü hakkındaki bu önyargılı düşüncem aklıma gelse, Tanrı isteseydi gönül gözümle¹ apaçık gördüğüm şeylerde bile kolaylıkla yanlış yapmamı sağlardı demeden edemem. Ama ne zaman dönüp de açıkça algıladığımı düşündüğüm şeylerin kendilerine baksam, onları o kadar inandırıcı bulurum ki, birdenbire şu sözler dökülür dilimden: Beni kim aldatırsa aldatsın, bir şey olduğumu düşündüğüm sürece, beni hiçbir şey kılamaz ya da şimdi var olduğum doğru olduğuna göre, gün gelip de benim hiçbir zaman var olmamış olduğumu doğru kılamaz; ya da ikiyle üçün toplamının beşten daha fazla ya da daha az etmesine veya bunun gibi bariz bir çelişki içerdiğini gördüğüm şeylere sebep olamaz. Bana Tanrı'nın aldatıcı olduğunu düşündürecek bir sebebim de olmadığına göre ve hatta bir Tanrı'nın olup olmadığını bile yeterince bilmediğime göre, sadece aldatıcı bir Tanrı varsayımı üzerine kurulu bir kuşku nedeni de çok zayıf ve deyim yerindeyse Metafizik olur.²

¹ Gönül gözü = zihnin gözü = sezgi.

² Kuramsal olur.

Ama bu zayıf nedeni bile ortadan kaldırmak için, fırsatını bulur bulmaz, Tanrı'nın olup olmadığını, eğer varsa, aldatıcı olup olamayacağını incelemeye mecburum. Çünkü bunu öğrenmedikçe, bana öyle geliyor ki, başka herhangi bir şeyden de asla tam anlamıyla emin olamayacağım.

36 Ama şimdi sırasıyla gitmek için önce bütün düşüncelerimi belirli sınıflara ayırmam ve bu sınıfların hangisinin tam olarak doğruluk ya da yanlışlık içerdiğine bakmam gerekiyor. Düşüncelerimden bazıları adeta şeylerin imgele-ridir ve bu düşünceleri de bir tek fikir¹ terimi tam olarak karşılar; tıpkı bir insan, bir Chimaera, bir Gök, bir Melek ya da bir Tanrı düşündüğümde olduğu gibi. Bazılarının da ilaveten başka biçimleri vardır; örneğin istediğimde ya da korktuğumda ya da reddettiğimde ben her zaman düşünceme belirli bir şeyi konu olarak alırım, ama aynı zamanda benim düşüncem o şeyin sadece benzeri olmaktan fazlasını da içerir. Bu tür düşüncelerden kimine istekler veya duygular, kimine de yargılar denir.

Fikirlere gelince, bunlar tek başlarına ele alınıp başka bir şeyle ilişkilendirilmedikçe, doğrusu yanlış olmaları imkânsızdır. Çünkü ister bir keçi hayal ediyor olayım isterse bir Chimaera, birini hayal etmem ne kadar doğruysa, diğerini hayal etmem de o kadar doğ-

¹ Idea.

rudur. İradenin kendisinde ya da duygularda da bir yanlışlık olabileceğinden korkmaya gerek yok. Çünkü ben kötü bir şey isteyebilirim, hatta hiç olmayan bir şey bile isteyebilirim, ama bu benim onu istememin doğru olmadığı anlamına gelmez. Öyleyse yanlışlık ancak yargılarımıza has bir özelliktir, yani demek ki ben özellikle yargıda bulunurken yanılmaya dikkat etmeliyim. Yargılardaki en dikkat çekici ve en bilinen yanlışsa, bende bulunan fikirlerin benim dışımda bulunan şeylere benzediklerine ya da o şeye uygun olduklarına dair bir yargıda bulunmamdan kaynaklanır. Yoksa ben fikirlerin kendilerini benim dışımdaki başka bir şeyle ilişkilendirmeden yalnızca kendi düşüncemin bazı değişik biçimleri olarak görmüş olsaydım, onlar da bana yanlış yapma fırsatı vermemiş olurlardı.

Fikirlerimden bazıları doğuştan, bazıları dışarıdan,¹ bazıları da benim icadımmış gibi geliyor.² Şöyle ki, bir şeyin ne olduğunu, doğruluğun ne olduğunu, düşüncenin ne olduğunu anlamamı yalnızca kendi doğama borçluyum, başka bir şeye değil. Oysa şu an bir ses işitiyor olmamı, güneşi görüyor olmamı, ateşin sıcaklığını hissediyor olmamı, ben şimdiye kadar hep benim dışımdaki şeylere bağlı olarak düşünmüşümdür. Son olarak Sirenler

¹ Arızı; bana yabancı olan fikirler, benim dışımdan olan fikirler.

² Yapay.

ve kuş başlı at gövdeli Yaratıklar¹ ve bunlar gibi şeyler, benim kendi uydurmalarımdır. Ama belki de benim tüm fikirlerim dışarıdan geliyor ya da belki hepsi doğuştan veya hepsi benim icadım. Çünkü aslında hâlâ onların asıl kökenlerini açık bir şekilde anlamış değilim.

38 Ne var ki burada kendi dışımdaki şeylerden geldiğini düşündüğüm fikirlerle ilgili esas şu soru sorulmalı: Bana bu fikirlerin şeyleri temsil ettiklerini düşündürten ne? Böyle düşünmeyi bana muhtemelen doğa öğretti. Ama aynı zamanda ben tecrübelerimle de bu fikirlerin benim irademe bağlı olmadığını ve bu yüzden sadece bana bağlı olmadığını biliyorum. Çünkü çoğu kez bana rağmen kendilerini hissettiriyorlar. Örneğin şu an ben istesem de istemesem de bir sıcaklık hissediyorum ve bu durum bana sıcaklık hissinin ya da fikrinin kendi dışımdaki bir şeyden geldiğini düşündürtüyor. Örneğin buradaki sıcaklık bana yanına sindiğim ateşten geliyor ve ben de söz konusu o şeyin başkasını² değil de, kendi benzerini bana yolladığını düşünmekten başka çıkar yol bulamıyorum.

Şimdi de bu iddiaların yeterince sağlam olup olmadıklarına bir bakmalı. Bana böyle düşünmeyi doğa öğretti derken, sadece benim doğal bir dürtüyle böyle bir şeye inandığımı

¹ Hyppogryphes.

² Ona benzemeyen bir şeyin değil de.

39

kastediyorum, yoksa bunun doğruluğunun bana doğal bir ışıkla açıklandığını kastetmiyorum. Bu ikisi arasında çok büyük bir fark var. Çünkü doğal ışıkla¹ bana açıklanan gerçekler (örneğin kuşku duyduğum için varolduğumu anlamam, vb gibi) zaten hiçbir şekilde kuşku içermez, çünkü hiçbir yeti yoktur ki, bana onların yanlış olduğunu doğal ışık kadar güvenilir şekilde öğretebilsin. Doğal dürtülerime gelince,² geçmişte iyi ile kötü arasında bir seçim yapmam gerektiğinde bu dürtülerin beni yanlış yöne sürüklediklerini sık sık düşünmüşümdür; bu yüzden başka meselelerde de onlara daha fazla güvenmemi gerektirecek bir sebep göremiyorum.

Dahası her ne kadar bu fikirler benim irademle bağlı olmasalar da, sonuçta onlar benim dışımda bulunan şeylerden de gelmek zorunda değiller. Nasıl ki demin bahsettiğim dürtüler, bende oldukları halde benim irademden bağımsız görünüyorlar, aynı şekilde belki de bende bu fikirleri yaratan henüz yeterince tanımadığım bir başka yeti daha var. Nitekim şimdiye kadar ben uyurken de bunların içimde oluştuklarını sanmıştım, hem de dışımdaki şeylerin³ hiç yardımı olmadan.

Sonuçta bu fikirler benden başka bir şeyden gelmiş olsalar bile, bundan onların o şey-

¹ İç ışık = Sezgi. Bkz. Cottingham 1993: 32, 33.

² Onlar doğal ışığın ayrıcalığına sahip değiller.

³ Temsil ettikleri şeylerin.

leri temsil etmek zorunda oldukları anlamı çıkmaz. Sahiden de bu fikirlerin çoğunda büyük tutarsızlıklar gördüğümü düşünüyorum.¹ Örneğin benim zihnimde iki farklı güneş fikri olduğunu görüyorum. Birincisi duyulardan edinilmiş benziyor ve bunun kesinlikle *dışarıdan gelen fikirler* sınıfına yerleştirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu fikir güneşin çok küçük görünmesine neden oluyor. İkincisiyse

40 Gökbilimsel hesaplamaların bir ürünü, yani benim zihnimde doğuştan gelen bazı kavramlara dayanıyor ya da bir şekilde benim tarafından yaratılmış. Bu fikir güneşi dünyadan kat kat daha büyük gösteriyor. Ama gerçek şu ki, bu iki fikir de benim dışımdaki bir ve aynı güneşe benzemiyor. Aklım da beni, doğrudan doğruya güneşin kendisinden gelen fikrin hiçbir şekilde güneşi temsil edemeyeceğine ikna ediyor.

Bütün bunlar benim şimdiye kadar kendi dışımdaki şeylerin varolduğuna ve bu şeylerin fikirlerinin ya da hayallerinin duyu organları yoluyla ya da bambaşka bir yolla bana iletilmiş olduklarına sağlam bir düşünceyle değil de, yalnızca kör bir dürtüyle inanmış olduğumu yeterince kanıtlıyor.

Ama şimdi zihnimde fikirleri olan bazı şeylerin sahiden benim dışımda varolup olmadıklarını araştırmam için önümde bir başka

¹ Temsil ettikleri nesnelerle aralarında tutarsızlıklar var.

41

yol daha açılıyor. Yalnızca düşünce tarzları olarak ele alındıkları sürece, fikirlerimin arasında bir dengesizlik görmüyorum,¹ sanki hepsi aynı şekilde benden kaynaklanmış gibi duruyor. Ama biri bir şeyi, diğeri diğer bir şeyi temsil ettiği sürece, birbirlerinden çok farklı olacakları da gayet açık. Çünkü hiç kuşkusuz bana tözleri anlatan fikirlerin,² yalnızca nitelikleri ya da ilinekleri temsil eden fikirlere göre bir artıları var ve deyim yerindeyse kendi içlerinde daha fazla nesnel gerçeklik³ taşırlar. Yine aynı şekilde benim sonsuz, sınırsız, her şeyi bilen, her şeye kadir ve kendinden başka varolan her şeyin yaratıcısı olan yüce Tanrı'yı anlamamı sağlayan fikir, kesinlikle kendi içinde, sonlu tözleri temsil eden fikirlerden daha fazla nesnel gerçeklik taşır.

Artık doğal ışık sayesinde açıkça görülüyor ki, bir şeyin etkin ve tam nedeninde en azından sonucundaki kadar gerçeklik bulunmalıdır. Çünkü merak ediyorum, acaba sonuç kendi gerçekliğini nedeninden almıyorsa, nereden alıyor? Ayrıca bir neden gerçekliğe sahip ol-

¹ Hepsi eşit düzeydedir.

² Tözleri temsil eden.

³ Skolastik terminolojide bir fikrin nesnel gerçekliği, temsili içeriğinin işlevidir. Herhangi bir şeyin biçimsel gerçekliğiye kendisinin içsel (ya da özsel, asıl, kendine özgü, özünde olan) gerçekliğidir. Örneğin bir A fikri, F olan X bir nesneyi temsil ediyorsa, F'lik biçimsel olarak X'te bulunacaktır, ama nesnel olarak A'da bulunacaktır. Bkz. Cottingham, Stoothoff, Murdoch (tr.) 1984: 28, n. 1.

mamış olsaydı, sonucuna bu gerçekliği nasıl aktarabilirdi? Buradan çıkan anlama göre, bir şeyin hiçlikten çıkması mümkün değildir ve daha yetkin olan şey, yani kendi içinde daha fazla gerçekliği olan şey, daha az yetkin olan-
dan çıkamaz. Bu çıkarım sadece fiili ya da bi-
çimsel gerçekliğe sahip sonuçlar bakımından
değil, aynı zamanda tek nesnel gerçekliğe sa-
hip oldukları düşünülen fikirler bakımından
da tartışılmaz doğrudur;¹ yani mesela bir taş
önceden yoksa, şimdi olmaya başlayamaz, ta-
bii eğer bir taşta bulunabilecek her şeyi ya
doğrudan doğruya² ya da daha yüksek bir bi-
çimde taşıyan başka bir şey tarafından mey-
dana getirilmemişse.³ Aynı şekilde önceden
sıcak olmayan bir nesnede sıcaklık yaratıla-
maz, eğer sıcaklığa eşdeğer yetkinlikteki bir
şey tarafından yaratılmamışsa. Aynı mantık
başka örnekler için de geçerlidir. Ne var ki bir
sıcaklığın ya da bir taşın fikri de bende bu-
lunamaz, eğer bende en azından bir ısıda ya
da bir taşta olabileceğini düşündüğüm kadar
gerçeklik içeren bir nedenle meydana getiril-

¹ Fikirlerin, yani ideaların temsil ettiği gerçeklik.

² Biçimsel olarak.

³ Kendi içinde bir taşın içeriğindeki her şeye ya da daha mü-
kemmeli şeylere sahip olan bir şey tarafından. Skolastik
terminolojide bir mülke biçimsel olarak sahip olmak,
aslen ya da doğrudan doğruya sahip olmaktır; daha
yüksek bir biçimde sahip olmaksa, o mülke daha yetkin
bir biçimde sahip olmaktır. Bkz. Cottingham, Stoothoff,
Murdoch (tr.) 1984: 28, n. 2.

memişse. Çünkü bu neden her ne kadar kendi fiili ya da özsel gerçekliğini benim fikrime geçirmiyorsa da, bu böyle diye bu nedenin daha az gerçek olması gerektiğini düşünemeyiz. Bir fikrin doğası kendisi dışında hiçbir biçimsel gerçekliği gerektirmez; yeter ki benim zihnimden ödünç aldığı bir şey olsun; çünkü zaten kendisi bu zihnin bir ürünüdür.¹ Ama bu fikir başka bir gerçekliği değil de, şu ya da bu nesnel gerçekliği taşıyor olduğu için, en azından bu fikrin taşıdığı nesnel gerçeklik kadar biçimsel gerçekliği olan başka bir nedenden gelmek zorundadır. Çünkü biz bir fikrin kendi nedeninde olmayan bir şey içerdiğini varsayırıyorsa, onun bu şeyi hiçlikten almış olması gerekirdi, oysa bu tür bir oluş tarzı, yani bir şeyin akılda bir fikir biçiminde nesnel olarak varolmasını sağlayan bir oluş tarzı,² mükemmel olmasa da, kesinlikle bir hiçlik değildir ve bu yüzden hiçlikten gelemez.

Şöyle bir varsayımda da bulunmamalıyım: Benim fikirlerimde bulunduğunu düşündüğüm gerçeklik sadece nesnel olduğundan, aynı gerçekliğin bu fikirlerin nedenlerinde de nesnel olarak varolması kâfidir, biçimsel olarak bulunması gerekmez.³ Çünkü nasıl ki bu nesnel oluş tarzı tam da fikirlerin doğasına özgüdür, aynı şekilde biçimsel oluş tarzı da tam da bu

¹ Bir düşünme tarzı ya da şekli.

² Gerçekleşme biçimi.

³ Sadece fikirlerin temsili gerçekliği vardır.

44 fikirlerin en azından ilk ve temel olan nedenlerinin doğasına özgüdür. Gerçi bir fikir bir başka fikirden doğabilir, ama bu sonsuza kadar geri götürülemez, er geç bir ilk fikre gelinecektir ve bu fikrin nedeni sadece bir fikirde nesnel olarak bulunan tüm gerçekliği biçimsel olarak içeren adeta bir ilk örnek olacaktır. Bu yüzden doğal ışık bana açıkça diyor ki, bendeki fikirler birer resim gibidir ve bu resimleri oluşturan şeylerin mükemmelliğinin bir boy altında kalması işten bile değildir, ama asla daha büyük ve daha mükemmel bir şey içeremezler.

Bütün bunları böyle uzun uzadıya ve dikkatlice inceledikçe, doğru olduklarını da açık ve seçik bir şekilde anlıyorum. Ama bunlardan nasıl bir sonuç çıkaracağım? Eğer benim fikirlerimden birinin nesnel gerçekliği, bu gerçekliğin bende ne biçimsel olarak ne de daha yüksek bir biçimde bulunmadığından emin olacağım kadar büyükse ve bu yüzden ben şahsen bu fikrin nedeni olamıyorsam, o zaman elbette zorunlu olarak benim bu dünyada yalnız olmadığım, bu fikrin nedeni olan başka bir şeyin de varolduğu sonucu çıkacaktır. Ama bende böyle bir fikir yoksa, o zaman benden ayrı herhangi bir şeyin varolduğuna kesin olarak ikna olacağım hiçbir kanıtım da olmayacaktır. Çünkü her şeye baştan sona dikkatle baktım, ama şimdiye kadar böyle bir kanıtı hiç rastlamadım.

Fikirlerimin arasında bizzat beni bana sunan¹ ve burada da² anlamakta hiç sıkıntı çekmediğim fikri bir kenara koyarsak, kimi Tanrı'yı temsil etmekte, kimi cansız cisimleri, kimi Melekleri, kimi hayvanları, kimi de bana benzer başka insanları.

45 Başka insanlarla ya da hayvanlarla veya Meleklerle ilgili fikirlerime bakınca, bunları kendimle ilgili, cisimlerle ve Tanrı'yla ilgili fikirlerimden devşirebileceğimi rahatlıkla görebiliyorum, bu dünyada benden başka hiçbir insan, hiçbir hayvan ve hiçbir Melek olmasa bile.

Cisimlerle ilgili fikirlerime gelince, onlarda da benden kaynaklanmadıkları izlenimi verebilecek kadar büyük bir şey görmüyorum. Çünkü onları baştan sona, teker teker, tıpkı dünkü bal mumu hakkındaki fikrimi incelediğim gibi incelediğimde, çok az şeye sahip olduklarını görüyorum ve gördüklerim de doğrusu benim açık ve seçik şekilde algıladığım şeyler; yani büyüklük ya da boyuna, enine ve derinliğine yer kaplama; bu yer kaplamanın sınırlanmasından çıkan biçim; konum, yani farklı şekildeki cisimlerin aralarındaki ilişki; hareket, yani konumun değişmesi gibi şeyler. Bunlara belki töz, süre ve sayı da eklenebilir. Ama geriye kalanları, yani ışık, renkler, sesler, kokular, tatlar, sıcak ve soğuk gibi dokununca

¹ Kendimin temsilini sunan ya da kendimi temsil eden.

² Bu metinde.

46 anlaşılan nitelikleri o kadar açık ve seçik şekilde düşünemiyorum, o kadar ki bu fikirler doğru mu, yanlış mı, yani benim o şeylere dair fikirlerim gerçek şeylerin fikirleri mi, yoksa gerçek olmayan şeylerin fikirleri mi, onu bile tam anlamıyorum. Gerçi az önce de vurguladığım gibi, yanlışlık tam manasıyla ancak yargılarda bulunabilir, ama fikirlerde de, olmayan bir şeyi varmış gibi gösterdiklerinde ortaya çıkan maddi türde bir hata da yok değil. Örneğin sıcak ve soğuk hakkındaki fikirler o kadar kapalı ve belirsiz ki, bunlardan yola çıkıp da ben soğukluk yalnızca sıcaklığın yokluğu mudur, değil midir, yoksa sıcak soğukun yokluğu mudur, değil midir veya her ikisi de gerçek nitelikler midir, yoksa hiçbirisi gerçek nitelik değil midir, söyleyemem. Bununla birlikte hiçbir fikir yoktur ki, bize herhangi bir nesneyi temsil etmiyormuş gibi görünsün.¹ Bu yüzden eğer soğukun, sıcaklığın yokluğundan başka bir şey olmadığı sahiden doğruysa, bana onu gerçek ve olumlu bir şeymiş gibi gösteren fikre yanlış dense yeridir; bu durum bu tür başka fikirler için de geçerlidir.

Gerçekten de bu tür fikirler için kendimden başka bir kaynak göstermem kesinlikle gerekmez. Çünkü yanlış olsalar bile, yani olmayan şeyleri temsil ediyor olsalar bile, yine de do-

¹ Fikirler, nesnelerin adeta resimleridir; bu yüzden her fikir mutlaka bir nesneyi temsil eder ve bize o nesne hakkında bir şeyler söyler.

47 gal ışık bana onların hiçlikten kaynaklandığını gösterir; başka deyişle ben onların bendeki mevcudiyetini kendi doğamın eksikliğine, tam olarak yetkin olmayışına bağlarım. Ama doğruysalar, bana sundukları gerçeklik derecesi belli belirsiz olduğundan, temsil ettikleri şey ile olmayan bir şey arasındaki farkı anlamam bile; dolayısıyla da neden benden kaynaklanmadıklarını göremem.¹

Ama cisimlerle ilgili fikirlerimdeki açık ve seçik öğelere baktığımda, sanki bunların bazılarını, yani töz, süre, sayı ve varsa bu türden başka herhangi birini, kendimle ilgili fikrimden ödünç alabilirmişim gibi geliyor. Çünkü ben bir taşın bir töz olduğunu, yani kendiliğinden varolmaya muktedir bir şey olduğunu ve aynı şekilde kendimin de bir töz olduğunu düşündüğümde, kendimi her ne kadar düşünen ve yer kaplamayan bir şey olarak, buna karşılık bir taşı yer kaplayan ve düşünmeyen bir şey olarak görsem de ve bu nedenle bu iki kavram arasında muazzam bir fark olsa da, yine de bunlar bir töz oldukları için sanki ortak bir noktada buluşuyorlar. Yine ben şimdi varolduğumu kavradığımda ve önceki bir zamanda da varolmuş olduğumu hatırladığımda, ilaveten sayıları bildiğime dair çeşitli düşüncelere sahip olduğumda, süre ve sayı hakkında bir fikir ediniyorum ki, bunları son-

¹ Ben neden onların türedikleri kaynak olmayayım ki?

radan başka şeylere de aktarabileyim. Ama maddi şeylerin fikirlerinin devşirildiği diğer bütün ögelere, yani yer kaplama, biçim, konum ve harekete gelince, bunlar bende biçimsel olarak yok, çünkü ben düşünen bir şeyden fazla bir şey değilim. Ama bunlar sadece bir tözün değişik biçimleri olduğundan ve ben de bir töz olduğumdan, sanki bende daha yüksek bir biçimde olabilirlermiş gibi geliyor.¹

Öyleyse geriye sadece Tanrı fikri kalıyor. Ben de bu fikirde benden kaynaklanamayacak türde bir şey var mı, yok mu, ona bir bakacağım. Ben Tanrı kelimesinden, sonsuz bir töz anlıyorum, hiçbir şeye bağlı olmayan, üstün akıl sahibi, üstün derecede güçlü ve sayesinde hem benim hem de başka her şeyin, –tabii başka bir şey varsa– yaratılmış olduğu bir töz. Ama hiç kuşkusuz tüm bu sıfatlar öyle sıfatlar ki, dikkatli baktıkça, tek başına benden türemiş olabilecekleri ihtimali giderek zayıflıyor. Öyleyse daha önce söylemiş olduklarımdan da zorunlu olarak Tanrı'nın varolduğu sonucunu çıkarmam gerekiyor.

Çünkü gerçekten de bendeki töz fikri benim bir töz olmamdan kaynaklansa da, bu bendeki sonsuz töz fikrini açıklamaz, çünkü ben sonluyum, bu yüzden böyle bir fikir gerçek anlamda sonsuz olan bir tözden gelmeli.

¹ Bunlar hakkındaki fikirlere neden olabilecek her şey bende kuvve olarak bulunabilir.

49 Şöyle de düşünmemeliyim: Ben sonsuzluğu doğru bir fikirle değil, yalnızca sonlu olanı olumsuzlayarak algılıyorum, tıpkı hareketsizliği ve karanlığı, hareketi ve ışığı olumsuzlayarak algıladığım gibi. Çünkü tam tersine açıkça görüyorum ki, sonsuz bir tözde, sonlu bir tözden daha fazla gerçeklik var ve bu yüzden bende sonsuzluk algısı bir şekilde sonluluğun algısından önce gelmekte; başka deyişle Tanrı algısı kendimle ilgili algımı öncelemekte. Yoksa bende daha yetkin bir varlık fikri olmasaydı ve ben onunla kıyaslayıp da kendi eksikliklerimi görmeseydim, kuşku duyduğumu, arzuladığımı, yani bende eksik bir şeyler olduğunu ve dolayısıyla tam olarak yetkin olmadığımı nasıl anlayabilirdim?

Bu Tanrı fikrinin belki maddi bakımdan yanlış olduğu ve bu yüzden hiçlikten doğabileceği de söylenemez; az önce sıcak, soğuk ve buna benzer şeylere ilişkin fikirlerden bahsederken vurguladığım gibi. Çünkü tam tersine bu fikir son derece açık ve seçik olduğundan ve başka herhangi bir fikrin içerebileceğinden daha fazla nesnel gerçeklik içerdiğinden, özünde onun kadar doğru başka bir fikir daha olmadığı gibi, yine özünde onun kadar yanlışlığından daha az kuşku duyulacak başka bir fikir de yoktur. Başka deyişle bu fikir son derece yetkin ve sonsuz bir varlığın fikridir ve her bakımdan doğrudur. Çünkü her ne kadar

50 böyle bir varlığın fiili olarak mevcut olamayacağını düşünmek mümkünse de, az önce soğuk fikriyle ilgili olarak söylediğim gibi, böyle bir varlığın fikrinin gerçek olmayan bir şeyi bana gerçekmiş gibi gösterdiğini düşünmek mümkün değildir. Bunun ötesinde bu fikir her bakımdan açık ve seçiktir de. Çünkü benim gerçek ve doğru olduğunu ve belirli bir yetkinlik içerdiğini açık ve seçik şekilde algıladığım her şey tümüyle onda mevcuttur. Bu gerçeği, benim sonsuz olanı idrak edemiyor olmam ya da Tanrı'da benim idrak edemeyeceğim, hatta belki de düşünce ufkuma bile hiçbir surette düşmeyecek kadar sayısız başka sıfatlar bulunuyor olması da değiştirmez; çünkü benim gibi sonlu bir varlık tarafından idrak edilemiyor olması, sonsuzluğun doğası gereğidir. Benim için bir tek bunu anlamam, ayrıca açıkça algıladığım ve belirli bir yetkinlik ima ettiğini bildiğim bütün sıfatların, hatta belki de hiç bilmediğim sayısız başka sıfatın Tanrı'da ya doğrudan doğruya¹ ya da daha yüksek bir biçimde olduğu yargısına varmam yeterlidir; çünkü bu, Tanrı hakkında sahip olduğum fikri, benim bütün fikirlerimin arasında en doğru, en açık ve seçik fikir kılacaktır.

Ama belki ben, olduğumu sandığım şeyden daha büyük bir şeyim ve benim Tanrı'ya atfettiğim bütün yetkinlikler, her ne kadar açığa

¹ Biçimsel olarak.

51 vurulmamış, her ne kadar henüz fiiliyata dökülmemiş olsalar bile, belki bir şekilde bende imkân halinde mevcuttur.¹ Çünkü ben artık tecrübelerimle bilgimin yavaş yavaş arttığını biliyorum ve böyle sonsuza değin gitgide artmasına engel olacak hiçbir şey de görmüyorum. Dahası bilğim arttıkça, onun sayesinde Tanrı'nın bütün yetkinliklerine erişmemem için de bir sebep göremiyorum. Kısaca bu yetkinlikleri elde etme imkânı eğer halihazırda bende varsa, bu imkân o yetkinliklerin fikrini üretmeye de pekâlâ yetebilir.²

Hayır, aslında bunların hiçbirisi mümkün değil. Çünkü her şeyden önce bilğim böyle gitgide artıyor olsa da, henüz fiiliyata dökülmeyen pek çok imkânın sahibi olsam da, bunların bendeki Tanrı fikriyle uzaktan yakından ilişkisi yok, çünkü Tanrı fikrinde hiçbir şey hiçbir şekilde imkân halinde bulunmaz. Bu yüzden benim bilgimin gitgide artıyor olması bile, başlı başına benim eksikliğimin kanıtıdır. İkincisi bilğim böyle arttıkça artsa bile, fiili olarak asla sonsuz olamayacaktır, çünkü daha fazla artmasının mümkün olmadığı bir noktaya asla gelemeyecektir. Oysa ben Tanrı'nın fiili olarak sonsuz olduğunu ve bu yüzden onun bilgisine fazladan hiçbir şeyin ilave

¹ Descartes burada kendinde bulunduğunu söylediği Tanrı fikrine kendi kendine karşı çıkararak bu konuda daha ayrıntılı şekilde düşünmeye devam etmektedir.

² Yani bendeki Tanrı fikrine neden olabilir.

edilemeyeceğini düşünüyorum. Üçüncüsü bir fikrin nesnel varlığının salt imkân halindeki bir varlıktan meydana gelemeyeceğini, yani daha doğrusu bir hiçlikten meydana gelemeyeceğini, aksine salt fiili olan, yani aslen varolan bir varlıktan meydana gelebileceğini anlıyorum.

52

Gerçekten de meseleye dikkatlice bakıldığında, bu konularda doğal ışığın açıklayamayacağı hiçbir şey yok. Ama benim biraz dikkatim dağıldığında ve duyulur şeylerin imgeleri gönül gözümü körleştirdiğinde, kendimden daha yetkin bir varlık fikrinin, gerçek anlamda yetkin bir varlıktan neden çıkmak zorunda olduğunu öyle kolay hatırlayamıyorum. Bu yüzden daha ileriye gitmeliyim ve şu soruyu sormalıyım: Böyle bir varlık hiç olmamış olsaydı, onun hakkında bu fikre sahip olan ben olabilir miydim?

Öyle ya, ben kimden varlık buldum? Belki kendimden, belki ana babamdan, belki de Tanrı'dan daha az yetkin olan başka varlıklardan. Çünkü hiçbir şey Tanrı kadar yetkin olamayacağı gibi, onun kadar yetkini de ne düşünülebilir ne de hayal edilebilir.

Ama ben varlığımı kendime borçlu olmuş olsaydım, ne kuşku duyardım, ne arzu hissedirdim ne de bir şeyden mahrum olurdum. Çünkü hakkında bir fikir sahibi olduğum her tür yetkinliği kendim kazanmış olurdum, böy-

53 lece ben kendim Tanrı olurdum. Mahrum olduğum şeyleri kazanmak, şu an bende varolan şeyleri kazanmaktan belki daha zordur diye de düşünmemeliyim. Çünkü tam tersine benim için, yani düşünen bir şey ya da töz için hiçlikten doğmuş olmanın, hakkında bilgi sahibi olmadığım birçok şeyin salt bilgisini edinmekten çok daha zor olacağı gayet açıktır, çünkü bu bilginin konuları zaten bu tözün yalnızca ilinekleridir. Gerçekten de ben o büyük değeri¹ kendime borçlu olmuş olsaydım, kendimi en azından kolayca elde edilebilen şeylerden de mahrum bırakmazdım. Hatta kendimi Tanrı fikrinde içkin olduğunu anladığım herhangi bir sıfattan da mahrum bırakmazdım, çünkü bence bunların hiçbiri edinimi öyle zor şeyler değil. Ama bunlardan birinin edinimi daha zor olmuş olsaydı, bütün öteki nitelikleri kendi kendime edindiğim halde, yine de bana zor gelebilirlerdi, çünkü o zor olanların elde edilmesinde kendi gücümün sınırlı olduğunu görürdüm.

Kendimin hep şimdi olduğu gibi olduğunu varsaysam bile, bu çıkarımların kuvvetini görmezlikten gelemem, çünkü bu varsayım-
dan da benim varoluşuma herhangi bir neden aramamam gerektiği sonucu çıkmaz. Çünkü bütün bir ömür sonsuz bölümlere ayrılabilir ve bu bölümlerin hiçbiri bir diğerine bağlı de-

¹ Varoluşumu.

ğildir. Dolayısıyla kısa bir süre önce varolmuş olduğuma göre, şimdi de varolmalıyım diyemem, eğer şimdi herhangi bir neden beni adeta yeniden yaratmıyorsa, yani benim varlığımı sürdürmemi sağlamıyorsa. Çünkü zamanın doğasını dikkate alırsak, henüz varolmamış bir tözün yaratımında ne kadar kuvvet ve etkinlik gerekiyorsa, varlığını ömrünün her saniyesinde sürdürmesi için de o kadar kuvvet ve etkinlik gerekir. Buna göre doğal ışık sayesinde anlaşılacak şeylerden biri de varlığın sürdürülmesi ile yaratım arasındaki ayrımın sadece düşünsel bir ayrım olduğudur.¹

Öyleyse şimdi kendi kendime, acaba şu an varolan beni kısa bir süre sonra da var edecek kadar etkin bir güce sahip miyim, değil miyim diye sormaya mecburum. Çünkü ben düşünen bir şeyden başka bir şey olmadığını ya da en azından şimdi kendimin salt düşünen bir şey olan kısmını dikkate aldığuma göre, bende böyle bir güç olsaydı, hiç kuşkusuz ben bunun bilincinde olurum. Ama kendimde hiç böyle bir güç görmüyorum ve bundan dolayı varlığımı kendimden farklı, başka bir varlığa borçlu olduğumu artık çok iyi anlıyorum.

Belki bu varlık Tanrı değildir ve belki ben ana babam tarafından, yani Tanrı'dan daha az yetkin olan başka nedenler yüzünden dünyaya geldim ya da getirildim. Hayır, bu imkânsız.

¹ Çünkü gerçekte bu ikisi arasında bir ayrım yoktur.

Çünkü az önce de dediğim gibi, hiç kuşkusuz bir nedende en az sonucundaki kadar gerçeklik bulunmalı. Bu yüzden ben düşünen bir şey olduğumdan ve bende bir Tanrı fikri bulunduğundan, benim varlığımın nedeni ne olursa olsun, sonuçta onun da düşünen bir şey olacağı ve Tanrı'ya atfettiğim tüm yetkinliklerin fikrine sahip olacağı kabul edilmeli ve o şeyin varlığının kendinden mi, yoksa başka bir nedenden mi kaynaklandığına tekrar bakılmalıdır. Eğer kendinden dolayı varsa, yukarıdaki açıklamalardan da açıkça anlaşılacağı üzere, onun bizzat Tanrı olduğu kesindir, yani varolma gücünü kendisinden almış olacağından, hiç şüphesiz kendi içinde fikrini taşıdığı tüm yetkinlikleri, yani benim Tanrı'da bulunduğu nu düşündüğüm her tür yetkinliğe fiilen sahip olma gücünü de taşıyacaktır. Ama başka bir nedenden varlık bulmuşsa, o zaman tekrardan bu başka nedenin de kendinden mi, yoksa başka bir nedenden mi kaynaklandığını araştıracağız, ta ki en son nedene varıncaya değin; işte o neden de Tanrı olacak.

Çünkü burada nedenler zincirini öyle sonsuza kadar geri götüremeyeceğimiz gayet açık, özellikle de beni sadece geçmişte yaratan nedenden değil de, daha ziyade varlığımı şimdiki zamanda da sürdüren nedenden söz ediyorsam.

Benim yaratılmama ne birden fazla kısmi nedenin katkıda bulunduğunu varsayabiliriz

56

ne de Tanrı'ya yüklediğim yetkinliklerden birinin fikrini bir nedenden, diğerinin fikrini diğer bir nedenden almış olabileceğimi; sanki bu yetkinliklerin her biri evrenin bir yerlerinde bulunuyormuş da, hepsi birden Tanrı olan biricik varlıkta toplanmamış gibi. Tam tersi Tanrı'da içkin olduğunu anladığım yetkinliklerin en önemlilerinden biri de, ondaki bütün sıfatların birliği, yalınlığı, yani bunların birbirinden ayrılmaz oluşudur. Bu nedenle hiç kuşkusuz bütün o yetkinliklerin birliği fikrinin bana herhangi bir nedenle, yani öteki yetkinliklerin fikirlerini de çıkaramayacağım bir nedenle zerk edilmiş olduğu da söylenemez. Çünkü öyle bir neden benim bu yetkinliklerin ne olduğunu anlamamı sağlayamayacağından, bu yetkinliklerin birbirine örülü olduğunu, yani birbirinden ayrılamayacağını da bana anlatamazdı.

Ana babama gelince, bugüne kadar onlarla ilgili her şeyin doğru olduğuna inanmış olsam bile,¹ gerçekte benim varlığımı sürdüren onlar değildir; hatta ben düşünen bir varlık olduğuma göre, hiçbir şekilde beni meydana getiren de onlar değildi. Onlar sadece ben olduğumu düşündüğüm maddeye, yani zihne (çünkü şu an bir tek zihni kendimle bir tutuyorum) bir takım imkânlar ektiler; bu yüzden buradaki sorun onlarla ilgili değil.² Gerçi bütün bu

¹ Onlarla ilgili duyduklarıma, bana anlatılanlara vb.

² Anlamaya çalıştığım varlık nedenim, ana babam olamaz.

düşünceler beni şöyle bir sonuca götürüyor: Kendimin varolduğu ve en mükemmel varlığın, yani Tanrı'nın fikrinin bende bulunduğu gerçeği, zorunlu olarak Tanrı'nın da varolduğunu hiç tartışmasız kanıtlıyor.

57 Şimdi geriye benim bu fikri Tanrı'dan nasıl aldığımı araştırmam kalıyor. Bu fikri ben duyular yoluyla edinmedim, ama o da bana kendiliğinden gelmedi. Oysa duyulur şeylerin fikirleri, şeyler dışımızdaki duyu organlarına çarpınca (ya da böyle çarpar göründüklerinde) bize hep kendiliğinden gelir. Bu fikir benim uydurduğum bir şey de değildi, çünkü ondan ne bir şey çıkarabiliyorum ne de ona fazladan bir şey ekleyebiliyorum. Demek ki bu fikir bende doğuştan var, tıpkı kendimle ilgili fikrin de bende doğuştan olması gibi.

Gerçekten de Tanrı'nın beni yaratırken, tıpkı bir sanatçının eserine mührünü basması gibi, bu fikri gönlüme mühürlemiş olmasında şaşılacak bir yan yok. Bu mührün, eserin kendisinden farklı bir şey olması da beklenemez. Sırf Tanrı'nın beni yaratmış olması bile, hem beni kendi suretinde kendisine benzer yaratmış olduğuna inanmama yeter hem de içinde Tanrı'nın fikrini barındıran bu benzerliği beni kendimden anlamama sebep olan aynı yetiyle anladığıma inanmama. Başka deyişle kendime gönül gözümle baktığımda, ben kendimin tamamlanmamış, başkasına bağlı ve kat kat

58 büyük bir şeye, yani daha iyi bir şeye sonsuzca özlem duyan bir varlık olduğunu anlamakla kalmıyorum, aynı zamanda bağlı olduğum o varlığın bütün o büyük şeylere sadece süresizce ve imkân olarak değil, aynı zamanda fiili olarak ve sonsuzca sahip olduğunu, dolayısıyla onun Tanrı olduğunu anlıyorum. Bu savın en can alıcı noktasıysa, Tanrı gerçekten varolmamış olsaydı, benim de şimdi sahip olduğum türde bir doğada, yani Tanrı fikrinin içkin olduğu bir doğada olmamın mümkün olamayacağını kavramamdır. Bu Tanrı'nın bende bir fikri olan Tanrı'yla özdeş olduğunu belirtiyorum, yani benim idrak edemediğim, bir şekilde sadece düşüncemle dokunabildiğim o yetkinliklerin sahibi olan ve dolayısıyla her türlü noksanlıktan tam anlamıyla muaf olanla. Bütün bunlardan da onun bir aldatıcı olamayacağı açıkça anlaşılıyor; çünkü doğal ışık bize her türlü fesadın ve aldatıcılığın mutlaka bir kusurdan kaynaklanacağını söylüyor.

Ama bu noktayı dikkatlice gözden geçirmeden ve buradan çıkabilecek başka doğruları araştırmadan önce, burada bir süre soluklanıp Tanrı'nın kendisini temaşa etmek isterim; onun sıfatlarına kafa yormak, karanlığa bulanmış ruhumun gözlerinin dayanabildiği kadarıyla o engin ışığın güzelliğini seyretmek, 59 onun hayranı olmak ve ona tapmak isterim.

Çünkü nasıl ki öte dünyanın en yüce mutluluğunun yalnızca bu tanrısal ihtişamın temaşasından ibaret olduğuna gönülden inanıyoruz, onun kadar mükemmel olmasa da, yine böyle bir temaşayla bu hayatta yaşayabileceğimiz en büyük hazzı yaşayabileceğimizi de görmüş oluyoruz.

IV. Düşünce

Doğru ve yanlış.

60 Şu birkaç gün içinde zihnimle duyularımdan uzak durma olgunluğuna eriştim ve cisimlerle ilgili doğru bilinenlerin sayısının çok az olduğunu, buna karşılık insan zihniyle ilgili daha çok, hatta Tanrı'yla ilgili daha da çok şey bilindiğini öyle iyi anladım ki, artık zahmetsizce düşüncemi hayalimde canlandırabileceğim şeylerden çekip salt zihinle kavranabilir olan ve bu yüzden tümüyle maddeden ayrı olan şeylere çevirebiliyorum. Gerçekten de insan zihniyle ilgili fikrim, zihnin düşünen bir şey olması bakımından, yani enine, boyuna ve derinliğine yayılmaması ya da başka herhangi bir cisimsel özellik taşımaması bakımından cisimle ilgili fikrimden o kadar farklı ki; benim kuşku duyan bir varlık olduğumu, başka deyişle tamamlanmamış ve bağımlı bir varlık

olduğumu düşününce, hemen aklıma bağımsız ve tam bir varlık fikri, yani Tanrı fikri o kadar açık ve seçik bir şekilde geliyor ki; bir tek bu gerçeklikten, yani bende böyle bir fikir olmasından ya da benim böyle bir fikre sahip olarak varolmamdan hareketle o kadar bariz şekilde Tanrı'nın da varolduğunu ve benim tüm varoluşumun her saniyesinin ona bağlı olduğunu çıkarıyorum ki, insan aklının bundan daha açık ve kesin bir şey bilemeyeceğini gönül rahatlığıyla dile getirebilirim. Şimdi artık hakiki Tanrı'yı, yani içinde bilimlerin ve bilgeliğin tüm hazinesinin saklı olduğu Tanrı'yı temaşa ederek başka her şeyin bilgisine giden yolu da görebileceğimi düşünüyorum.

Her şeyden önce Tanrı'nın beni bir şekilde aldatmış olabileceğinin imkânsız olduğunu biliyorum. Çünkü bütün aldatmalarda ve kandırmalarda bir tür noksanlık söz konusudur. Her ne kadar aldatabilmek bir zekâ ve güç pırıltısıymış gibi gelse de, hiç kuşku yok ki aldatmayı istemek kötü bir niyet ya da zayıflık göstergesidir ve böyle bir şey Tanrı'da bulunmaz.

Bunun yanı sıra tecrübeyle sabit ki, bende bir yargılama yetisi var ve ben bu yetiyi, bende olan her şey gibi kesinlikle Tanrı'dan aldım. Tanrı da beni aldatmak istemeyeceğine göre, elbette o bana, doğru kullandığım takdirde beni asla yanıltmayacak türden bir yeti vermiştir.

Eğer az önce söylediğimden benim bu yüzden asla yanlışla düşemeyeceğim gibi bir anlam çıksaydı, bu meselenin artık hiç kuşku duyulacak bir yanı da kalmamış olurdu. Çünkü bende ne varsa hepsini Tanrı'dan almışsam ve o bana benim yanlış yapmama fırsat verecek bir yeti asla vermemişse, o zaman bana öyle geliyor ki, ben hiçbir zaman yanlış yapamam. Zaten sadece Tanrı'yı düşünüyor olduğum ve dikkatimi tamamen ona yoğunlaştırdığım sürece, onda herhangi bir hataya ya da yanlışlığa yol açacak bir neden de görmüyorum. Ama dönüp kendime baktığımda, sayısız hatalar yapmaya mahkûm olduğumu tecrübelerimden biliyorum. Bu hataların nedenlerine baktığımdaysa, bende Tanrı'nın, yani o mükemmelin mükemmeli varlığın hakiki ve olumlu fikrinin yanı sıra hiçliğin olumsuz fikrinin de, yani her tür mükemmelliğin çok uzağında olma fikrinin de bulunduğunu anlıyorum; ayrıca kendimin sanki Tanrı ile hiçlik, yani yüce varlık ile varolamayan arasında öyle orta bir yerde olduğunu anlıyorum ki, yüce varlıktan yaratılmış olmam bakımından gerçekten de bende beni aldatabilecek ya da hataya sevk edebilecek hiçbir şey olmadığını görüyorum. Ama bir şekilde hiçlikten, yani varlık olmayandan da pay aldığuma göre, başka deyişle ben yüce varlık olmadığuma göre, ayrıca birçok yetkinlikten de mahrum olduğuma göre,

aldatılabileceğime de öyle çok şaşırmamak gerekir. Buna göre bu yanlışın, yanlış olması bakımından, Tanrı'dan kaynaklanan gerçek bir şey değil de, salt bir noksanlık olduğunu anlıyorum. Bu yüzden benim yanlış yapmam için, Tanrı tarafından bana salt bu amaca yönelik bir yetinin verilmesine gerek olmadığını, benim yanlış yapmamın Tanrı'dan edindiğim doğruyu ayırt etme yetisinin bende sonsuz olmamasından kaynaklandığını da anlıyorum.

63 Ama yine de bu sonuç beni tam olarak tatmin etmiyor. Çünkü yanlış, salt bir olumsuzlama değildir, daha çok bir şekilde bende olması gereken bir bilginin yokluğu ya da yoksunluktur. Tanrı'nın doğasını iyice düşündüğümde, kendine özgü yetkinliği olmayan ya da sahip olması gereken yetkinlikten yoksun olan bir yeti bahşetmiş olabileceğini aklım kesmiyor. Çünkü bir sanatçı ne kadar yetenekliyse, elinden çıkma eser de o kadar mükemmel olacağından, her şeyin bu en yüce yaratıcısı tarafından meydana getirilmiş bir eserin her açıdan kusursuz olması da beklenmez mi? Üstelik Tanrı'nın beni asla aldatılamayacak şekilde yaratabileceğinden hiç kuşku olmadığı gibi, daima en iyi olanı yapmak isteyeceğinden de hiç kuşku yok. Yoksa benim için aldatılmak, aldatılmamaktan daha mı iyi?

Bunu daha dikkatlice düşününce ilk aklıma gelen, Tanrı'nın vesile olduğu, ama benim

nedenlerini anlamadığım bazı şeylere hiç şaşırمامam gerektiğidir. Belki yine onun vesile olduğu, ama benim nasilını, niçinini anlamadığım başka şeyler de bulabilirsem, onun varlığından da kuşku duymam söz konusu bile olamaz. Çünkü mademki artık kendi doğamın zayıf ve sınırlı olduğunu, buna karşın Tanrı'nın doğasının uçsuz bucaksız, akıl almaz ve sonsuz olduğunu biliyorum, o zaman demek ki benim bilmediğim nedenlerle nice olayı gerçekleştirebileceğini de açıkça biliyorum. İşte bir tek bunu bilmem bile benim Doğabilimcilerin ilgi alanına giren konularda nihai nedenlerin yana yakıla araştırılmasının gayet lüzumsuz olduğu sonucuna varmama yetiyor, 64 çünkü Tanrı'nın amaçlarını araştırmaya kalkmanın insanın haddini aşmasından başka bir şey olmadığını görüyorum.

Aklıma gelen ikinci bir düşünce de, Tanrı'nın eserlerinin kusursuzluğunu araştırmaya kalktığımız her an, bir varlığı tek başına ele almak yerine, evrene bir bütün olarak bakmamız gerektiğidir. Çünkü tek başına ele alındığında belki haklı olarak çok eksik gördüğümüz bir şey, evrenin bir parçası olarak değerlendirildiğinde tamamen kusursuzdur. Gerçi ben her şeyden kuşku duymak istediğim için, şimdiye kadar kendimin ve Tanrı'nın dışında hiçbir şeyin kesin olarak varolduğu sonucuna ulaşmış değilim. Buna rağmen Tan-

rı'nın sonsuz gücünü düşündüğümde, birçok başka şeyin yaratılmasına onun vesile olduğunu ya da en azından olabileceğini, dolayısıyla benim de evrenin bir parçası olarak varolduğumu reddedemem.

Son olarak kendime daha yakından baktığımda ve yanlışlarımın neler olabileceğini düşündüğümde (bir tek bu yanlışlar bile benim eksik bir varlık olduğumu kanıtıyor), bunların işbirliği içinde oldukları iki nedene dayandıklarını görüyorum; yani benim bilgi edinme kabiliyetime ve seçim yapma kabiliyetime veya özgür irademe. Başka deyişle benim yanlışlarım hem zihnime hem de irademe bağlı. Çünkü salt zihinle sadece yargıda bulunabileceğim şeylerin fikirlerini ediniyorum ve tam bu noktadan bakıldığında zihinde öyle görünürde bir hata yok.¹ Gerçi zihinde olduğu halde bende fikri olmayan nice şey de olabilir, ama bundan dolayı benim bu fikirlerden tamamen yoksun olduğum söylenemez, sadece olumsuz bir durum olarak bu fikirlere sahip olmadığım söylenebilir.² Çünkü hiç kuşkusuz Tanrı'nın bana bahşetmiş olduğundan daha büyük bir bilgi edinme kabiliyeti bahşetmesi gerektiğini kanıtlayacak hiçbir haklı gerekçem olamaz.³ Onun olabilecek en yetenekli sanatçı olduğunu

¹ Zihin herhangi bir şeyin doğruluğuna ya da yanlışlığına karar vermiyor.

² Bu benim doğamla ilgili bir kusur değildir.

³ Tanrı bana neden bu kadarcık fikir verdi de şu kadarını vermedi, diyemem.

anlamış olmam, elinden çıkan tek tek her eseri baştan sona kusursuz kılması gerektiği fikrini bana vermez, her ne kadar bazılarını böyle kusursuz kılabilmişse de. Tanrı bana yeterince geniş çaplı ve mükemmel bir irade, yani seçim özgürlüğü tanımamış diye de şikâyet edemem, çünkü buna herhangi bir sınır getirilemeyeceğini tecrübeyle öğrendim. Ayrıca burada özellikle vurgulamak isterim ki, bende bu kadar mükemmel ve bu kadar büyük bir başka yeti daha yokken, daha mükemmeli ya da daha büyüğü nasıl olabilirdi, doğrusu hiç bilmiyorum. Mesela anlama kabiliyetini düşündüğümde, onun bende çok az ve çok kısıtlı olduğunu kolayca görebiliyorum ve hemen çok daha büyüğü, hatta en büyüğü ve sonsuz olanı hakkında bir fikir geliştiriyorum ve bu fikri geliştirebildiğime dayanarak böyle bir anlayışın ancak Tanrı'nın doğasına özgü olacağını anlıyorum. Aynı şekilde hatırlama kabiliyetini ya da hayal gücünü veya başka herhangi bir yetiyi göz önüne aldığımda, bende hepsinin çok zayıf ve sınırlı olduğunu açıkça görürken, Tanrı'da uçsuz bucaksız olduğunu anlıyorum. Geriye bir tek irade kalıyor, yani seçim yapma özgürlüğü; işte onun bende o kadar büyük olduğunu görüyorum ki, ondan daha büyüğüne dair bir fikir geliştiremiyorum. Sahiden öyle üstün ki diğerlerinden, bir tek onun sayesinde Tanrı'ya benzer surette yaratıldığımı anlayabiliyorum.

Gerçi tabii ki Tanrı'nın iradesi benimkiyle kıyaslanamayacak kadar büyüktür. Çünkü ilkin daha fazla bilgi ve güç içerir ki, zaten bunların ikisi de onda birdir ve bu durum ondaki yetiyi daha sağlam ve etkin kılar. İkincisi daha geniş bir alana yayıldığından, daha fazla nesneyi konu alır. Buna rağmen iradeyi biçimsel ve mutlak olarak tamamen kendi içinde düşündüğümde,¹ benimkinden daha büyükmüş gibi de gelmiyor. Çünkü irade sadece bizim bir şeyi yapmak ya da yapmamak (yani bir şeyi kabul etmek ya da reddetmek; bir şeyin peşinden gitmek ya da ondan uzak durmak) kabiliyetimizdir. Daha doğrusu akıl bize yapılması ya da yapılmaması, hedef edinilmesi ya da sakınılması gereken bir yol gösterdiğinde, bizim o yola kendi dışımızdaki hiçbir gücün baskısını hissetmeksizin meyletmemizdir. Çünkü özgür olmak için, bu yolların birinden birini seçebilecek durumda olmam gerekmiyor.² Ama ben bunların birine ne kadar çok meyledersem, onu seçmekte o kadar özgür olurum. O yola meyletmemin sebebi de, ya iyiliğin ve doğruluğun o yönde olduğunu anlamamdır³ ya da Tanrı'nın en içteki düşüncelerime böyle bir yol

¹ Yani başka şeylerle bağlantı içinde değil de, sadece kendi içinde ele alındığında.

² Her iki yola meyletmeden de özgür olabilirim. Bkz. Bennett 2007: 20.

³ Doğal bilgiden bahsediliyor.

çizmiş olmasıdır.¹ Çünkü benim özgürlüğümü ne ilahi takdir ne de doğal bilgi bir nebze olsun azaltabilir, tam tersi bunlar olsa olsa onu artırır ve güçlendirir. Öte yandan bu yollardan birinden birine beni iten bir sebep olmadığında yaşayacağım bitarafılık, en düşük özgürlük derecesidir. Yine de bu özgürlüğün bir yetkinlik olmadığının kanıtı değildir, sadece bilgideki bir eksiklik ya da bir tür olumsuzlama göstergesidir. Çünkü ben her zaman neyin doğru ve iyi olduğunu açık bir şekilde görseydim, neye karar vereceğimi ya da neyi seçeceğimi asla düşünüp durmazdım ve böylece hiçbir zaman bitaraf kalmayıp tamamen özgür olurdu.

68

Bütün bunlardan da anlıyorum ki, tek başına ele alındığında bu Tanrı vergisi irade kabiliyetim benim hatalarımın nedeni değildir, çünkü bu kabiliyet hem çok geniş hem de yetilerin en mükemmeli. Anlama kabiliyeti de bunun nedeni olamaz, çünkü anlayışımı Tanrı'ya borçlu olduğuma göre, ne anlıyorsam hiç tartışmasız doğru anlıyorum. Demek ki bu konuda da benim yanılma ihtimalim yok. O halde benim yanılığım nereden kaynaklanıyor? Sadece şundan kaynaklanabilir: İradenin alanı, aklın alanından daha geniş olduğu için, onu aynı şekilde sınırlandıramıyorum, tam tersine anlamadığım konulara da yayıyorum.²

¹ Zihinsel bir yönelimden bahsediliyor.

² Bilmediğim konulara da inanmakta özgür oluyorum.

İrade bu konulara bitaraf olduğu için de, kolayca doğru ve iyi olandan sapabiliyor¹ ve bu yüzden ben aldanıp günah işliyorum.

Örneğin ben, şu son günlerde dünyada bir şeylerin varolup olmadığını araştırırken ve araştırdığım bu meseleden kolaylıkla kendimin varolduğu sonucuna vardığımı görürken, bu kadar açık şekilde anladığım olgunun doğru olduğuna inanmadan edemedim. Beni buna zorlayan dışımdaki başka bir güç değildi, daha çok zihinsel aydınlanmamın hemen ardından irademde güçlü bir eğilim hissetmemdi. Böylece meseleye tarafsızlığım azalmış oldu² ve dolayısıyla inancım da kendiliğinden ve özgürce gelişti. Ama şimdi düşünen bir şey olmam bakımından, sadece kendimin varolduğunu bilmekle kalmıyorum, aynı zamanda artık cisimli bir doğa fikri de zihnime yansıyor ve bende bir kuşku uyanıyor, acaba ben-deki düşünen doğa, yani daha doğrusu beni ben yapan doğa, bu cisimli doğadan farklı mı, yoksa bunların ikisi de aynı şey mi diye. Burada henüz aklıma bu görüşlerin birinden birine beni daha fazla ikna edecek bir yanıt gelmemiş olduğunu görüyorum ve sırf bu nedenle herhangi birini kabul etmek ya da reddetmekte, hatta meselenin bütünüyle ilgili herhangi bir yanıt vermekte tarafsız kalıyorum.

¹ İrade, önünde bir engel olmadığından, keyfince şu ya da bu yola girebiliyor, dolayısıyla doğru yoldan da ayrılabilir.

² Artık iki yoldan birini seçecek durumdaydım.

70

Dahası bu tarafsızlık aklın tamamen bilgisiz olduğu konuları kapsamaz, aynı zamanda iradenin bir karar vermeye çalıştığı, ama o sırada aklın yeterince iyi bilmediği bütün konuları da kapsar.¹ Çünkü olası varsayımlar beni bir görüşe çekebilir, ama bunların salt varsayım olduğunu, kesin ve kuşku götürmez gerekçeler olmadığını bilmem bile tek başına karşı görüşü kabul edip ona doğru çekilmeme yeter de artar. Bu durumu şu son birkaç gün içinde bizzat yaşadım, çünkü önceden doğru olduğuna bütün kalbimle inandığım görüşlerin bir şekilde kuşkuya açık olduğunu anlayınca, bir tek bu sebepten hepsini toptan yanlış olarak değerlendirdim.

Demek ki ben bir şeyin doğruluğunu yeterince açık ve seçik olarak algılamadığım için onun hakkında yargıda bulunmaktan kaçınırsam, açıkça doğru davranmış ve yanılmamış olurum. Böyle bir şeyi kabul edersem ya da reddedersem, özgür irademi yanlış kullanmış olurum. Ama yanlış olan görüşü seçersem, düpedüz hata işliyorumdur. Diğer görüşü seçersem, bu seçenek doğru olsa bile, yine de suçsuz sayılmam, çünkü doğal ışık bize zihinsel algının her zaman iradi karardan önce gelmesi gerektiğini söyler. Özgür iradenin bu yan-

¹ İrade, aklın hiç almadığı konular karşısında da tarafsızdır, ama haklarında bir karar vermeye çalıştığı konuları eğer akıl yeterince bilmiyorsa, bu konularda da tarafsız kalır.

lış kullanımının temelinde, yanılığının özünü oluşturan şey, yani yoksunluk yatar.¹ Daha doğrusu yoksunluk benden kaynaklanan bu işlemde, yoksa Tanrı'dan edindiğim yetide ya da ona bağlı olduğu sürece böyle bir işlemde yoksunluk diye bir şey yoktur.

71 Tanrı bana, bahşetmiş olduğundan daha güçlü bir anlayış yetisi ya da daha büyük bir doğal ışık bahşetmedi diye şikâyet edecek halim yok, çünkü birçok şeyi anlayamamak sonlu bir zihnin doğasına özgüdür ve sonlu olmak da yaratılan bir aklın doğasına özgüdür. Ben daha ziyade ona şükretmeliyim, çünkü kendisi bana hiçbir şey borçlu değilken, gani gani onca şey bağışlamış. Öte yandan bana vermediği şeylerden beni mahrum bıraktı ya da onları benden çaldı diye düşünecek halim de yok.

Ayrıca Tanrı bana aklımdan daha geniş bir alana yayılan bir irade bahşetti diye de şikâyet edemem. Çünkü iradenin tek bir özelliği var, o da bölünemez oluşu. Bu yüzden onun doğası herhangi bir parçasının çıkarılmasına izin vermez. Ne kadar genişse, onu bana bağışlayana o kadar şükretmem gerekir sadece.

Son olarak Tanrı iradi eylemlerde bulunmamda ya da yargılarımda yanılmamda be-

¹ Çünkü yanılğı, Descartes'a göre insanın sahip olması gereken bir şeyden yoksun oluşudur.

nimle işbirliği yapıyor da diyemem.¹ Çünkü bu eylemler Tanrı'ya bağlı olduğu sürece topyekûn doğru ve iyidir; bu eylemlerde bulunamadığım düşünülürse, bulunabilmem, benim bir bakıma ne kadar büyük bir yetkinliğe sahip olduğumu da gösterir. Çünkü özünde salt yanlışlık ve kusurdan ibaret olan yoksunluk, Tanrı'nın işbirliğini gerektirmez; çünkü yoksunluk bir şey değildir ya da yoksunluğun nedeninin Tanrı'yla bir ilişkisi yoktur. Buna dense dense ancak olumsuzlaşma denebilir. Çünkü Tanrı'da hiçbir eksiklik yoktur ki, aklımın açık ve seçik anlamadığı durumlarda bana kabul etme ya da reddetme özgürlüğünü tanımış olsun. Bu, hiç şüphesiz o özgürlüğü iyi şekilde kullanmayışma ve doğru olarak anlamadığım konularda yargıda bulunmayışma sebep olan bendeki bir eksikliktir. Ama şunu da görebiliyorum: Tanrı isteseydi, özgürlüğümü de, şu sınırlı bilgimi de aynen koruyarak benim hiçbir şekilde yanılmamamı da kolaylıkla sağlayabilirdi. Örneğin hayatım boyunca üzerinde düşünüp duracağım her konuda zihnime açık ve seçik bilgiler ekebilirdi ya da açık ve seçik anlamadığım hiçbir şeyle ilgili hiçbir zaman yargıda bulunmamamı hafızama öyle derin nakşetmiş olurdu ki, bunu bir daha asla unutamazdım. İşte Tanrı beni böyle yaratmış

¹ Tanrı buna neden oluyor ya da razı oluyor da diyemem.

73

olsaydı,¹ kendimi bir bütün olarak düşündüğümde,² şimdi olduğumdan çok daha kusursuz olacağımı hemen anlıyorum. Ama bundan dolayı şunu da reddedemem: Evrenin kendi bütünlüğü içinde bazı kısımlarının yanılgılara açık olması, bazılarının açık olmaması bir şekilde onu daha kusursuz kılıyor, her yanı birbirine denk olsa böyle olmazdı. Ayrıca Tanrı'nın benden bu dünyada üstlenmemi istediği rol bütün rollerin en önemlisi ya da en mükemmeli değil diye de şikâyet etmeye hakkım yok.

Bunun yanı sıra en baştaki yolla, yani üzerine düşünüp karar almak zorunda olduğum her şeyi açık şekilde algılamakla bu yanılgılara düşmekten kurtulamasam bile, ikinci yolla, yani doğruluğunu tam olarak anlamadığım meselelerde bir karar vermemem gerektiğini hatırlayarak yanılgılara düşmekten kurtulabilirim. Çünkü tecrübelerim sayesinde bendeki zayıflığın farkındayım, yani ben her zaman tek bir bilgi konusuna dikkatimi yoğunlaştıramam, ama titizlikle ve tekrar tekrar tefekkür edip onu zihnime öyle işlerim ki, gerektiğinde hemen hatırlayabilirim ve böylece yanılgıya düşmeme alışkanlığı edinebilirim.

¹ Yanılmayacak şekilde.

² Evrendeki her şeyden bağımsız olarak.

74 İşte insanın en büyük ve en önemli yetkinliği de bundan ibarettir. Bu nedenle yanlış ve yanlışlığın nedenini araştırdığım bugünkü tefekkürümün bana çok büyük bir yararı olduğunu düşünüyorum. Sahiden de bu neden benim açıkladığımdan farklı bir şey olamaz. Çünkü ne zaman bir yargıda bulunmak zorunda kalsam, irademi öyle kontrol altına alabilirim ki, kendisini sadece akıl tarafından ona açık ve seçik şekilde gösterilen konularla sınırlamış ve böylece hata yapacak bir hali kalmamış olur. Çünkü açık ve seçik olan her algı hiç kuşkusuz bir şeydir ve bu nedenle hiçlikten doğamaz, tam tersine kaynağını mutlak olarak Tanrı'dan alır, yani her bakımdan kusursuz olan ve yanıltıcı olması doğasına aykırı olan o Tanrı'dan. Bu yüzden bu algı tartışmasız doğrudur. Demek ki ben bugün sadece aldanmamak için ne tür önlemler almam gerektiğini öğrenmedim, aynı zamanda hakikate erişmek için ne yapmam gerektiğini de öğrendim. Çünkü sonuçta ona mutlaka erişeceğim, yeter ki dikkatimi salt mükemmel şekilde anladığım şeyler üzerine yoğunlaştırabileyim ve onları bana karmaşık ve bulanık gelen şeylerden ayırt edebileyim. Öyleyse bundan böyle benim özellikle bu konuyu dikkate almam gerekiyor.

V. Düşünce

Maddi şeylerin özü ve yine Tanrı'nın varolduğu konusu.

Tanrı'nın sıfatları, kendimin ya da zihnimin doğası üzerine araştırılmayı bekleyen o kadar çok konu var ki, ama belki bunları başka bir zaman ele alırım. Ne de olsa hakikate erişmek için nelerden kaçınmam, neleri yapmam gerektiğini anladım, artık benim için en acili, son birkaç gündür içine düştüğüm kuşkulardan kurtulmaya çalışmak ve maddi şeylerle ilgili herhangi bir kesin bilgi edinip edinemeyeceğimi görmek olacak.

Ama benim dışımdaki şeylerin varolup olmadığını araştırmadan önce, onların zihnimde yer alan fikirleri üzerinde yoğunlaşmalıyım ki, bu fikirlerin hangileri net, hangileri bulanık bir anlayayım.

Mesela ben Felsefecilerin genelde *sürekli*¹ sıfatıyla andıkları niceliği net şekilde tahayyül edebiliyorum, yani bu nicelikteki ya da daha doğrusu bu niceliği yüklediğimiz şeydeki enine, boyuna ve derinliğine yayılımı. Dahası ben söz konusu şeyin değişik parçalarını teker teker ayırt edebiliyorum ve bu parçaların her birine büyüklükler, şekiller, konumlar ve

¹ *Continuum*: Kendi içinde kesintisizce sürüp giden (zaman ve mekân).

mekânsal hareketler¹ yükleyebiliyorum, hatta bu hareketlerin her birine de değişik süreler biçebiliyorum.²

Benim açıkça anladığım ve kavradığım şeyler yalnızca böyle genel olarak irdelediğim şeyler de değil üstelik. İlaveten, daha dikkatle bakınca şekiller, sayı, hareket ve benzer özelliklerle ilgili bir dolu ayrıntıyı da fark ediyorum. Bunların doğruluğu öyle açık ve benim doğama o kadar uygun ki, bir şeyi bir kez öğrendiğimde, bana yeni bir şey öğrenmişim gibi değil de, önceden bildiklerimi yeniden hatırlıyormuşum gibi geliyor, yani doğrudan doğruya dikkatimi zaten bende olan, ama daha önce hiç fark etmemiş olduğum şeylere veriyormuşum gibi geliyor.

Bence burada özellikle göz önüne almamız gereken nokta, benim düşüncemin dışında hiç varlıkları olmasa bile, yine de hiçlik diyemeyeceğimiz bazı şeylerle ilgili bende sayısız fikrin bulunduğunu anlamamdır. Bir bakıma bu şeyleri düşünüp düşünmemek bana bağlı, ama sonuçta benim uydurmalarım değil bunlar, kendilerine ait doğru ve değişmez bir doğaları var.³ Örneğin bir üçgen tahayyül ettiğimde, benim düşüncemin dışında böyle bir

¹ Bir yerden bir yere hareket etme. Bkz. Cottingham 1993: 132.

² Bir hareketin ne kadar süreceğini tayin edebiliyorum.

³ Hayal gücümün yaratımları olmayan bu şeyler, benim kontrolüm altında değildirler.

şekil olmasa bile ya da hiç olmamış olsa bile, yine de bu şeklin belirli bir doğası, yani özü veya biçimi vardır ve bu öz değişmez, ezeli ve ebedidir; benim tarafımdan icat edilmemiştir ya da benim zihnime bağlı değildir. Bu durum bu üçgenin değişik özelliklerinin kanıtlanabilir olmasından da anlaşılır. Örneğin üçgenin üç açısının iki dik açıya eşit olması; en uzun kenarının en büyük dik açısının karşısında yer alması ve bunun gibi. Ben istesem de istemesem de şimdi bu özellikleri biliyorum, ama daha önce bir üçgen tasavvur ettiğimde hiç bunları düşünmemiştim. Zaten bu yüzden bu özellikler benim tarafımdan icat edilmediler.

Belki de bu üçgen fikri bana benim dışımdaki şeylerden duyu organları aracılığıyla gelmiştir, çünkü zaman zaman üçgen şeklinde cisimler görmüşümdür desem de bir şey değişmeyecek. Çünkü ben zihnimde duyularımla edindiğimden asla şüphe edemeyeceğim sayısız başka şekil de canlandırabilirim ve üstelik bu şekillerin değişik özelliklerini, tıpkı bir üçgenin özelliklerini tanıtladığım gibi tanıtlayabilirim. Bu özelliklerin hepsi de kesinlikle doğru olur, çünkü ben onları açıkça tanırım. Bu yüzden de onlar bir şeydir ve salt hiçlik değildir. Çünkü doğru olan her şeyin bir şey olduğu açıktır. Zaten ben açıkça tanıdığım her şeyin doğru olduğunu fazlasıyla kanıtlamış durumdayım. Kaldı ki bunu kanıtlamamış olsaydım

bile, benim zihnimin öyle bir doğası vardır ki, o şeyleri en azından açıkça algıladığım sürece doğru olduklarına inanmazlık edemem. Hatta hatırlıyorum, daha önceleri bile, yani duyulur nesnelerle fazlasıyla meşgul olduğum zamanlarda bile, Aritmetiğin veya Geometrinin ya da genel olarak saf ve soyut Matematiğin konusu olan şekillere, sayılara ve benzeri başka niteliklere ilişkin açıkça anladığım doğruları en kesin doğrular olarak görüyordum.

79 Ama şimdi herhangi bir şeyin fikrini salt kendi düşüncemden çıkarabiliyorsam ve bundan dolayı o şey hakkında açık seçik algıladığım her şey sahiden o şeye aitse, o zaman ben aynı şekilde Tanrı'nın varolduğunu kanıtlayacak bir kanıt da bulamaz mıyım? Kesinlikle, tıpkı herhangi bir şeklin ya da sayının fikrini bulduğum gibi, zihnimde Tanrı'nın, yani her bakımdan kusursuz varlığın fikrini de bulurum. Hatta, tıpkı bir şeklin ya da bir sayının niteliklerinin o şeklin ya da sayının doğasına özgü olduğunu açık ve seçik bir şekilde anladığım gibi, sonsuz varoluşun onun doğasına özgü olduğunu da açık ve seçik bir şekilde anlarım. Bu nedenle şu son birkaç günlük tefekkürümde ulaştığım sonuçların hepsi doğru olmasa bile, benim gözümde Tanrı'nın varlığı, en azından şimdiye değin Matematik doğrulara atfettiğim kesinlik kadar bir kesinlik taşımak zorundadır.

Doğrusunu söylemek gerekirse, bu ilk bakışta anlaşılacak bir mesele değil, daha çok bir safsataymış gibi geliyor. Çünkü ben başka her şeyde varoluşu özden ayrı olarak düşünmeye alışkınım, bu yüzden kendimi Tanrı'nın varoluşunun da özünden ayrı düşünülebileceğine ve böylece Tanrı'nın fiilen varolmayan bir şey olarak düşünülebileceğine kolaylıkla ikna edebilirim. Ama meseleye daha dikkatli bakınca açıkça görüyoruz ki, biz Tanrı'nın varoluşunu özünden, ancak üç açısının toplamının iki dik açiya eşit olmasını bir üçgenin özünden ayırabileceğimiz kadar ya da bir dağ fikrini bir vadi fikrinden ayırabileceğimiz kadar ayırabiliriz. Çünkü Tanrı'yı (yani her bakımdan yetkin varlığı) varoluştan yoksun olarak (yani herhangi bir yetkinlikten yoksun olarak) düşünmek, en az bir dağı vadisinden yoksun saymak kadar çelişiktir.

Evet, bir dağı vadisiz düşünemeyeceğim gibi, Tanrı'yı da varoluşsuz düşünemem, ama bir dağı vadisiyle birlikte düşünüyor olmam, ille de dünyada bir dağın varolacağı anlamına gelmez. Aynı şekilde Tanrı'nın varolduğunu düşünmem de, Tanrı'nın varolacağını göstermez. Çünkü benim düşüncem, şeylere herhangi bir zorunluluk yüklemes. Nasıl ki kanatlı bir at olmadığı halde, rahatlıkla kanatlı bir at tasavvur edebilirim, belki aynı şekilde hiçbir

Tanrı olmasa bile, ben yine de Tanrı'nın varolduğunu tasavvur edebilirim.

81 Yok, edemem. İşte safsatanın pusuda beklediği yer de burası. Çünkü bir dağı vadisiz düşünemiyor olmam, bir yerlerde bir dağın ve vadinin bulunacağı anlamına gelmez, sadece bir dağ ile vadinin, bir yerlerde bulunsalar da bulunmasalar da, birbirinden ayrılamayacağı anlamına gelir. Oysa Tanrı'yı varoluşsuz düşünemiyor olmam, varoluşun Tanrı'dan ayrı düşünülemeyeceğini ve bu yüzden de Tanrı'nın gerçekten varolduğunu gösterir. Bunun böyle olmasını sağlayan, yani herhangi bir şeye herhangi bir zorunluluk yükleyen benim kendi düşüncem değil, tam tersine eşyanın tabiatı, yani Tanrı'nın mutlak varoluşu benim böyle düşünmeme neden oluyor. Çünkü ben bir atı kanatlı ya da kanatsız tasavvur etmekte serbestim, ama Tanrı'yı varoluşsuz olarak (yani son derece yetkin varlığı, son derece yetkinsiz olarak) düşünmekte o kadar serbest değilim.

Burada şöyle de diyemem: Bir kere Tanrı'yı bütün yetkinliklerin sahibi olarak varsaydıktan sonra, artık benim için Tanrı'nın varolduğunu kabul etmek bir zorunluluktur, çünkü bu yetkinliklerden biri de varoluştur. Ama ilk varsayımım da zorunlu değildi ki,¹ tıpkı bütün dört kenarlı şekillerin bir daire içinde çizilebileceğini düşünmemin benim için bir zorun-

¹ Tanrı'yı bütün yetkinliklerin sahibi olarak varsaymak.

luluk olmaması gibi. Ama bir kez böyle düşünmüşsem, artık bir eşkenar dörtgenin de daire içinde çizilebileceğini kabul etmek zorundayım ki, bunun da yanlış olacağı gün gibi ortada. O halde Tanrı hakkında herhangi bir düşünceye sahip olmam bir zorunluluk değildir, ama ben ne zaman ilk ve en üstün varlık hakkında düşünecek olsam ve onun fikrini adeta zihnimin hazinesinden çıkarır gibi çıkarsam, benim için bütün yetkinlikleri ona yüklemek bir zorunluluktur, her ne kadar o sırada bunların hepsini alt alta sıralamam ya da hepsini tek tek dikkate almam mümkün olmasa da. İşte bu zorunluluk, sonradan varoluşun da bir yetkinlik olduğunu düşündüğümde, haklı olarak ilk ve en üstün varlığın varolduğu sonucunu çıkarmama yetip de artıyor. Aynı şekilde benim için bir üçgen tasavvur etmek de bir zorunluluk değildir, ama üç açılı, dik kenarlı bir şekli kendi başına tasavvur etmeye kalkıştığım anda, üç açının iki dik açıdan daha büyük olmadığı sonucuna varmamı sağlayan her şeyi bu şekle yüklemek benim için bir zorunluluktur, her ne kadar o sırada bunları dikkate almıyor olsam bile. Ama hangi şekillerin bir daire içinde çizilebileceğini incelemeye kalktığımda, bütün dört kenarlı şekillerin bu sınıfa dahil olduğunu düşünmek benim için hiçbir şekilde zorunlu değildir. Sahiden de açık ve seçik olarak anladığım şeyden baş-

83

kasını kabul etmek istemediğim sürece, ben böyle bir şeyi hayal dahi edemem. Öyleyse bunun gibi yanlış varsayımlar ile bende doğuştan olan doğru fikirler arasında çok büyük bir fark vardır ve doğuştan fikirlerin de ilki ve en önemlisi Tanrı fikridir. Sahiden de birkaç nedenden ötürü bu fikrin benim düşüncemden kaynaklanan uyduruk bir şey olmadığını, tam tersi doğru ve değişmez bir doğanın imgesi olduğunu anlıyorum. İlk neden, benim Tanrı'dan başka özü varoluşunu içeren bir şey tasavvur edemememdir. İkincisi bu nitelikte ikiden fazla Tanrı olabileceğini anlamamın imkânsız olmasıdır ve böyle tek bir Tanrı olduğunu varsaydıktan sonra da, onun ezeli ve ebedi olarak varolmasının bir zorunluluk olduğunu açıkça görmemdir. Son olarak Tanrı'nın birçok niteliği olduğunu ve bu niteliklerin hiçbirini ondan çıkaramayacağım gibi değiştiremeyeceğimi de kavramış olmamdır.

Ama hangi tür kanıtlama yöntemini kullanırsam kullanayım, mesele dönüp dolaşıp aynı noktaya geliyor, yani beni ancak ve ancak açık ve seçik bir şekilde algıladığım şeylerin ikna edebileceği noktasına. Ama bu açık seçik algıladığım şeyler arasında ancak bazıları herkesin gözüne görünür, ama bazıları da var ki, onlar sadece kendilerine daha yakından bakanlar ve dikkatli bir şekilde inceleyenler tarafından keşfedilir. Ancak bir kez

keşfedildiler mi, en az öncekiler kadar da kesin sayılırlar. Örneğin bir dik açılı üçgende hipotenüsün karesinin kenarların¹ karesine eşit olması, hipotenüsün en geniş açının karşısında yer alması kadar anında anlaşılacak bir durum değildir. Ama bir kere anlaşıldı mı, en az önceki kadar ikna edici olur. Oysa Tanrı söz konusu olduğunda, eğer önyargıların baskısı altında kalmamışsam ve eğer duyularla algılanan şeylerin imgeleri benim düşünce-mi dört bir yandan sarmamışsa, işte ondan başkasını bu kadar çabuk ve bu kadar kolay tanıyamam. Çünkü üstün varlığın varolması kadar, yani özü varoluşunu içeren tek varlık olan Tanrı'nın varolması kadar kendiliğinden açık bir şey daha olabilir mi?

Bu gerçeği kavrayabilmem dikkatli bir düşünce sürecinden geçmemi gerektirdiyse de, artık çok kesin olarak gördüğüm şeylerden emin olduğum kadar bundan da eminim; hatta başka her şeyin kesinliğinin bu gerçeklik üzerine kurulduğunu o kadar iyi görüyorum ki, bu olmadan herhangi bir şeyin tam olarak bilinmesi asla mümkün değil.

Çünkü yaradılışım gereği bir şeyi açık ve seçik anlamadıkça o şeyin doğruluğuna inanmam, ama bu arada yine yaradılışım gereği zihnimi bir şeyin üzerinde uzun süre yoğunlaştırıp da onu açıkça algılayana kadar odak-

¹ Diğer iki kenarının karesine.

lanamadığımdan, eskiden ulaştığım sonuçların hatırası bazen koşa koşa geri geliyor. Bu yüzden şimdi beni bu sonuca ulaştıran nedenler üzerine düşünmeyi bıraktığım anda, sahiden Tanrı'dan bihabersem,¹ fikrimi kolayca çelebilecek başka nedenlerin çıkıp gelmesi de an meselesi olur. Ama bu durumda ben hiçbir konuda doğru ve kesin bir bilgi edinemem ki, sadece müphem ve değişken fikirlere sahip olabilirim. Örneğin bir üçgenin yapısını ele aldığımda, Geometrinin kurallarıyla epeyce haşır neşir olmuş birisi olduğumdan, hemen bu üçgenin üç açısının iki dik açıya eşit olduğunu anlarım. Kanıtlamasını da dikkate aldığımda, bu kuralın doğru olduğuna inanmazlık edemem. Ama zihin gözümü bu kanıtlamadan başka yöne çevirir çevirmez, onu çok açık şekilde kavramış olduğumu hatırlamama rağmen, Tanrı'yı bilmemiş olsam, bir anda o kanıtlamanın doğruluğundan kuşku duyabilirim. Çünkü o vakit doğanın beni bariz şekilde anladığımı sandığım konularda bile bazen yanılacak şekilde yaratmış olduğuna inanabilirim; özellikle de doğru ve kesin olarak gördüğümü hatırladığım pek çok şeyi, bazen başka nedenlerin peşinden sürüklenip sonradan yanlış olarak değerlendirdiğime göre.

Ama artık Tanrı'nın varolduğunu kavradıktan ve aynı zamanda her şeyin ona bağlı ol-

¹ Tanrı'nın varolduğundan emin değilsem.

duğunu, onun da bir aldatıcı olmadığını anladıktan sonra, açık ve seçik şekilde anladığım şeylerin de doğru olmak zorunda olduğunu anlamış bulunuyorum. O halde bundan böyle beni onun doğru olduğu sonucuna vardıran sebeplere çok fazla dikkat etmesem bile, açık ve seçik şekilde anlamış olduğumu hatırlamam kaydıyla, beni kuşkuya sevk edebilecek hiçbir karşı gerekçem olamaz, aksine onun hakkında ancak doğru ve kesin bir bilgim olur; sırf onun hakkında da değil, Geometrik doğrular ya da bu türden başka doğrular gibi zamanında kanıtlamış olduğumu hatırladığım ne kadar önerme varsa hepsi hakkında. Çünkü bundan sonra hangi nedenle bana karşı çıkılabilir? Yaradılış itibarıyla zaman zaman aldatılabilecek olmamla mı? Ama artık açıkça anladığım konularda aldatılamayacağımı biliyorum. Doğru ve kesin saydığım pek çok şeyin sonradan yanlış olduğunu fark etmiş olmamla mı? Ama onların hiçbirini zaten açık ve seçik anlamamıştım ki. Tam tersine doğruluğun ölçütü olan bu kuraldan habersizdim ve bu yüzden belki de düşündüğüm kadar sağlam olmadıklarını sonradan fark ettiğim başka nedenler yüzünden onlara inanmıştım. O halde başka ne söylenebilir? Yoksa rüyada olduğum mu (bu zaten demin kendime yönelttiğim bir itirazdı), yani şu an düşündüğüm şeylerin hepsinin uyurken insanın aklına gelebilecek dü-

87 şüncelerden daha doğru olmadığı mı? Varsın söylensin, bu da hiçbir şeyi değiştirmeyecek. Çünkü zihnimde bir şey açıksa, rüyada bile ol-
sam, o şey tam olarak doğrudur.

O halde artık her tür bilginin kesinliğinin ve doğruluğunun, tek hakikat olan Tanrı'nın bilgisinden kaynaklandığını açıkça görüyorum. Hatta o kadar ki, Tanrı'yı tanımadan önce, başka hiçbir şey hakkında kusursuz bir bilgi edinememişim. Ama artık nice hakikat, yani gerek bizzat Tanrı'ya ve başka düşünsel şeylere ilişkin,¹ gerekse saf Matematiğin² konusu olan cisimli doğanın tümüne ilişkin hakikat benim için tam ve kesin şekilde bilinebilir olacak.

VI. Düşünce

Maddi şeylerin varoluşu ve zihin ile beden arasındaki gerçek ayrım.

Şimdi iş maddi şeylerin varolup olmadığını araştırmaya kaldı. Ben artık bu şeylerin en azından varolabileceğini biliyorum, çünkü bunlar saf Matematiğin alanına giriyorlar ve bu yüzden ben de bunları açık ve seçik bir şekilde kavırıyorum. Çünkü hiç şüphe yok

¹ Sadece zihinle kavranan.

² Geometrinin.

88 ki Tanrı benim bu şekilde kavramaya muktedir olduğum her şeyi yaratmaya muktedirdir. Zaten hiçbir zaman onun bir şeyi yaratamayacağı yargısına varmadım, eğer varmışsam bunun nedeni o şeyi net şekilde kavrayışımda bir çelişki olabileceğidir. Ayrıca zihnim maddi şeylere yöneldiği sırada kullanmaya başladığım hayal gücüm de bana onların gerçekten varolduğunu bildiriyor. Çünkü hayal gücünün ne olduğunu daha dikkatlice düşündüğümde, aslında onun bilme yetisinin hemen karşısında duran, dolayısıyla varolan bir cisme bir şekilde intibak etmesinden başka bir şey olmadığı görülüyor.

Bunu anlaşılır kılmak için, ilkin hayal gücü ile salt anlama arasındaki farkı inceleyeceğim. Örneğin bir üçgen hayal ettiğimde, onun üç çizgiden oluşan bir şekil olduğunu anlamakla kalmıyor, aynı zamanda zihnimin gözüyle bu üç çizgiyi sanki karşımdaymış gibi görüyorum.¹ İşte benim hayal etme dediğim de zaten bu. Öte yandan bin kenarlı bir şey² düşünmeye kalktığımda, bir üçgenin üç kenarlı bir şekil olduğunu nasıl kolayca anlıyorsam, bunun da bin kenarlı bir şekil olduğunu kolayca anlıyorum, ama aynı kolaylıkla o bin kenarı hayalimde canlandıramıyorum, yani karşımdaymış gibi ona bakamıyorum.

¹ Sezgi kabiliyetimle.

² Chiliogon.

Gerçi o sırada belki kendime bulanık biçimde de olsa bir resim gösteriyorum, çünkü ne de olsa ben bir cisim düşündüğümde hep bir şekil hayal etmeye alışkınım; ama o an resmettiğim şeyin bin kenarlı bir şekil¹ olmadığı da belli. Çünkü ben on bin kenarlı bir şey de düşünmeye çalışsam ya da ne bileyim bunun gibi başka çok kenarlı bir şey, bunların da o resimden pek bir farkı olmayacak, dolayısıyla da o resmin bize bin kenarlı bir şekli diğer çok kenarlı şekillerden ayıran özellikleri tanımamızda bir faydası dokunmayacaktır. Ama söz konusu olan bir beşgen, tıpkı o bin kenarlı şeyin şeklini anladığım gibi, yani hayal gücümü hiç işe karıştırmadan onun şeklini de hemen anlarım. Ne var ki ben aynı zamanda zihnimin gözünü onun beş kenarına ve bu kenarlarla çevrelenen alana çevirerek bu beşgeni hayal de edebilirim. Burada açıkça dikkatimi çeken nokta, hayal etmek için özel bir zihinsel çaba göstermem gerektiğidir; oysa ben anlamak için böyle bir çaba göstermiyorum. İşte zihnin bu alışılmadık çabası, hayal gücü ile salt anlama arasındaki farkı açıkça göstermektedir.

Bu durumda, bana göre, sahip olduğum bu hayal etme kudreti, anlama kudretinden farklı olduğu için, benim özüme, yani benim zihnimin özüne bağlı bir şey değil. Çünkü o

¹ Myriogon.

benden¹ ayrı da olsa, hiç tartışmasız ben şimdi neysem yine o olurum. Öyleyse buradan anladığım kadarıyla hayal gücü benden² ayrı olan bir başka şeye bağlı. Şunu da anlamakta zorluk çekmiyorum: Zihnin karşısındaymış gibi bakacağı, yani her istediğinde intibak edeceği şekilde sımsıkı birleşeceği bir beden mevcutsa, o zaman benim bizzat bu beden sayesinde cisimleri hayal etmem mümkün olabilir. Öyleyse bu düşünme tarzı³ salt anlamadan bir tek şu şekilde ayrılmaktadır: Zihin bir şeyi anlarken bir şekilde kendisine döner ve kendisinde zaten mevcut olan fikirlerden birine tekrar bakar. Ama bir şeyi hayal ederken bedene döner ve bedendeki bir şeye, yani kendiliğinden anlamış olduğu ya da duyularla algıladığı bir fikre karşılık gelen şeye dikkat eder. İşte rahatlıkla anlıyorum derken, bedenin mevcut olması halinde, hayal gücünün bu şekilde nasıl işleyebileceğini anladığımı söylüyorum. Hayal gücünü açıklayacak daha iyi bir yol bulamadığım için de, büyük ihtimalle beden vardır diyorum. Ama tabii bu sadece bir ihtimal ve ben her ne kadar her şeyi dikkatlice incelesem de, hayalimde bulduğum cisimli doğanın bu farklı fikrinden hareketle beni bir cismin varolduğu sonucuna zorunlu olarak

¹ Zihnimden.

² Zihnimden.

³ Hayal etmeyi ya da hayalde canlandırmayı.

götürecek herhangi bir kanıt henüz görmüyorum.

Yine de ben saf Matematiğin konusu olan bu cisimli doğanın yanı sıra, mesela renkler, sesler, acı ve bunlar gibi birçok başka şeyi hayal etme alışkanlığına da sahibim, ama bunların hiçbirini onun kadar seçik hayal edemiyorum. O halde ben bunları duyularımla çok daha iyi algılıyorum, bu yüzden de hayal gücüme hafızanın yardımıyla gelmiş gibi görünüyorlar. Bunları daha rahatça incelemem için, demek ki duyumla ilgili de aynı şekilde bir araştırma yapmam ve duyum¹ dediğim bu düşünme tarzıyla² algılanan şeylerden hareketle, cisimli şeylerin varlığını kanıtlayacak kesin bir kanıt ulaşıp ulaşamayacağımı görmem gerekiyor.

Öyleyse burada ilkin hafızamı yoklayıp evvelden duyularımla edindiğim için doğru saydığım şeylerin neler olduğunu ve bunları hangi sebeplere dayanarak böyle düşündüğümü bulacağım. İkinci olarak aynı şeyleri sonradan kuşkulu olarak görmeme yol açan nedenler üzerinde duracağım. Son olarak da bana şimdi bunlara inanmamı söyleyen nedinin ne olduğuna bakacağım.

Öyleyse her şeyden önce ben bir başa, ellere, ayaklara ve kendimin bir parçası ya da

¹ Duyu algısı.

² Zihinsel etkinlik.

belki de bütünüyle ben olan bu bedeni oluşturan bütün öteki azalara sahip olduğumu duyularım ile hissetmiştim. Yine duyularım ile bu bedenin başka bedenler arasında konumlandığını ve onlardan kendisine bazen yararlı olacak, bazen de zararlı olacak türde çeşitli etkiler aldığını fark etmiştim. Yararlı olanlarını bir çeşit haz hissiyle, zararlı olanlarını da acı hissiyle ayırt etmiştim. Bu haz ve acı hissinin yanı sıra bende açlık, susuzluk ve bu tür başka isteklerin de uyandığını hissetmiş, ilaveten neşeliliğe, kedere, öfkeye ve benzer duygulara yönelik bedensel hallerim olduğunu anlamıştım. Kendimin dışında, bedenlerin yayılımları, biçimleri ve hareketlerinin yanı sıra sertlikleri, ısıları ve dokunarak anlaşılan diğer bütün özellikleriyle ilgili hislerim olmuştu. Bundan başka ışık, renkler, kokular, tatlar ve seslerle de ilgili hisler duymuştum ve bu hislerin arasındaki farklılıklar benim göğü, yeri, denizleri ve bütün diğer cisimleri birbirinden ayırt etmeme olanak tanımıştı. Ama benim zihnime sunulan ve şahsen doğrudan doğruya hissettiğim tek şey olan bütün bu niteliklerin fikirlerini göz önüne aldığım da, kendi düşüncemden tamamen ayrı şeyleri, yani o fikirlerin kaynaklandığı cisimleri hissediyor olduğuma inanmış olmam elbette mantıksız değil.¹

93

¹ Her durumda hemen farkında olduğum şeyler kendi fikirlerim, ama duyular yoluyla algıladığım şeyin bu fikirlerin

Çünkü o fikirlerin bana kendi rızam olmadan geldiğini tecrübeyle öğrendim; öyle ki bir nesne bir duyu organına çarpmadıkça, ne kadar istersem isteyeyim, onu hissetmemin imkânı olmadığı gibi,¹ çarptığı anda da hissetmememin imkânı yoktu. Ayrıca üzerinde bilerek isteyerek derin derin düşünüp oluşturduğum fikirlerden ya da hafızama kazınmış olarak bulduğum fikirlerden çok daha canlı, anlaşılır ve kendi içlerinde daha net olduklarından, duyularla edindiğim fikirlerin benden kaynaklanmaları zaten mümkün görünmüyordu. Bu yüzden geriye tek seçenek kalıyordu, o da bunların başka şeylerden gelmiş olmalarıydı. Ama bu başka şeylerin bilgisini de ancak bu fikirlerden edinmiş olduğumdan, aklıma o şeylerin bu fikirlere benzer olduğundan² başka bir şey gelmesi mümkün değildi. Ayrıca aklımı kullanmadan önce duyularımı kullandığımı da hatırladığımdan ve kendi kendime oluşturduğum fikirlerin duyularla edindiğim fikirler kadar anlaşılır olmadıklarını, çoğunlukla onların³ öğelerinden meydana getirildiklerini gördüğümünden, önceden duyularımda olmayan bir şeyin hiçbir şekilde aklımda da olamayacağına inanmam hiç de zor olmazdı.

94

nedeni olan dışımdaki cisimler olduğunu düşünmem gayet mantıklı.

¹ O nesne hakkında bir fikir edinmemin.

² Temsil ettiklerinden.

³ Duyularla edindiğim fikirlerin.

Özel olarak benim deme hakkına sahip olduğum şu bedenimin başka herhangi bir bedenden daha çok bana ait olduğunu düşünmem de hiç mantıksız değildi. Çünkü başka bedenlerden ayrılabilirdim, ama asla kendi bedenimden ayrılmam mümkün değildi; bütün isteklerimi ve bütün duygularımı onun içinde ya da onun namına hissediyordum. Kısaca acıyı da, haz veren uyarıları da onun dışındaki başka bir bedenin azalarında değil, bizzat onun azalarında yaşıyordum. Ama doğrusu bu garip acı hissinin hemen ardından ruhumda neden bir keder hissi duyduğumu, hazla uyarılmamın ardından neden sevinç hissettiğimi ya da açlık dediğim şu midemdeki tuhaf kazıntının neden bana yemek ye, boğazımdaki kuruluğun neden su iç dediğini veya buna benzer şeyleri açıklayacak mantıklı bir yanıt bulamıyordum; tek yanıtlım, bana bunları doğa öğretti, oluyordu. Çünkü şu mide kazıntısı ve yemek yeme isteği arasında doğrudan bir ilişki yoktur (en azından benim anladığımdan daha başka bir ilişki); aynı şekilde acı veren bir şeyin hissi ve bu histen doğan bir keder fikri arasında da böyle bir ilişki yoktur. Ama sonuçta duyulur nesneler hakkında vardığım bütün bu ve başka yargıları bana doğa öğretmiş gibi geliyordu. Çünkü bu yargılarımdan bende onları destekleyecek sebepler üzerine düşünmeden önce oluştuklarına bir kere inanmıştım.

Ama sonradan tecrübelerim duyularımla edinmiş olduğum inancın yavaş yavaş içini oymaya başladı. Çünkü bazen uzaktan yuvarlak gibi gelen kuleler, yakından kare şeklinde görünüyordu ve bu kulelerin tepelerinde duran dev heykeller yerden bakıldığında o kadar da büyük görünmüyordu. İşte bunlar gibi sayısız örneklerle dış duyulara dayalı meselelerle ilgili yargılarımızda yanılabilirliğimizi anlamaya başladım. Hatta sadece dış duyulara dayalı meselelerde değil, iç duyulara dayalı meselelerde de durum aynıydı. Acıdan daha içsel bir şey olabilir mi mesela? Ama zamanında bir bacağı ya da bir kolu kesilmiş insanlardan kaybettikleri o vücut azalarının yerinde bazen hâlâ acı hissedebildiklerini işitmiştim. Öyleyse ben de vücudumun azalarının birinde bir acı hissetsem, demek ki onun sahiden acıdığından emin olamayacaktım. Yakın zamanda bu nedenlere çok genel iki kuşku duyma nedeni daha ilave ettim: İlki uyanırken hissettiğime inandığım her şeyi bazen uyurken de hissettiğimi düşünebileceğimdi. Ama rüyalarımdaya gördüğümü sandığım şeylerin benim dışımda bulunan şeylerden gelmediğine inandığıma göre, uyanırken hissettiğimi sandığım şeylerin de dışarıdan geldiğine neden inanayım ki diye düşündüm. İkinci kuşku nedeniyse, benim varlığımın kaynağını hâlâ bilemediğime, daha doğrusu bilmediğimi varsaydığıma göre,

doğamın bana çok doğru gelen konularda bile yanılığa düşecek şekilde yaratılmış olmasına engel olabilecek hiçbir neden göremememi. Önceden duyularla algılanan şeylerin doğru olduğuna beni ikna eden nedenlere gelince, bunlara yanıt bulmakta hiç zorlanmadım. Çünkü aklımın bana uzak durmamı söylediği birçok şeye bence doğal bir eğilimim vardı, bu yüzden doğanın bana öğrettiklerine çok fazla güven duymamam gerektiğini düşündüm. Gerçi duyu algıları benim irademe bağlı değildi, ama bana göre sırf bu nedenle bunların benden ayrı olan şeylerden çıktığı sonucuna da varmamalıydım, çünkü belki bende henüz bilmediğim bir yeti vardı ve bunları üretiyordu.

Ama şimdi kendimi ve varlığımın kaynağını daha iyi tanımaya başlayınca, duyularla edindiğimi sandığım her şeyi hemen kabullenmemem gerektiğini de düşünüyorum; yine de hepsinden kuşku duymam da gerekmiyor.

İlkin açık ve seçik anladığım her şeyin Tanrı tarafından benim onu anlayabileceğim şekilde yaratılmış olabileceğini bildiğime göre, bir şeyi diğeri olmadan da açık ve seçik anlayabiliyorsam, bu durum o şeyin diğerinden ayrı olduğundan emin olmama yeter de artar, çünkü bunlar Tanrı tarafından en azından ayrı olarak meydana getirilebilir. Bu şeylerin ayrı olduğu yargısına varmak için, bu ayrımın

98 hangi kuvvetle meydana geldiğinin bir önemi yoktur.¹ Buna göre kendimin varolduğunu bilmemden ve aynı anda benim yalnızca düşünen bir şey olmam dışında doğama ya da özüme ait başka hiçbir şeyin olmadığını fark edişimden hareketle, haklı olarak özümün sırf bundan, yani düşünen bir şey olmamdan ibaret olduğu sonucuna varırım. Belki (ya da az sonra iddia edeceğim gibi) bana sımsıkı yapışmış bir bedenim var, ama bir yandan yer kaplayan bir şey değil de, yalnızca düşünen bir şey olduğum sürece kendimle ilgili açık ve seçik bir fikrim de olduğundan, diğer yandan düşünen bir şey değil de, yalnızca yer kaplayan bir şey olduğum sürece bedenimle ilgili bir fikrim olduğundan, benim gerçekten bedenimden ayrı olduğum ve onsuz varolabileceğim kesindir.

Bunun yanı sıra kendimde² bazı özel şekillerde düşünme yetileri olduğunu görüyorum,³ örneğin hayal etme yetisi ve hissetme yetisi⁴ gibi. Ben bu yetiler olmadan da pekâlâ kendimi bir bütün olarak açık ve seçik anlayabilirim, ama kendim olmadan onları anlayamam, yani bu yetilerin içkin olduğu akla sahip bir töz olmadan anlayamam. Çünkü onların temel bilgisinde⁵ bir tür akıl⁶ olduğu için ben onla-

¹ O halde benim zihnim bedenimden ayrıdır.

² Ve kendimden ayrı olarak.

³ Kendine has özellikleri olan düşünme tarzları.

⁴ Duyularla algılama yetisi.

⁵ Asli tanımında.

⁶ Kavrama gücü.

rın benden ayrı olması gerektiğini anlıyorum, tıpkı bir şeyin ilineklerinin, şeyin kendisinden ayrı olması gerektiğini anladığım gibi.¹ Birtakım başka yetilerin olduğunu da görüyorum, örneğin yer değiştirme, farklı şekiller alma yetisi² ve benzerleri. Bu yetilerin, tıpkı önceki yetiler gibi,³ içkin oldukları bir töz olmadan anlaşılmayacaklarını, dolayısıyla on-suz olamayacaklarını da görüyorum. Ama şu da açıktır ki, eğer bu yetiler gerçekten varsa, cismi olan ya da yer kaplayan bir tözde içkin olmalılar, düşünen bir tözde değil. Çünkü bu yetilerin açık ve seçik bilgisi belirli ölçüde bir yayılım içerir, ama hiçbir şekilde düşünce içermez. Dahası bende edilgin bir hissetme yetisi mevcut, yani algılanabilir nesnelerin fikirlerini anlama ve tanıma yetisi. Ama bende ya da başka bir varlıkta bu fikirleri üreten ya da doğuran bir başka etkin yeti de olmamış olsaydı, ben bu edilgin yetiyi hiç kullanamayabilirdim. Ama bu etkin yetinin bende olması kesinlikle mümkün değil, çünkü bende hiçbir düşünceyi gerektirmiyor, ayrıca söz konusu o fikirler de benim dahlim olmadan, hatta çoğu zaman da benim rızam olmadan üretiliyor. Öyleyse bu yeti benim dışımdaki başka

¹ Bir bedenın biçimi, hareketleri ve diğer ilinekleriyle bunların içkin olduğu beden arasındaki ayırmadan söz ediliyor.

² Şekil değiştirme.

³ Hayal etme yetisi ve hissetme yetisi.

bir tözde olmalı ve bu töz bu yeti tarafından (az önce de belirtmiş olduğumuz gibi) üretilen fikirlerde nesnel olarak mevcut olan tüm gerçekliği ya biçimsel olarak¹ ya da daha yüksek bir biçimde içermeli. Bu töz, bu fikirlerde nesnel olarak bulunan² her şeyi biçimsel olarak içeren bir cisimdir ya da cisimli bir doğa; ya da kesinlikle Tanrı'dır veya her şeyi³ daha yüksek bir biçimde içeren, bir cisimden daha üstün başka bir varlık. Ama Tanrı bir aldatıcı olmadığına göre, bu fikirlerin bana onun tarafından doğrudan doğruya ya da bu fikirlerin nesnel gerçekliğinin biçimsel olarak değil de, sadece daha yüksek bir biçimde bulunduğu bir varlık tarafından dolaylı şekilde aktarılmadıkları çok açık. Çünkü Tanrı bana bunu tanıyabilmem için⁴ hiçbir yeti vermediğinden, tam tersine beni bu fikirlerin cisimli şeylerle aktarıldığına inanmaya çok yatkın kıldığından, eğer bu fikirler cisimli şeylerden başka bir kaynaktan aktarılmışsa, hangi gerekçeyle onun bizzat bir aldatıcı olmadığını anlayabileceğimi bilmiyorum. Ama sonuçta cisimli şeyler mevcut. Belki hepsi tam duyularımla algıladığım gibi mevcut değil, çünkü duyu algısı pek çok bakımdan fazlasıyla belirsiz ve

¹ Dosdoğru ya da doğrudan doğruya.

² Temsil edilen.

³ Söz konusu fikirlerde bulunan her şeyi.

⁴ Bu fikirleri üreten daha yüksek biçimdeki bir kaynağı tanıyabileceğim nitelikte.

karışık. Ama en azından benim açık ve seçik anladığım bütün özelliklere sahip, yani genel olarak düşünüldüğünde, saf Matematiğin konusuna ilişkin bütün özelliklere.¹

101 Geri kalan özelliklere gelince, yani mesela güneşin şu kadar ya da bu kadar büyük oluşu, şekli ve bunun gibi tikellerin özelliklerine veya örneğin ışık, ses, acı ve bunun gibi pek iyi anlaşılamayan özelliklere. Bunlarla ilgili çok fazla kuşku ve belirsizlik söz konusu olduğu halde, yalnızca Tanrı'nın bir aldatıcı olmayışı, dolayısıyla kanaatlerimde bir yanlışlık olmasının imkânsızlığı, olsaydı bile bu yanlış düzeltmek için bende yine Tanrı vergisi bir yeti bulunabileceği, o konularda bile bir doğruluk bulabileceğime dair kesin bir umut beslememi sağlıyor. Sahiden de doğadan öğrendiğim her şeyin belirli ölçüde bir doğruluğu var. Çünkü genel anlamda doğa derken, artık Tanrı'nın kendisinden ya da yaratılan şeylere Tanrı tarafından verilen düzenden başka bir şey kastetmiyorum; özel olarak kendi doğam derken de, Tanrı tarafından bana bahşedilmiş olan bütün özelliklerin birleşiminden başka bir şey kastetmiyorum.

Ama kendi doğamın bana en açık şekilde öğrettiği şey, bir bedenimin olduğu ve bir acı hissettiğimde bu bedenin kötü olduğu, susadığımda ya da acıktığımda yiyecek ve su is-

¹ Bunlar açıkça anlaşılan cisimlerin özellikleridir.

tediği ve bunun gibi şeyler. Bu nedenle bunda bir doğruluk payı olduğundan şüphe edemem.

102 Aynı şekilde doğa bana tam da bu acı, açlık, susuzluk ve benzeri türden hislerle, kendi bedenimde bir kaptanın gemisinde bulunduğu şekilde bulunmadığımı, aksine ona sımsıkı kenetlenmiş olduğumu, yani onunla tek bir varlık oluşturacak şekilde kaynaşmış olduğumu da öğretiyor. Çünkü böyle olmamış olsaydı, düşünen bir varlıktan başka bir şey olmayan ben, bedenim yaralandığında bir acı hissetmezdim, salt zihinsel olarak yaralandığımı algıladım, tıpkı bir denizcinin gemisindeki herhangi bir hasarı gözüyle görerek algılaması gibi. Benzer şekilde bedenim yemek ya da içmek istediğinde, ben bunu açlık ve susuzluk hislerimi hiç birbirine karıştırmadan bariz şekilde anlardım. Çünkü ne de olsa bu açlık, susuzluk, acı ve benzeri hisler zihnin bedenle birleşmesinden, yani kaynaşmasından doğan bir takım bulanık düşünme biçimlerinden başka bir şey değil.

Bunların yanı sıra doğa bana bedenimin çevresinde çeşit çeşit başka bedenler bulunduğunu, bunların bazılarının peşinden gitmem, bazılarından da kaçmam gerektiğini de öğretiyor. Ayrıca duyularımla çok çeşitli renk, ses, koku, tat, sıcaklık, sertlik ve benzer şeyler algıladığımdan, haklı olarak bu çeşitli duyu algılarının kaynağı olan cisimlerde, bu çeşit

103 çeşit algıya karşılık gelecek çeşitlilikler bulunduğ u sonucunu çıkarıyorum, hatta bazen o algılara benzemeseler bile. Bundan başka bazı algıların bana hoş, bazılarının da nahos gelmesi, bedenimin, daha doğrusu bir beden ve zihinden ibaret olan kendimin bir bütün olarak çevresindeki zararsız ya da zararlı çok çeşitli cismin etkisi altına girebileceğini açıkça gösteriyor.

Ama birçok başka inancım da var ki, her ne kadar bana bunları doğ a öğretti desem de, aslında ben bunları doğ anın kendisinden değil, bir tür acele karar verme alışkanlığımdan edinmiş durumdayım, bu yüzden de yanlış olmaları çok doğ al; örneğin duyularıma tesir edecek hiçbir şeyin bulunmadığı tüm mekânların boş olduğ una inanmam gibi; veya bir cisimde, mesela sıcak olan bir cisimde benim zihnimdeki sıcaklık fikriyle tamamen örtüşen bir nitelik olduğ una yahut beyaz ya da yeş il bir cisimde benim algıladığım şekilde bir beyazlık ya da yeş illik olduğ una veya acı ya da tatlı olan bir cismin tadının benim algıladığım tatla aynı olduğ una veya bu türden başka şeylere inanmam gibi; veya yıldızlar, kuleler ya da bunlar gibi uzakta olan başka cisimlerin yalnızca gözüme göründükleri şek il ve büyüklükte olduklarına inanmam gibi ve benzerleri.

104 Ancak bu konuyu yeterince açık şekilde algılamakta sorun yaşamamam için, her şeyden

önce bir şeyi doğa bana öğretti derken tam olarak ne kastettiğimi daha açık bir dille anlatmalıyım. Burada doğa terimini dar anlamda kullanıyorum, Tanrı'nın bana bahşetmiş olduğu bütün niteliklerin bileşimi olan doğayı kastetmiyorum. Çünkü bu bileşimde yalnızca zihne ait birçok unsur söz konusu; örneğin olmuş olan bir şeyin olmamış olmasının mümkün olamayacağını bilmem gibi ya da doğal ışık sayesinde bilinen ve burada bahsetmeye gerek görmediğim birçok unsur gibi. Ayrıca bu bileşimde yalnızca bedene ilişkin de pek çok unsur mevcut; örneğin bedenin aşağıya doğru çekiminin olması¹ ve benzer unsurlar. Ama ben bunlardan da bahsetmeyeceğim, çünkü ben sadece bir zihin ve beden bileşimi olarak bana Tanrı tarafından bahşedilen niteliklerle ilgileniyorum. O halde bu anlamdaki doğa bana acı duygusuna neden olacak şeylerden kaçınmayı, haz duygusuna neden olacak şeylerin peşine düşmeyi ve benzeri şeyleri öğretiyor. Ama onun bu duyu algılarına dayanarak kendi dışımızda bulunan şeyler hakkında aklın süzgecinden geçirmeden sonuçlar çıkarmayı öğrettiğine rastlamadım. Çünkü bu şeylerin doğru bilgisinin sadece zihne ait olduğu, bileşik bir varlığa² ait olmadığı anlaşılıyor.

105 Bu yüzdendir ki, bir yıldız gözümü küçük bir

¹ Ağırlığının olması.

² Beden ve zihinden ibaret bir varlığın doğasına.

meşalenin ateşinden daha fazla etkilemese de, bende yıldızın bir meşalenin ateşinden daha büyük olmadığına inandıracak kadar gerçek, yani olumlu¹ bir yeti mevcut değil; ama işte çocukluğumda sebepsiz yere bunun böyle olduğuna bir kere inanmışım. Aynı şekilde ateşe yaklaşırken bir sıcaklık hissediyorsam, hatta biraz daha yaklaşırken bir acı hissediyorsam da, gerçekte o ateşte o sıcaklığa benzer bir şeyin olduğuna, hatta o acıya benzer bir şeyin olduğuna inanmamı gerektirecek bir neden yoktur; o ateşte olsa olsa en nihayetinde sadece bizde bu sıcaklık ya da acı hislerini doğuran bir şey vardır. Yine aynı şekilde herhangi bir mekânda duyularımıza tesir edecek hiçbir şey olmasa bile, bundan o mekânda hiçbir cismin bulunmadığı sonucu çıkmaz. Ama işte bunlar ve bunlar gibi pek çok örnekte ben doğanın düzenini bozmayı alışkanlık edinmiş olduğumu anlıyorum. Çünkü ben doğanın bilhassa zihnime, onun da bir parçası olduğu bileşime² nelerin yararlı ya da nelerin zararlı olduğunu bildirmek için bahşetmiş olduğu duyu algılarını, yani bu amaç için gayet açık ve seçik olan duyu algılarını, bizim dışımızdaki cisimlerin özünü doğrudan doğruya tanımamı sağlayacak kesin ölçütlermiş gibi kullanıyorum. Tabii amaç bu olunca, onlar da bana oldukça

¹ Doğal.

² Beden ve zihin bileşimine.

bulanık ve karmaşık bilgilerden başka bir şey sunmuyorlar.

Ama az önce Tanrı'nın iyiliğine karşın, yar-gılarımın nasıl yanlış olabildiğini yeterince açıkladım. Yine de bu noktada doğanın bana peşine düşmemi ya da kaçınmamı öğütlediği şeylerle ve yanlışlar içerdiğini sezmiş olduğum iç duyularım ile ilgili yeni bir açmazla karşılaşıyorum; tıpkı içine gizlice zehir konmuş bir yiyeceğin hoş tadına kanan bir insanın karşılaşacağı gibi. Gerçi bu örnekte insan doğa tarafından¹ hiç haberi olmadığı zehre değil de, sadece hoş bir tadı olan şeye iştah duymaya zorlanıyor. Bundan da tek bir sonuç çıkıyor, o da bu doğanın² her şeyi bilemeyeceği. Buna şaşırmamak gerek, çünkü insan sınırlı bir varlıktır, sadece sınırlı bir yetkinlikle donatılabilir.

Gerçi biz doğa tarafından zorlandığımız şeylerde bile sıkça hata yapabiliriz, tıpkı hastalanan insanların sonradan kendilerine zarar dokunacak içeceklere ya da yiyeceklere iştah duymaları gibi. Belki bu noktada o insanların doğalarının bozulmasından ötürü böyle bir hata yaptıkları söylenebilir. Ama bu, sorunu ortadan kaldırmıyor, çünkü sonuçta hasta bir adam da en az sağlıklı bir adam kadar Tanrı'nın eseridir, dolayısıyla o adamın

¹ Kendi doğası tarafından.

² İnsan doğasının.

doğasının aldatılabilir olması da Tanrı'nın iyiliğiyle çelişir. Çarklardan ve ağırlıklardan ibaret bir saat, bozuk şekilde imal edilse de ve zamanı onu yapan sanatkârın istediği şekilde her an doğru göstermese de, yine de doğasının gerektirdiği bütün yasalara harfiyen uyar.¹ Aynı şekilde kemiklerden, sinirlerden, kaslardan, damarlardan, kandan ve deriden ibaret insan bedeninin de bir tür makine olduğunu düşünürsem, içinde hiç zihin olmasa bile, yine de halihazırda iradenin ve dolayısıyla zihnin emri olmaksızın yapmakta olduğu bütün hareketleri yapabilecektir. Mesela ödeme yakalanmış olsa, normalde zihinde susuzluk hissi uyandıran boğaz kuruluşundan doğal olarak onun da mustarip olacağını gayet iyi görebiliyorum; öyle ki buna bağlı olarak onun da sinirleri ve diğer azaları su içmesini gerektirecek bir hal alacaktır ve bu hastalığını daha da artıracaktır; tıpkı hiç böyle bir hastalığı olmayan bir beden, boğazındaki benzer bir kuruluştan dolayı doğal olarak su içmek istemesi ve bunun ona iyi gelmesi gibi. Gerçi bir saatin yapılış amacına bakarak, zamanı doğru göstermediğinde, esas doğasından saptığını söyleyebilirim, aynı şekilde insan bedeninin de normal olarak yapması gereken hareketleri yapacak şekilde tasarlanmış bir makine oldu-

108

¹ Yani bozuk olduğu için, doğal olarak zamanı yanlış gösterir.

ğunu göz önünde bulundurarak, boğazı kuruyup da içtiği suyun kendisine iyi gelmediği zamanlarda doğasından saptığını düşünebilirim, ama bu son doğanın kelime manasının ilkinden tamamen farklı olduğunu da hemen anlarım. Çünkü bu son manadaki doğa, hasta bir adamı ve ayarı bozuk bir saati, sağlıklı bir adam ve iyi ayarlanmış bir saat fikrimle kıyasladığımda oluşan düşünceme bağlı bir tanımlamadan başka bir şey değildir ve bu bana ancak harici şeyler konusunda bir şeyler söyleyebilir, ama ilk manadaki doğadan anladığım, şeylerin içinde fiilen bulunan ve bu yüzden bir anlamda doğruluk taşıyan bir şeydir.

Hiç kuşkusuz ödemden mustarip bir bedene bakıldığında, boğazı kuruduğu halde su içme ihtiyacı duymamasını da doğasının bozukluğuna yormak yalnızca harici bir tanımlama olur. Ama bütüne bakıldığında, yani böyle bir bedenle birleşmiş olan zihne de bakıldığında, su içmesi kendisine zarar verdiği halde bedenin susaması artık basit bir tanımlama değil, doğasına özgü bir hatadır. O halde araştırılması gereken husus, Tanrı'nın iyiliğinin nasıl olup da insanın doğasını en azından bu noktada aldatılmaktan alıkoyamamasıdır.

Burada ilkin zihin ile beden arasında büyük bir fark olduğu dikkatimi çekiyor; başka deyişle bedenin doğası gereği sonsuzca bölünebilir olduğu, buna karşın zihnin hiçbir şe-

110 kilde bölünemez olduğu. Çünkü hiç kuşkusuz ben zihni, yani salt düşünen bir varlık olarak kendimi göz önüne aldığımda, içimdeki herhangi bir parçayı ayırt edemediğimi, kendimin yekpare bir şey olduğunu anlıyorum. Tüm zihnim, tüm bedenimle birleşmiş görünebilir, ama ayağım, kolum ya da bedenimin herhangi bir azası kesilse, bilirim ki zihnimden hiçbir şey eksilmez. İsteme, duyularla algılama,¹ anlama ve benzeri yetiler zihnin birer parçası değildir, çünkü isteyen de, duyularla algılayan da, anlayan da bir ve aynı zihindir. Öte yandan bir bedeni olan ya da yer kaplayan bir şeyi zihinsel olarak parçalarına ayırmadan düşümem, bu yüzden de o şeyin bölünebileceğini anlarım. Bir tek bu bile bana zihnin bedenden tamamen ayrı olduğunu öğretmeye yeter, şimdilik bu konuda başka sebeplerden haberdar olmasam bile.

İkinci olarak zihnin, bedenin diğer organlarının değil de, salt beynin doğrudan tesiri altında olduğunu görüyorum ya da belki beynin küçük bir parçasının,² yani sağduyunun bulunduğu söylenen kısmının.³ Beynin bu kısmı ne zaman bir ileti alsa, aynı anda bedenin diğer azaları farklı iletiler almış olsalar bile, o iletiyi doğrudan zihne gönderiyor. Bu durumu

¹ Duyularla algılama-hissetme.

² Descartes burada beyindeki epifiz bezinden söz ediyor.

³ Descartes sağduyu (*sensus communis*) terimiyle beş ortak duyunun verilerini birleştiren yetiyi anlıyor.

kanıtlayan öyle çok gözlem yapılmış ki, bunları burada tekrardan ele almama hiç gerek yok.

Bunun yanı sıra dikkatimi çeken bir başka husus da şu: Doğası gereği bedeninin bir azası biraz uzağındaki başka bir azası tarafından nasıl hareket ettiriliyorsa, bu iki aza arasında yer alan azaları tarafından da aynı şekilde hareket ettirilebilir, üstelik o uzaktaki azanın hiç müdahalesi olmaksızın. Örneğin A, B, C, D noktaları olan bir telin son D noktası çekildiğinde ilk A noktası nasıl hareket ediyorsa, ortadaki B ya da C noktaları çekildiğinde ve son D noktası hareketsiz kaldığında da aynı şekilde hareket edecektir. İşte benzer bir mantıkla, ayağımda bir acı duyduğumda Fizik bana bu duygunun ayağa yaygın olan sinirler aracılığıyla uyandırıldığını söyler. Bu sinirler adeta tel tel ayaktan beyne doğru uzandığından, ayaktaki sinirler çekildi mi, bağlantılı oldukları beynin en iç kısımlarındaki sinirler de çekilir ve o kısımlarda belirli bir uyarıma yol açar. Bu uyarım doğası gereği zihne o acı hissini sanki ayakta meydana geliyormuş gibi hissettirir. Ama bu sinirler ayaktan beyne geçerken baldırdan, kalçadan, belden, sırttan ve enseden geçmek zorunda olduklarından, ayaktaki sinirlerin bazıları hiç uyarılmamış olsa bile, sadece ara bölgelerdeki sinirlerin birinin uyarılması beyinde ayağın acıdığı sırada oluşan uyarımın aynısını oluşturur, do-

layısıyla zihin zorunlu olarak aynı acıyı hisseder. Bu durum büyük olasılıkla diğer hisler için de geçerlidir.

Son olarak da şunu belirtmek isterim: Beynin söz konusu kısmında oluşan ve doğrudan zihne tesir eden hareketlerden her biri, zihinde sadece tek bir duygu uyandıracığından, bu konuda tüm dileğimiz bu hareketin zihinde uyandırabileceği bütün duygular içinde insan sağlığının korunmasına en etkin ve en genel şekilde katkı sağlayacak olan duyguyu hissettirmesidir. Tecrübelerimiz bize doğanın bahşetmiş olduğu bütün duyguların bu niteliğe sahip olduğunu gösteriyor, dolayısıyla bu duygularda Tanrı'nın kudretine ve iyiliğine tanıklık etmeyecek türden bir şey bulunması mümkün değildir. Bu yüzden, mesela ayaktaki sinirler şiddetli bir şekilde, üstelik hiç alışkın olmadıkları bir tarzda uyarıldıklarında, bu uyarım omurilikten doğru beynin iç kısımlarına ulaşır ve orada zihne belirli bir his duyması için işaret verir, mesela ayağımızda oluştuğunu sandığımız acı hissini. Bu his zihni ayağa zararlı olan bu acıdan var gücüyle kurtulmaya sevk eder. Aslında Tanrı insan doğasını beyinde oluşan bu uyarımın zihne farklı bir şey bildireceği şekilde de kurabilirdi; örneğin bizzat bu uyarımı beyindeymiş gibi hissetmesine neden olabilirdi ya da ayaktaymış veya ikisinin arasında bir yerdeymiş gibi; hatta başka

tür bir his bile duymasını sağlayabilirdi. Ama bunların hiçbirisi o his kadar beden sağlığının korunmasına katkı sağlamazdı. Aynı şekilde bir şey içmek istediğimizde, boğazımızda bir kuruluk olur. Bu durum oradaki sinirleri uyarır ve bu sinirler aracılığıyla da beynin iç kısımlarını. Böylece bu uyarı zihinde susuzluk hissine neden olmuş olur; çünkü o sırada sağlığımızı korumamız için su içmemiz gerektiğini bilmekten başka bize yararı dokunacak bir şey yoktur. Bu durum diğer duygular için de geçerlidir.

Bütün bunlardan açıkça anlaşılıyor ki, Tanrı'nın sonsuz iyiliğine karşın, zihin ve beden bir birleşimi olan insan doğası, zaman zaman yanılmadan edemiyor. Çünkü ayakta değil de, ayaktan beyne uzanan sinirlerin bir kısmında, hatta beyinde, genellikle ayağımız incindiğinde oluşan uyarıma benzer bir uyarım yaratan bir neden varsa, biz acıyı sanki ayağımızdaymış gibi hissedeceğiz ve doğal olarak bu hisle yanılığa düşeceğiz. Çünkü beyindeki mevcut bir hareket, zihinde daima aynı türden bir duygu uyandıracığından ve söz konusu bu his başka bir yeri değil de, genellikle ayağı inciten bir nedenden doğduğundan, bu hareketin acıyı başka bir yerde değil de, daima ayaktaymış gibi hissettirmesi gayet mantıklıdır. Aynı şekilde boğazın kuruluşunu ele alalım: Bu her zaman su içmenin beden sağlığı için zo-

runlu bir şey olmasından kaynaklanmaz, tam tersi bir nedenden de kaynaklanır, ödemli bir insanın durumunda olduğu gibi. Ama böyle bir durumda yanılmış olmak, bedenin sağlıklı olduğu durumda yanılmaktan çok daha iyidir. Aynı şey diğer durumlar için de söz konusudur.

Bu düşünceler hem doğanın maruz kalabileceği bütün hataları görmem hem de bu hataları düzeltmem veya bu hatalardan rahatça kaçınmam konusunda bana çok faydalı olacak. Çünkü hiç kuşkusuz tüm duyularımın bana bedenimin sağlığıyla ilgili genelde yanlışlığı değil de, doğruyu gösterdiğini bilirsem, aynı şeyi araştırmak için birden fazla duyumu kullanırsam, hatta şimdiki tecrübelerimi geçmişteki tecrübelerimle birleştiren hafızamı ve şimdi artık bana yanılgılarımın tüm nedenlerini açıkça gösteren aklımı da kullanmayı becerirsem, duyularımın bana her gün söylediği şeylerin yanlışlığına dair korku duymama gerek kalmaz, tam tersine şu son birkaç günün abartılı kuşkularına gülüp geçilecek şeyler olarak bakabilirim. Özellikle de uykuyla uyanıklığı ayırt edemememden kaynaklanan başlıca kuşkularıma. Çünkü artık bu ikisi arasında çok büyük bir fark olduğunu görüyorum, yani hafızam rüyalarımı yaşamımın gidişatıyla ben uyanırken ilişkilendirdiği gibi hiçbir şekilde ilişkilendiremiyor. Bu nedenle sahiden

de tıpkı uykumda olduğu gibi, biri ben uyanıkken gözlerimin önünde belirip sonra aniden kayboluverse, onun nereden gelip nereye gittiğini anlayamayacağımdan, onun hakiki bir insandan çok beynimin uydurduğu bir görüntü ya da bir hayalet olduğunu düşünmem manasız kaçmayacaktır. Ama ben yaşadığım şeylerin nereden geldiklerini, nerede ve ne zaman olduklarını açıkça bilirsem ve bu bilgiyi geri kalan yaşamımın her anında kesintisizce uygularsam, o zaman onların uykumda değil de, ben uyanıkken vuku bulduklarından tamamen emin olurum. Üstelik onları incelemek üzere bütün duyularımı, hafızamı ve aklımı da seferber ettikten sonra, bunların bana sunduğu bilgiler birbirleriyle hiçbir şekilde çelişmiyorsa, artık onların doğruluklarına dair en ufak bir kuşku duymam da söz konusu olamaz. Çünkü Tanrı'nın bir aldatıcı olmaması benim de bu meselelerde asla aldatılamayacağımı gösterir. Ne var ki yaşamın zorunlulukları her zaman bize böyle enine boyuna incelemeler yapma fırsatı tanımıyor, bu yüzden tek tek şeyler söz konusu olduğunda, insan yaşamının genellikle yanılgılara yazgılı olduğunu kabul etmeli ve doğamızın zayıflığının farkında olmalıyız.

KAYNAKÇA

(Bu kaynakçada, çeviri kitabımızda dolaylı olarak başvurduğumuz kaynaklara da yer verilmiştir.)

- Adam, C., P. Tannery (AT) (ed.) (1904). *Oeuvres de Descartes*, vol. 7: *Meditationes de Prima Philosophia*, Paris: L. Cerf, s. 17-90 = R. Descartes (1642). *Meditationes de Prima Philosophia, in quibus Dei Existentia et Animae Humanae a Corpore distinctio Demonstrantur*, Amstelodami: apud Ludovicum Elzevirium.
- Alquié, F. (tr.) (1963-73). *Descartes. Oeuvres philosophiques*, vol. 2, Classiques Garnier, Paris: Garnier.
- Ariew, R., D. des Chene, D.M. Jesseph, T.M. Schmaltz, T. Verbeek (2003). *Historical Dictionary of Descartes and Cartesian Philosophy*, Maryland: The Scarecrow Press, Inc.
- Bennett, J. (2007). *René Descartes. Meditations on First Philosophy in which are demonstrated the*

existence of God and the distinction between the human soul and body, <http://www.earlymoderntexts.com/assets/pdfs/descartes1641.pdf>, 26.03.2013.

Bordo, S. (ed.) (1999). *Feminist Interpretations of René Descartes*, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press.

Clarke, D.M. (2006). *Descartes: A Biography*, Cambridge: Cambridge University Press.

Cottingham, J. (1993). *A Descartes Dictionary*, Oxford: Blackwell Publishers.

Cottingham, J. (ed.) (1992). *The Cambridge Companion to Descartes*, Cambridge: Cambridge University Press.

Cottingham, J., R. Stoothoff, D. Murdoch (1984). *The Philosophical Writings of Descartes*, vol. 2, Cambridge: Cambridge University Press.

Descartes (2015). *Yöntem Üzerine Konuşma*, çev. Çiğdem Dürüşken, İstanbul: Alfa Yayınevi.

Gaukroger, S. (1995). *Descartes. An Intellectual Biography*, Oxford: Oxford University Press.

Grayling, A.C. (2005). *Descartes: The Life of René Descartes and its Place in his Times*, London: The Free Press.

Haldane, E., G.R.T. Ross (ed.) (1911). *The Philosophical Works of Descartes*, vol. 1, Cambridge: Cambridge University Press.

Hatfield, G. (2003). *Routledge Philosophy Guidebook to Descartes and the Meditations*, London: Routledge.

Macleane, I. (tr.) (2006). *René Descartes. A Discourse on the Method*, Oxford: Oxford University Press.

- Mariás, J. (1967). *History of Philosophy*, S. Appelbaum, C.C. Strawbridge (tr.), New York: Dover Publications.
- Moriarty, M. (tr.) (2008). *René Descartes. Meditations on First Philosophy With Selections from the Objections and Replies*, Oxford: Oxford University Press.
- Rodis-Lewis, G. (1995). *Descartes: Biographie*, Paris: Calmann-Levy; (İngilizce olarak) J.M. Todd (tr.) (1998). *Descartes: His Life and Thought*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Veitch, J. (tr.) (1902). *The Method, Meditations and Philosophy of Descartes*, int. by F. Sewall, Washington: M. Walter Dunne.
- Wilson, C. (2003). *Descartes's 'Meditations': An Introduction*, Cambridge: Cambridge University Press.

DİZİN

- açık ve seçik 17, 43, 45, 48,
49, 59, 60, 61, 62, 64, 65,
75, 84, 86, 88, 92, 95, 96,
97, 99, 100, 109, 110,
111, 113, 117
akıl 35, 37, 58, 63, 78, 84,
88, 110
algı 17, 31, 35, 36, 39, 40,
41, 42, 43, 45, 46, 47, 48,
49, 50, 60, 64, 65, 84, 87,
88, 92, 96, 97, 103, 104,
105, 109, 110, 111, 112,
114, 115, 116, 117, 121
algı gücü 49
anlayış 80, 82, 85
aritmetik 28, 49
Arkhimedes 33
107, 110, 111, 113, 114,
115, 116, 117, 119, 120,
121, 122, 124, 125
beyin 121, 122, 123, 124
biçim 26, 27, 28, 31, 33, 36,
38, 41, 42, 44, 45, 51, 52,
56, 57, 58, 59, 60, 63, 65,
81, 91, 102, 105, 111,
112, 114
bilgelik 75
bilgi 8, 9, 23, 31, 38, 39, 44,
46, 47, 48, 66, 68, 75, 77,
79, 81, 82, 84, 86, 87, 89,
98, 100, 106, 110, 111,
116, 118, 126
bilim 8, 10, 11, 12, 13, 17,
23, 28, 75
beden 14, 15, 17, 23, 25,
26, 27, 32, 33, 34, 35, 36,
37, 38, 47, 100, 103, 105,
100, 102, 103, 104, 105,

- 106, 112, 113, 114, 115, 117
- 74, 83, 110, 111, 114, 121
- doğa 8, 17, 27, 28, 32, 35, 36, 38, 39, 40, 43, 50, 52, 53, 58, 59, 62, 65, 69, 73, 77, 78, 79, 80, 83, 85, 88, 89, 90, 91, 92, 96, 98, 100, 103, 104, 107, 109, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 122, 123, 125, 126
- evren 10, 71, 78, 79, 87
- doğabilim 28, 78
- eylem 35, 85, 86
- doğal bilgi 81, 82
- fizik 8, 122
- doğal ışık 54, 56, 59, 61, 69, 73, 84, 85, 116
- geometri 10, 28, 49, 92, 98, 99, 100
- doğruluk 49, 51, 113, 114, 120, 126
- gerçeklik 56, 57, 58, 59, 62, 64, 70, 75, 97, 112
- duygu 51, 52, 105, 107, 116, 122, 123, 124
- gökbilim 28, 55
- duyu 25, 31, 33, 35, 39, 40, 42, 45, 47, 48, 49, 50, 55, 64, 67, 72, 74, 76, 91, 92, 97, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 121, 125, 126
- gönül 74, 75
- gönül gözü 50, 67, 72
- duyu algısı 37, 40, 48, 104, 112
- güneş 12, 52, 55, 113
- duyum 33, 45, 48, 104, 125
- hafıza 33, 47, 86, 104, 106, 125, 126
- duyu organları 55, 72, 91
- hakikat 28, 31, 37, 41, 88, 89, 100
- dünya 8, 9, 10, 12, 13, 15
- hareket 17, 24, 33, 35, 36, 37, 44, 60, 63, 64, 75, 90, 103, 104, 110, 111, 119, 122, 123, 124
- dürtü 53, 54, 55
- hayal 11, 27, 28, 30, 32, 35, 37, 38, 39, 40, 42, 43, 46, 48, 51, 55, 67, 74, 96, 101, 102, 103, 104, 110, 111
- düş 26, 31, 37, 38
- hayal gücü 38, 39, 40, 42, 43, 45, 47, 48, 80, 90, 101, 102, 103, 104
- düşünce 9, 12, 15, 16, 18
- hekimlik 28
- düşünen şey/varlık 37, 39, 48, 62, 63, 68, 69, 70, 71, 76, 88, 90, 91
- hiçlik 57, 58, 62, 64, 67, 68, 76, 88, 90, 91
- his 35, 36, 37, 39, 40, 45,

- 48, 52, 53, 67, 81, 83,
105, 106, 107, 108, 110,
111, 113, 114, 117, 119,
121, 122, 123, 124
- ilahi takdir 82
- ilinek 56, 68, 111
- imge 9, 27, 38, 40, 47, 51,
67, 96, 97
- imkân 28, 42, 46, 47, 51,
66, 67, 69, 71, 73, 75, 96,
106, 113
- inanç 9, 17, 32, 34, 35, 83,
108, 115
- insan 10, 11, 15, 17, 26, 28,
29, 35, 36, 37, 41, 44, 45,
51, 60, 74, 75, 78, 85, 88,
99, 108, 118, 119, 123,
125, 126
- insan doğası 118, 123, 124
- irade 17, 39, 53, 54, 79, 80,
81, 82, 83, 84, 85, 88,
109, 119
- istek 51, 105, 107
- iyilik 29, 81, 118, 119, 120,
123, 124
- kabiliyet 36, 44, 79, 80, 81,
82, 101
- kanaat 113
- kavram 55, 62, 73, 96, 98,
101, 110
- keşif 33
- kuşku 8, 17, 23, 24, 25, 28,
29, 30, 32, 33, 34, 35, 39,
40, 42, 44, 45, 48, 49, 50,
54, 56, 63, 64, 67, 69, 70,
- 71, 74, 75, 76, 77, 78, 79,
83, 84, 88, 89, 98, 99,
104, 108, 109, 113, 120,
121, 125, 126
- madde 71, 74
- maddi doğa 11, 27
- makine 35, 44, 119
- mantık 8, 25, 30, 37, 57,
105, 106, 107, 122, 124
- matematik 8, 10, 33, 92
- mekân 27, 33, 36, 89, 90,
115, 117
- Melek(ler) 51, 60
- metafizik 8, 10, 15
- neden 15, 16, 24, 29, 30, 39,
46, 50, 51, 55, 56, 57, 58,
59, 62, 63, 66, 67, 68, 69,
70, 71, 76, 78, 79, 82, 83,
86, 88, 92, 94, 96, 98, 99,
101, 104, 106, 107, 108,
109, 114, 116, 117, 123,
124, 125
- nesnel gerçeklik 56, 57, 58,
59, 64, 112
- nesne 25, 40, 55, 56, 57, 61,
64, 81, 92, 106, 107, 111
- nitelik 8, 25, 56, 61, 68, 92,
96, 105, 112, 115, 116
- olgu 83
- oluş 58
- önerme 34, 99
- önyargı 17, 30, 50, 97
- öz 91

özgür irade 79, 84

özgürlük 11, 82

ruh 11, 14, 15, 35, 36, 37,
73, 107

rüya 9, 26, 32, 39, 99, 100,
108, 125

safsata 93, 94

sağduyu 25, 121

sağlık 118, 120, 125

sanı 26, 30

Satirler 27

sav 73

seçim 80

seçim yapma 54, 79, 80

sıfat 63, 65, 68, 71, 73, 89

Sirenler 27, 52

sonsuzluk 64

Tanrı 11, 15, 16, 17, 23, 28,
29, 31, 33, 47, 50, 51, 56,
60, 63, 64, 65, 66, 67, 68,
69, 70, 71, 72, 73, 74, 75,
76, 77, 78, 79, 80, 81, 82,
85, 86, 87, 88, 89, 92, 93,
94, 95, 96, 97, 98, 100,
101, 109, 112, 113, 116,
118, 119, 120, 123, 124,
126

tecrübe 53, 66, 75, 76, 80,
87, 106, 108, 123, 125

tefekür 17, 87, 88, 92

temaşa 38, 73, 74, 75

tikel 113

töz 56, 60, 62, 63, 64, 68,
69, 110, 111, 112

uyku 26, 28, 32, 39, 125,
126

varlık 39, 48, 64, 65, 67, 69,
70, 71, 73, 74, 75, 76, 79,
90, 95, 97, 111, 112, 114,
118

varolmak 37

varoluş 17, 68, 75, 92, 93,
94, 95, 96, 97, 100

varsayım 38, 40, 50, 58, 68,
84, 94, 96

vücut 108

yanılgı 37, 44, 82, 85, 87,
88, 109, 124, 125, 126

yanlışlık 51, 52, 61, 86, 113
yaradılış 97, 99

yargı 17, 43, 44, 45, 46, 51,
52, 61, 65, 75, 79, 84, 85,
86, 88, 101, 107, 108,
109, 118

yer 28, 33

yer kaplama 33, 43, 60, 62

yer kaplayan şey/varlık
27, 42, 62, 110, 111, 121

yeti 36, 40, 45, 54, 72, 75,
76, 77, 80, 81, 82, 85,
101, 109, 110, 111, 112,
113, 117, 121

yetkinlik 57, 65, 66, 70, 71,
73, 76, 77, 82, 93, 94, 95,
118

yüce varlık 76

zaman 10, 11, 24, 27, 29,
33, 34, 38, 39, 41, 42, 44,

45, 48, 50, 51, 53, 57, 59,	zihin(sel) 9, 17, 34, 35, 37,
62, 69, 70, 73, 76, 78, 82,	43, 44, 45, 47, 48, 74, 79,
83, 84, 86, 87, 88, 89, 92,	82, 83, 84, 98, 100, 102,
95, 98, 99, 101, 102, 103,	103, 104, 114, 115, 116,
108, 111, 119, 120, 121,	117, 119, 120, 121, 123,
124, 126	124
zekâ 75	zorunluluk 9, 93, 94, 95,
	96, 126

DESCARTES, TANRI'NIN VARLIĞINI VE İNSAN RUHU İLE BEDENİNİN BİRBİRİNDEN AYRI OLDUĞUNU KANITLAMAYA ÇALIŞIR METAFİZİK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER'DE. DÖNEMİNİN BİLİMLERİNE SAĞLAM BİR TEMEL OLUŞTURMA KAYGISIYLA İNZİVAYA ÇEKİLİP KENDİNİ TOPLUMDAN SOYUTLAYAN BİR DÜŞÜNÜRÜN İÇSEL YOLCULUĞUNU ANLATIR. DESCARTES, ESERİNİN BAŞINDAN SONUNA KADAR SİSTEMLİ BİR KUŞKU YÖNTEMİYLE HAREKET EDER. BAŞKA BİR DEYİŞLE DOĞRU OLARAK BİLDİĞİ NE VARSA HEPSİNİ BİR KENARA ATIP TÜM ÖNYARGILARINDAN VE TEMELSİZ İNANÇLARINDAN ARINARAK YOL ALIR. BİR YANDAN DA İNSANIN HER ŞEYDEN KUŞKU DUYABİLECEĞİNİ, AMA BİR TEK KENDİ VARLIĞINDAN KUŞKU DUYAMAYACAĞINI TEMELLENDİRMeye ÇALIŞIR. SONUNDA AÇIK VE SEÇİK OLARAK ALGILANAN HER ŞEYİN DOĞRU OLDUĞU YARGISINA VARSA DA, ZİHNİN GÜVENİLİRLİĞİYLE İLGİLİ KÖKLEŞMİŞ KUŞKULARININ HÂLÂ KENDİSİNİ RAHATSIZ ETTİĞİNİ FARK EDER. BUNLARDAN, ANCAK KENDİ İÇİNDE BULDUĞU VE DOLAYISIYLA VAR OLAN BİR TANRI'DAN GELEBİLECEĞİNE İNANDIĞI TANRI FİKRİ ÜZERİNE TEFEKKÜRE DALARAK KURTULABİLECEĞİNİ ANLAR. TÜRÇEYE İLK KEZ LATİNCEDEN ÇEVİRİLEN METAFİZİK ÜZERİNE DÜŞÜNCELER; TANRI, RUH, AKIL, ZİHN, VARLIK GİBİ FELSEFENİN TEMEL KAVRAMLARI ÜZERİNE EĞİLEREK OKUYUCUYU FELSEFİ BİR SORGULAMANIN İÇİNE ÇEKİYOR.

